

Pēteris Valdemārs Radziņš (1880. gada 2. maijs – 1930. gada 8. oktobris).
Foto no atv. pulkv. J. Hartmaņa arhīva

ĢENERĀĻA
Pētera Valdemāra Radziņa
RAKSTU KRĀJUMS

SASTĀDĪTĀJS
Nacionālo bruņoto spēku majors
Agris Purviņš

GENERĀLA
PĒTERA
RADZIŅA
BIEDRĪBA

Radziņš

Saturs

I Agris Purviņš. Ģenerāļa Radziņa dzīves gaita laikabiedru, virsnieku un vēsturnieku skatījumā	9
Pētera Radziņa jaunības gadi, ģimene, reliģija un dzimtā vieta	10
Cariskās Krievijas armijā	12
I pasaules karš	19
Pēckara laiks	39
Latvijas armijas komandieris	41
Ģenerāļa Radziņa pēdējie dzīves gadi	43
Ģenerāļa Radziņa cilvēciskās īpašības	47
II Lielais Pasaules karš.....	53
Pasaules kara atmiņas	54
Latvijas un Igaunijas ieņemšana no Vācijas karaspēka 1918. gada februārī	96
Operācijas sagatavošana	100
Vidzemes atbrīvošana no lieliniekiem	102
Rietumigaunijas un Rēveles ieņemšana no vācu Ziemeļu korpusa	111
III Latvijas atbrīvošanas karš.....	117
Cīņas ar Bermontu.....	119
Laikmets no 1919. gada jūlija sākuma līdz oktobra vidum	120
Politiskais un militārais stāvoklis	120
Bermonta uzbrukums 8. un 9. oktobrī	124
Aizsargāšanās uz Daugavas labā krasta, uzbrukuma sagatavošana un iesākšana	132
Kaujas darbība pie Jaunjelgavas no 16. līdz 19. oktobrim	136
Laikmets no oktobra mēneša vidus līdz 12. novembrim	137
Politiskie un militārie apstākļi	137
Uzbrukuma plāns	144
3. novembra uzbrukums	147
Uzbrukuma tālākā gaita	151
Izšķirošais uzbrukums 9. un 10. novembrī	158
Torņkalna kaujas vērtējums	162
Jelgavas atsavināšanas operācija	167
Tālākas darbības plāns	167
Bermontiešu plāni	168
Operācijas izpildīšana	169
Galavārds	182
Latgales atbrīvošana	185
Ievads	186
Politiskie apstākļi	186
Militārie apstākļi	190
Uzbrukuma sagatavošana	195
Latgales atbrīvošanas operācijas plāns	197
Daugavpils ieņemšanas operācija	205
Uzbrukuma plāns un sagatavošana Pitalovas virzienā	214
Uzbrukuma izvešana Pitalovas virzienā	220
Uzbrukuma turpinājums visā frontē no 13. līdz 20. janvārim	226

Uzbrukuma gaita	231
Rēzeknes ieņemšana un darbība pārējā frontē no 20. līdz 22. janvārim	237
Latvijas austrumu robežas ieņemšana	244
Pamiers un kara darbības turpinājums	254
Pamiera un miera slēgšanas laikā	264
Slēdziens	266
Aizmirstie varoņi	271
Vēstule redakcijai	273
Daugavpils ieņemšana	277
Grāfs fon der Golcs par savu darbību Latvijā	278

IV Armijas komandieris 282

Saruna ar armijas komandieri	284
Armijas komandieris	284
Mūsu tēvijas aizstāvju sagatavošana savam kareiviskam uzdevumam	285
Armijas komandieris par jūras krastu aizsardzības izveidošanu	287
Kaujas lidmašīnas pagatavos Latvijā	288
Armijas komandieris ģenerālis Radziņš	289
Armijas komandieris par Polijas manevriem	291
Valsts prezidenta atgriešanās Rīgā	293
Armijas komandieris ģenerālis Radziņš	296
Armijas komandiera apmeklējums Francijai	296
Komunistu propaganda armijā bezsekmīga	299
Par uzbrukumiem armijas noliktavām	300
Mūsu kaujas flotes uzdevumi	301
Armijā pašnāvnieku skaits procentuāli mazāks kā ārpus armijas	301
Armijas vasaras apmācību sekmes	302
Armijas komandiera 12. pavēle	303

304.-315. lappuse **fotoattēli**

V Valsts aizsardzība 316

Karš	318
Stratēģijas problēmas pēc pasaules kara piedzīvojumiem	319
Karš kā cilvēces dzīves parādība	321
Tagadējo karu sevišķās īpašības	323
Tagadējā kara pamatprincipi	325
Galvenie kara vešanas veidi	328
Valsts aizsardzības jautājumi	331
Piezīmes valsts apsardzības jautājumos	335
Stāvoklis mūsu frontē	337
Baltijas valstu savienības aizsardzības jautājums	339
Rīgas konference un jauno valstu paš aizsardzība	341
Pastāvība un savienība	342
Ap karu un mieru	345
Mūžīgā neitralitāte un armija	347
Vai mazām valstīm karaspēks ir vajadzīgs?	349
Miers virs zemes	352
Miera laikā armijas lielums un valsts drošība	354
Politiska vai apolitiska armija	356

Vai Žeļigovskis apdraud Latviju?	358
Vai neparādās jauni mākoņi pie Latvijas apvāršņa	360
Kāda varbūtība	362
Paskaidrojums par manu rakstu „Kāda varbūtība” „Latvijas kareivja” 254. numurā	364
Propaganda un spiegošana karaspēkā	365
Propaganda kā kara vešanas līdzeklis	368
Latvijas militārais stāvoklis	371
Robežu aizsardzības jautājums	375
Pastāvīga armija un milicija	377
Latvijas armijas lielums	383
Jūras stratēģija pasaules karā	387
Jūras krasta aizsardzība	388
Aviācija	397
Aviācija un viņas nozīme karā	399
Gaisa kaujas	402
Jūras lidotāji	410
Daži karaspēka organizācijas jautājumi	414
A. Fronte un aizmugure	414
B. Robežsargi	416
C. Ložmetēji	417
D. Artilērija	419
Armijas pārorganizēšanas jautājumi	420
Atbilde ģen. Ed. Kalniņam uz rakstu „Ap artilērijas vadības reorganizāciju”	421
Aktīvā dienesta ilgums miera laikā	422
Mūsu armijas rezerves virsnieki	425
Vai Latvijas armijai ir vajadzīgs ģenerālštābs	426
Kā Vācija gatavoja savu ģenerālštābu	428
Garnizona dienesta nozīme Latvijas armijā	430
Kas darāms, lai varētu saīsināt dienesta ilgumu	432
Kara zināšanu izplatīšanas jautājums	435
Karavīru pensijas	436
VI Armijas un tautas vērtības	438
Kara vadonis	439
Kara vadonis un masas	439
Kara vadonis un politika	442
Kara vadonis un karaspēks	446
Kara vadonis karā	458
Kara vadonis kaujā	465
Desmit gadus atpakaļ un tagad	474
Tehnika un kara māksla	476
Kritika un darbs	481
Virsnieks un kareivis	482
Morāliskā audzināšana armijā un tautā	484
Kara morāliskā nozīme	486
Mūsu lidotājiem	488
Vienojoša gara vajadzība	489
Lāčplēšu svētki	491
Karaspēka apmācība un audzināšana pie saīsināta obligatoriskā dienesta laika	493
Morālo spēku nozīme karā	499

Kara disciplīna un karavīru savstarpējā sveicināšanās	501
Vēl par kara disciplīnu	505
Vēstule redakcijai	506
I. Auziņš kā kara disciplīnas lietpratējs	507
Kara disciplīna sarkanā armijā	509
Cilvēka dabiskās un nepieciešamās dziņas un viņu nozīme karā	512
Briesmas 514	
Bailes 515	
Karš un tikumība	516
Vai Latvijai palikt luterticīgai, vai pāriet katoļticībā	518
VII Ģeopolitika	524
Ko mēs mācāmies no Ukrainas pēdējo gadu vēstures	525
Baltijas valstis un Ukraina	536
Peļūras un Balahoviča stāvoklis un izredzes	538
Komunisma ieviešana Padomju Ukrainā	540
Trešā Krievija	541
Padomju Krievijas rietumu fronte	543
Krievijas rietumu nomale	544
Padomju Krievijas militārā darbība un spēki	549
Kaut kas par mieru	551
Padomju Krievijas tieksmes uz Indiju	553
Kaut kas par Krieviju	555
Krievijas un Polijas militārais stāvoklis	557
Vēstule no Varšavas	560
Poļu–lielinieku fronte	561
Poļu–lielinieku frontes pārskats	562
Polijas fronte	564
Poļu–krievu fronte	566
Vai Polija var Latviju ieraut karā?	567
Latvija un Lietuva	571
Viļņas frontē	572
Viļņas apgabala piederība	574
Nesaskaņas starp Angliju un Ameriku	576
Austrumu jautājumi	577
Austrumi un Eiropa	580
Tālos Austrumos	582
Japāna un Ziemeļamerikas Savienotās Valstis	584
Diplomātija un karš	587
Starptautiskais stāvoklis	589
Politiskie paradoksi	591
Pasaules politikas pēdējie virzieni	593
Vašingtonas konference	596
Laspaspuse iz Somijas vēstures	598
VIII Ģenerāļa Radziņa dzīves noslēgums atspoguļojums laikrakstu ziņās	600
Ģenerāļa Radziņa nāve	600
Ģenerāļa P. Radziņa pēdējā gaita	604
Laikraksts „Pēdējā brīdī”	604
Laikraksts „Jaunākās ziņas”	605
Pateicība	608

Ģenerāļa Radziņa dzīves gaita laikabiedru, virsnieku un vēsturnieku skatījumā

Ģenerālis Pēteris Voldemārs Radziņš neapšaubāmi ir visu laiku apdāvinātākais un pieredzējušākais Latvijas armijas virsnieks. Viņu laikabiedri atzina par labāko speciālistu gan taktikas, gan stratēģijas jautājumos. Ģenerāļa Radziņa ieguldījums brīvības cīņū uzvarās un Latvijas valsts nodibināšanā ir nenovērtējams. Žanis Unāms¹ par šodien aizmirsto ģenerāli raksta: „Tāpēc tā ir bijusi sevišķa laime Latvijas armijai, ka bermontiādes laikā tā ieguva tik apdāvinātu vadoni kā Pēteri Radziņu – armijas virspavēlnieka štāba priekšnieka amatam. Kā ģenerāļa Baloža tuvākais palīgs un padomnieks, Radziņš tad arī bija galveno Latvijas atbrīvošanās cīņu operatīvais vadītājs līdz miera noslēgšanai.”² Savukārt ģenerālis Ed. Kalniņš³ 1930. gadā laikrakstā „Latvijas Kareivis”: „Lielās uzvaras nav nejaušība, tās ir dziļi pārdomātu un pareizi izvestu operāciju rezultāti. Ģenerālis Radziņš bija izcils stratēģis un taktiķis. Viņš strādāja savu darbu klusi un noteikti, bez ārēja trokšņa. Latviju tauta ir daudz pateicības parādā ģenerālim Radziņam par samērā īsā lakā sasniegtām uzvarām, kuras mūs noveda pie miera.”⁴ Mūsdienu vēsturnieks dr. hist. Ēriks Jēkabsons arī atzīmē lielo ģenerāļa lomu Latvijas armijas uzvarās: „Pēteris Radziņš pieder pie personībām, kuru loma Latvijas vēsturē ir svarīga. Var apgalvot, ka viņš bija viens no karavīriem, kuri tieši piedalījās neatkarīgās Latvijas izcīnīšanā. Vēl vairāk – viņš vadīja šo cīņu.”⁵

¹ **Žanis Unāms** (1902–1989) – grāmatnieks, žurnālists un kādreizējais Rīgas pilsētas 10. bibliotēkas pārzinis, vācu okupācijas laikā vadījis Latvijas Valsts bibliotēku.

² Žanis Unāms. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Grām.: Trīs brīvības cīņu vadoni: Kalpaks; Balodis; Radziņš. Rīga: Valters & Rapa, 1934, 69.-85. lpp. Sērija: Jaunais zinātnieks; Nr. 23.

³ **Eduards Kalniņš** (1876. gada 31. decembris – 1964. gada 28. jūnijs) bija latviešu artilērijas ģenerālis. Piedalījies Krievijas–Japānas karā un Latvijas brīvības cīņās. Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris. Divreiz bijis Latvijas kara ministrs (1926. gada maijs–decembris, 1928. gada janvāris–novembris). Viens no 1944. gada 17. marta Latvijas Centrālās padomes memoranda parakstītājiem (Vikpēdija).

⁴ Latvijas Kareivis, Nr. 231 (1930, 11. oktobris).

⁵ Tēvijas Sargs, E. Jēkabsons. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Nr. 5 (2005, maijs), 28.-30.lpp.

Tomēr, neskatoties uz ģenerāļa lielo ieguldījumu Latvijas valsts tapšanā, viņam vēl joprojām nav uzcelts neviens piemineklis un reti kurš mācēs ko pastāstīt par šo izcilo vīru. Dr. hist. Jānis Siliņš min iespējamus iemeslus tik nesaprotamai latviešu sabiedrības attieksmei pret savu brīvības cīņu vadoni: „...manuprāt, arī Latvijā netrūkst cilvēku gan politikā, gan augstākajā ierēdniecībā, kas domā līdzīgi – ir nepieciešama nacionālā ideja, mitoloģija, ko būtu iespējams izmantot politiskiem mērķiem. Ja ir vāji politiķi un neefektīva pārvaldes sistēma, tad nacionālas ideoloģijas konstruēšana ir viens no veidiem, kā var kompensēt sistēmas trūkumus.”⁶ Ģenerālis ar savu tiešo un skaidro nostāju nācījas un valstiskuma jautājumos neiederējās ne tikai tā laika politiķu shēmās, bet arī mūsdienās Latvijas vēsturē viņš ir kļuvis par *persona non grata*.

„Ģenerāļa Pētera Radziņa biedrība” ir veikusi ģenerāļa P. Radziņa rakstu krājuma apkopojumu, lai saglabātu viņa piemiņu un veicinātu sabiedrības cieņpilnu attieksmi pret ģenerāļa dzīves veikumu. Šī grāmata būs pirmais piemineklis, ko ģenerālis ir uzcēlis pats sev, un kurai vajadzētu atrasties jebkura Latvijas patriota grāmatplauktā neatkarīgi no tā, vai viņš ir karavīrs, ierēdnis, strādnieks, uzņēmējs vai politiķis. Ģenerāļa Radziņa darbi izceļas ar analītisku prātu, tiešumu un loģisku vienkāršību, kas raksturīga tikai tiem ģenerāļiem, kuri tādi ir pēc būtības, nevis pēc uzplečiem. Neviens vēl līdz šim nav tik detalizēti un strukturēti rakstījis par Latvijas valsts aizsardzības jautājumiem, kuri, neskatoties uz pagājušo laiku, nav zaudējuši savu aktualitāti, it īpaši pieaugošās Krievijas agresivitātes fonā.

Šīs ģenerāļa Pētera Radziņa biogrāfijas pamatā tiek izmantoti publiski pieejamie vēstures avoti (publikācijas laikrakstos un grāmatās), kas tomēr balstās uz to autoru subjektīvo vēstures faktu interpretāciju, kas nekādā gadījumā nenoniecina viņu publiski teiktās atziņas. Tāpat šajā darbā ir izmantoti paša ģenerāļa P. Radziņa rakstītie citāti no viņa darbiem un vēstulēm radniekiem, kā arī vēsturnieka dr. hist. E. Jēkabsona pētījumi par ģenerāļa dzīvi.

Pētera Radziņa jaunības gadi, ģimene, reliģija un dzimtā vieta

1880. gada 2. maijā Valkas apriņķa Lugažu pagastā „Jaunvīdedžu” saimnieku mājas piedzimst Pēteris Voldemārs Radziņš. Radziņu ģimene bija reliģioza, un tā arī tika audzināti visi trīs bērni – divi dēli un meita. Kā visi tā laika bērni, Pēteris jau agrā bērnībā palīdzēja vecākiem darbos, ejot ganu gaitās.

Savus vecākus un īpaši māti Pēteris ļoti mīl un godā. Vecāku audzināšana ir laidusi dziļas saknes viņā un bērnībā ieaudzinātajam luterāņu ticības garam viņš paliek uzticīgs visu savu atlikušo mūžu. Būdam ģenerālis, Radziņš „Liepājas avīzē” izsakās arī reliģijas jautājumos: „Cilvēce nekad nav dzīvojusi bez reliģijas: tikko cilvēks sāka atšķirties no zvēra, tūlīt ir radusies reliģija kā viena no tādās izšķirības pazīmēm. Arī tagad, ja mēs runājam par zvērību, tad tāds jēdziens ir pilnīgi pretējs reliģijas jēdzienam: reliģisks cilvēks nevar būt zvēriņš. Kā atsevišķa cilvēka, kā tautas un valsts stiprums nedibinājās vis

⁶ <http://www.lvportals.lv/visi/viedokli/271245-vai-700-gadu-verdzibas-mits-ir-latviesu-identitates-dala/>

tik daudz uz fiziskām vai prāta spējām, cik uz morāliska spēka, kas ir reliģijas pamats. Ticība ir galvenais dzīves impulss.”⁷

Radziņa māte bez reliģijas dēliem ieliek arī zināšanu pamatus, iemācot tiem lasīt. Žanis Unāns par to raksta: „Pirmo mācību – grāmatas lasīšanu – Radziņam sniedz māte. Zēna mācīšanos šad tad uzrauga viņa 9 gadus vecākais brālis Jānis, bet tam Pēteris nelabprāt grib klausīt, jo negrib pieļaut, ka viņa brālis, arī vēl puika, grāmatu zinātu labāk par Pēteri. Tā dažreiz izceļas plūkšanās, bet arī tad jaunākais brālis ne par ko negrib vecākajam padoties. Tātad jau bērnībā izpaužas P. Radziņa kareiviskais raksturs.”⁸ Apguvis lasīšanas prasmes, Pēteris uzsāk savas skolas gaitas Lugažu pagasta skolā. Kad to ir sekmīgi beidzis, turpina mācīties Valkas apriņķa skolā. Skolas gados Pēteris Radziņš parāda lielu uzcītību un teicamas sekmes. Kā lielai daļai tā laika jauniešu ceļš uz augstāko izglītību ved caur cariskās Krievijas junkuru skolām, kur izglītība ir par velti. Šo ceļu sev izvēlējās arī topošais Latvijas armijas ģenerālis, pat neskatoties uz to, ka esošā izglītība viņam nodrošināja pietiekami cienījamu skolotāja vai valsts ierēdņa amatu.

Vecāki Pēterim no bērnu dienām ir ieaudzinājuši mīlestību pret dzimto pusi un pret lauku darbiem, kurus viņš labprāt strādāja. Ž. Unāns raksta: „Lauku cilvēkiem Radziņš ir jau ļoti izglītots un gudrs un strādnieki par viņu zoboja, ka tik mācīts kungs strādājot vienkāršus darbus. Radziņš tādos gadījumos parasti atbild: „Ar darbu pats gribu nopelnīt sev maizi, un tāpēc strādāju.”⁹ Radziņš ne tikai strādāja lauku darbus, bet arī iedziļinājās lauksaimnieku problēmās, kad bija izcīnīta Latvijas valsts. Viņš ar vislielāko cieņu izturas pret zemnieku darbu, un, kā viņa

Pētera Radziņa tēvs

Radziņš ar brāli Jāni

⁷ Liepājas avīze. Vai Latvijai palikt luterticīgai, vai pāriet katolītībā. Nr.184 (1923, 19. augusts).

⁸ Žanis Unāns. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Grām.: Trīs brīvības cīņu vadoņi: Kalpaks; Balodis; Radziņš. Rīga: Valters & Rapa, 1934, 69.-85. lpp. Sērija: Jaunais zinātnieks; Nr. 23.

⁹ Turpat.

brāļa meita savās atmiņās norāda, tad ģenerālis bija zinošs gan lauksaimniecības, gan lopkopības jautājumos, un vietējie zemnieki bieži vien griezušies pie viņa pēc padoma, kā sēt un lopus ārstēt. Par ģenerāļa P. Radziņa vispusīgajām zināšanām un interesēm stāsta viņa brālis Jānis: „ka P. Radziņš, katru vasaru kā virsnieks apciemodams sava tēva mājas, kā mājiņiekiem, tā visiem tuvākiem kaimiņiem devis padomus lopārstniecības, tieslietu un pat tirdzniecības jautājumos.”¹⁰

No visiem ģimenes locekļiem vissiltākās jūtas ģenerālim Radziņam ir pret māti. Savās atmiņās ģenerāļa brāļa mazmeita Teiksmā Slaidiņa stāsta: „Viņš ļoti mīlēja šos dzimtas mājas pakalnus un savu ģimeni. Tad, kad bija brīvais brīdis darbā, braucot ciemos uz dzimtajām mājām, pirmais darbs, ko viņš darīja – gāja pie mammas uz kapiem, nolika ziedus un tikai tad ieradās „Jaunvīndedžu” mājās.”¹¹ Pats ģenerālis par ģimenes vērtībām ir teicis: „Tēvijas mīlestība ir vislielākā sakarā ar vispārējo tikumību un reliģiju. Ja tikumība sāk krist tautā un ģimenē, tad tiek nicināta arī tēvijas mīlestība. Ja cilvēkam nav nekā svēta un dārga, tad, zināms, arī sava tēvija, sava tauta nebūs tādām cilvēkam svēta un dārga, un viņš neko neupurēs savas tautas labā, kā varbūt tikai skaistas runas un skaļus izteicienus.”¹²

Cariskās Krievijas armijā

Dr. hist. Ēriks Jēkabsons par P. Radziņa pirmajiem soļiem karavīra dzīvē raksta: „Pirmais mēģinājums iestāties armijā neizdevās, jo 16 gadu veco jaunekli neuzņēma nepilngadības dēļ. Pēc divu gadus ilgās zināšanu apguves mājās, viņš kopā ar kādu savu radnieku un skolas biedru Metuzālu (krita Pirmajā pasaules karā kā kapteinis) devās uz Pleskavu, kur kadetu korpusā nokārtoja brīvprātīgā (t. s. savvaļnieka) pārbaudījumu, kas deva tiesības uz zināmiem atvieglojumiem kara dienestā, un 1898. gada augustā kā ierindnieks ar II šķiras brīvprātīgā tiesībām iestājās Kalvarijā (Suvalku guberņā) dislocētajā 112. Urālu kājnieku pulkā. Septembrī pulks no vasaras nometnēm atgriezās kazarmās Kalvarijas pilsētā. Atvieglojumi brīvprātīgajiem patiesībā bija ievērojami. Pulkā kopumā bija seši savvaļnieki – divi latvieši (P. Radziņš un vēl viens puisis; divi krievu muižnieku dēli un divi igauņi no Vīlandes apriņķa). Sākotnēji katrs tika iedalīts savā rotā, un katram tika iedalīta atsevišķa istabiņa ar zaldātu – apkalpotāju. Pēc neilga laika visi seši nokļuva mācību komandā. Kursā laikā visi tika izvietoti vienā istabiņā un uz visiem tika piešķirts viens apkalpotājs. Mācību komandas kursu beigušie savvaļnieki tika iedalīti rotās (atkal ar atsevišķām istabiņām un apkalpotājiem), bet tie, kuri gatavojās iestāties junkurskolās, tika atbrīvoti no dienesta pienākumu izpildīšanas, atļaujot gatavoties iestājpārbaudījumiem. Starp viņiem bija arī P. Radziņš un otrs latviešu savvaļnieks.”¹³

Ar dienestu P. Radziņš jutās apmierināts. 24. novembrī dažus mēnešus pēc dienesta sākuma viņš tēvocim rakstīja: „Esmu sveiks un vesels, un pilnīgi laimīgs, jo par laimi sauc

¹⁰ Turpat.

¹¹ **Teiksmā Slaidiņa** ir ģenerāļa P. Radziņa brāļa mazmeita, kura kopā ar māti ir glabājusi piemiņu par ģenerāli Radziņu un, atjaunojot Latvijas valsti, savas dzīves enerģiju ir veltījusi izcilā karavadoņa labās slavas atjaunošanai.

¹² Žanis Unāms. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Grām.: Trīs brīvības cīņu vadoņi: Kalpaks; Balodis; Radziņš. Rīga: Valters & Rapa, 1934, 69.-85. lpp. Sērija: Jaunais zinātnieks; Nr. 23.

¹³ Dr. hist. E. Jēkabsons. Ģenerāļa Pētera Radziņa karavīru gaitu sākums. Tēvijas Sargs, Nr.10 (2007, okt.), 28.-29. lpp.

tādu stāvokli, kad cilvēks ar savu stāvokli un panākumiem pilnīgā mierā.”¹⁴ Savukārt māšai viņš rakstīja: „Tu par daudz bēdājies par mani. Tas ir ne tikai veltīgi, bet muļķīgi. Kāpēc Tev vajaga bēdāties, kad es priecājos, jeb Tu negribi, ka manas cerības izpildās, jo mani še nav neviens atdzinis, bet tā ir mana vēlēšanās, un tas ceļš, pa kuru es tagad iemu, iet uz manu nākotni, uz manu, var teikt, laimi, jo citur nekur, nekādā citā dzīvē es nebūtu tik priecīgs. Kāpēc Tu bēdājies tik bērnišķīgi, ja Tev es neesmu un cits viss Tev ir tāpat kā agrāk, bet man ir pavisam otrādi: es pats tik esmu tas pats, bet cits viss man ir svešs un atņemts, un es tādēļ nebēdājos, es jūtos tagad uz ceļa, uz savas nākotnes ceļa, un tādēļ Tev vajaga priecāties.”¹⁵

1899. gada 12. augustā P. Radziņš tiek komandēts uz 27. kājnieku divīzijas štābu, kur nokārto iestāšanās pārbaudījumus Viļņas kājnieku junkurskolā, un 1. septembrī viņš uzsāka mācības. Šai pat gadā viņš tika paaugstināts pakāpē par junkuru – jaunāko unteroficieri. 1900. gada 29. maijā, beidzot pirmo mācību gadu, viņš „ģimenes apstākļu dēļ” tika atskaitīts no junkurskolas un maijā atgriezās savā pulkā Kalvarijā. Šī bija viņam pirmā reize, kad pēc „savas vēlēšanās” viņam nācās atstāt dienesta vietu. Vēl viņam dzīvē būs divas reizes – pēc sekmīgi aizvadītām brīvības cīņām un pēc sekmīga dienesta Latvijas armijas komandiera amatā.

Vēsturnieks dr. hist. Ē. Jēkabsons par šo viņa aiziešanu „pēc savas vēlēšanās” raksta: „Īstenība gan bija prozaiskāka, turklāt tā apliecina P. Radziņa spēju novērtēt savu rīcību un saņemties pēc neveiksmēm. 1. jūnijā viņš rakstīja vecākiem: „Mīlie vecāki! Man jāpaziņo Jums ļoti nelaimīgs atgadījums, kas ar mani notika. Viss gāja labi, kā rakstīju, biju pārcelts vecākā klasē. Sākās plānu ņemšana, kas arī gāja labi, es

1898. gada augustā kā ierindnieks ar II šķiras brīvprātīgā tiesībām iestājās Kalvarija (Suvalku guberņā) dislocētājā 112. Urālu kājnieku pulkā

Savvaļnieks P. Radziņš 1899. gadā

¹⁴ Turpat.

¹⁵ Turpat.

ne tikai sev, bet arī biedriem latviešiem palīdzēju. Vasaras svētku pirmās dienas pēcpusdienā gājām uz pilsētu, kur mani biedri par plānu un arī agrāko palīdzību pacienāja ar alu. (...) kad nonācu pie dežūrējošā oficiera, tad izrādījās, ka esmu par kādām minūtēm nokavējis, iesākās izskaidrošana, pie kam viņš saoda alus smaku, ko deva zināt priekšniecībai, par ko mani otru dienu atskaitīja no skolas. (...) nevainojiet mani manas neuzmanības jeb trakulības pēc, jo tas tā nav. Tas bija man nolikts – tas nelaimes atgadījums, jo to pašu dienu liela puse junkuru atnāca ar alus smaku, bet man bija tā nolemts. Es sevis pēc nebēdāju, jo tas man būtu par mācību, bet tas, ka es Jūsu apbēdinu, es nevaru izturēt, jo Jūs no manis sagaidījāt tikai prieku, un tam tā arī bija būt. Vispār jāsaka, ka pēc Ziemassvētkiem mana laime un mans raksteris lieliski griezās uz sliktu pusi – nezinu, kas tam par cēloni bija, varbūt par maz Dievu lūdzu, es nekad negribēju tādas beigas, un ne tik mani biedri, bet arī skolas oficiēri (domā), ka es pārāk bargi sodīts, jo par visu gada būšanu junkuru skolā man nebija sodu grāmatā neviena rājiņa, kad citam līdz 20 sodu pierakstīti. Lai ir kā būdams. Tas Kungs ir devis, tas Kungs ir ņēmis, tā Kunga vārds lai ir svētīts. Tagad esmu pulka savvaļnieks. Vēlreiz saku, ka mans liktenis man neiet pie sirds, bet Jūsu apbēdināšana. Ja Dievs palīdzēs, viss var pagriezties par labu, jo tiku atskaitīts ar tiesību rudenī atkal ar eksāmenu iestāties, un, tā kā biju jau pārcelts vecākā klasē, tad varbūt atļaus likt eksāmenu vecākā klasē, tas vēl nav zināms. Varbūt, ka tas viss pēc iznāks par labu, un varbūt, ja Dievs palīdzēs, būšu drīzāk par oficiēri un iztaisīšu sev spožāku nākotni nekā mani biedri, jo pie ātras iešanas vienmēr krīt. Nav jau nekas tik pārāk ļauns noticies; vissliktākais, kas var iznākt, ir tas, ka neatļaus vecākā klasē likt eksāmenu un ir jāpaliek jaunākā. Tas jau nav tik bezgala ļauni, jo cik daudz savvaļnieku katru gadu netiek cauri pie ieņemšanas un brauc otru gadu, un, sarēķinot manus gadus – esmu viens no jaunākajiem, 1 ½ gada jaunāks par Nikuli; skolā ir 28 gadus veci un tomēr priecīgi. Otrkārt, ja Dievs palīdzēs, tas var nenotikt un varu tikt ieņemts vecākā klasē, tad bez Jūsu apbēdināšanas man nekas nav noticis. Ir jāapmierinās ar vislaunāko, arī ja jāpaliek otru gadu jaunākā klasē.”¹⁶

Pēc trīs mēnešiem P. Radziņš tiek uzņemts atpakaļ vecākajā klasē, 1901. gada 1. augustā viņš beidz skolu ar izcilību un jūlijā tiek iedalīts 113. Staraja Rusas kājnieku pulkā. 5. augustā paaugstināts par podporučiku un nosūtīts tālākai dienesta pildīšanai uz 24. Simbirskas kājnieku pulku Ostravā, Lomžas guberņā Polijā. 1903. gada jūnijā viņš iziet viena mēneša apmācību sapieru dienestā 4. sapieru brigādē.

1904. gada beigās, izceļoties Krievijas–Japānas karam, Pēteris Radziņš brīvprātīgi piesakās doties uz fronti un 1905. gada janvārī tiek ieskaitīts 10. Austrumsibīrijas strēlnieku pulkā, kur, būdams podporučika dienesta pakāpē, tiek norīkots par rotas komandiera pienākumu izpildītāju. Savas pirmās kaujas uguns kristības viņš saņem aizstāvēšanās kaujā Sipingajas pozīcijās. 1. augustā viņš vēstulē no Hersū krusttēvam raksta: „Biju uz ceļu taisīšanu, un uz vietas palikām ne ilgāki kā 3–4 dienas, kad atkal pārgājām uz jaunu vietu. Tagad atkal esmu uz vecās vietas un daudz maz pastāvīgas dzīves. Dzīvoju ķīniešu mājās (...). Dzīvoju, ka labāki nevar iedomāties. Pa lielākai daļai dienu pavadu gandrīz bez darba. Tikai pastaigādamies aizeju uz rotu apskatīt, ko tur dara. Mācības ir ik pāra dienas un ne vairāk kā 2 stundas, un otras – ik pārdienas rota iet uz tilta būvēšanu, tur es ļoti reti eju, un, ja eju, tad tikai uz kādu pusstundu. Citu laiku pavadu, kā patīkas (...). Kamēr vēstule aizies, tikmēr jau būs zināms, vai miers noslēgts jeb turpinās karu.

¹⁶ Dr. hist. E. Jēkabsons. Ģenerāļa Pētera Radziņa karavīru gaitu sākums. Tēvijas Sargs, Nr.10 (2007, okt.), 28.–29. lpp.

Ja būs miers, tad gan tik drīz no Mandžūrijas prom vēl nevarēs tikt, kamēr tik liels daudzums sanāks uz dzelzceļa staciju tuvumā, un tad gaidīšana pēc strēķes. Zināms, kuri tiks pirmie galā, tie varēs drīzumā, bet pēdējiem būs ļoti ilgi ko gaidīt. Un arī pēc tam vēl oficeriem būs ļoti daudz darba aizvadīt tik daudz rezervistu atpakaļ un vispār ierīkot kārtību. Tad vēl pilnīga nezināšana, ja būs miers, kur tad palikšu, vai nu Omskā, vai atpakaļ uz veco pulku, jeb vēl kur nebūt citur. Vēl jau neesmu daudz vairāk kā pusgadu, kamēr no mājas aizbraucis, un, kad Polijā dienēju, tad jau dažreiz pagāja vairāk nekā gads, kad braucu pie Jums, tādēļ nav par ko bēdāt, ja vēl ir zināms, ka man iet labi!"¹⁷ 18. oktobrī viņš tiek paaugstināts poručika pakāpē.

Karš beidzas ar Krievijas sakāvi. Savam krusttēvam par šo pēckara periodu P. Radziņš raksta: „tagad dzīvo siltā istabā, zaldāti visi ķīniešu mājās. No šejienes iesam taisni uz dzelzceļa staciju, kad būs mūsu reize uz mājām braukt. Ceru, ka uz novembra beigām tiksīm no šejienes prom. Tātad uz Ziemassvētkiem domāju būt Omskā.”¹⁸ 27. oktobrī poručiks P. Radziņš saņem savu pirmo apbalvojumu – III šķiras Svētā Staņislava ordeni par „teicami centīgu dienestu kara laikā ar Japānu”. Ģenerālis P. Radziņš vēlāk analizē šī kara mērķus un Krievijas neveiksmes cēloņus: „Krievu-japāņu kara mērķis: bija no Krievijas puses virskundzība „Tālos austrumos”, no Japānas puses – Japānas kolonizācijas spējas – vai tai vienmēr palikt esošā stāvoklī, nekad netopot par lielvalsti (...). Krievu-japāņu karā mēs redzam no Krievijas puses to pašu: Krievija nemobilizēja visu savu armiju; pieņēma kaujas ar nelieliem spēkiem, cieta neveiksmes, karš novilkās tik ilgi, ka Krievijas iekšienē iesākās nemieri un galu galā lielā Krievija karu zaudēja.”¹⁹

Sākotnēji pulks, kurā dienēja P. Radziņš, atgriezās Omskā. 30. aprīlī viņš rakstīja vecākiem: „Dzīvoju Omskā un gaidu kā gaidīju divus mēnešus atpakaļ (...). Tagad Omskā esmu ieradies tikpat kā mājās, jo pastāvīgas mājas jau nevar būt. (...) Kā iet pa Eiropas Krieviju – lasu pa druskai avīzes un gaidu, kas iznāks no *gosudarstvennoj dumi* (valsts dome), tāpat kā Jūs. Še Omskā viss iet diezgan mierīgi, jo šie ir diezgan daudz karaspēka, tādēļ nekādas nekārtības nevar būt un par uzbrukumiem un laupīšanu nav nekādas runas. Domāju, ka tagad arī pa Jūsu pusi vajag mierīgāk palikt, jo tagad visi gaida uz *dumas* iznākumiem un uz likumīga ceļa ņemšanu.”²⁰

1906. gada maijā P. Radziņš atstāj Omsku un atgriežas savā pulkā Polijā, Ostrovā, kur tiek iecelts par podpraporščiku skolas pārzini: „Tagad pulkā mācu feldfēbeļus un dažus unteroficierus uz podpraporščika eksāmenu. Mācīšana – stundās no 8 līdz 1/2 12 priekšpusdienās, tās ir trīs stundas ar starpbrīžiem pa 15 minūtēm. Visa pēcpusdiena man ir brīva. Pasāku stundas 27-ā (septembrī), un mācību gads līdz 1-am maijam, kad viņiem būs eksāmens, un pēc tam 4 nedēļas laukā praktiskā mācība. Tātad darbs man pilnīgi viegls un patīkams, un pilnīgi patstāvīgs, tā kā man nav vairāk priekšniecības kā pulka komandieris, kurš, zināms, var tikai ļoti reti apskatīt, kā iet uz priekšu ar mācībām.”²¹ Vēlāk 24. novembrī viņš raksta: „Nodarbojos savā skolā ar feldfēbeļiem, no ku-

¹⁷ Dr. hist. E. Jēkabsons. Ģenerāļa Pētera Radziņa karavīru gaitu sākums. Tēvijas Sargs, Nr.11 (2007, nov./dec.), 30.-32.lpp.

¹⁸ Turpat.

¹⁹ Militāru rakstu krājums. P. Radziņš. Stratēģijas problēmas pēc pasaules kara piedzīvojumiem 1928. g. Nr. 2., 3. Armijas komandiera štāba izdevums.

²⁰ Dr. hist. E. Jēkabsons. Ģenerāļa Pētera Radziņa karavīru gaitu sākums. Tēvijas Sargs, Nr.11 (2007, nov./dec.), 30.-32.lpp.

²¹ Turpat.

riem dažam jau drīz uz 40 gadiem, bet sēž un mājās: labs nāk ar mācīšanos. Pats mācos atkal pa māju, un tā darba pilnas rokas, tā brīvā laika ļoti maz, reti kad iznāk, ka es aizeju pa vakaru kur nebūt viesos, un esmu gandrīz visas pazīstamās ģimilijas atstājis. Jaunie zaldāti visi jau ir atnākuši. Latvieši atnāca pirmie, tā ka tie priekš mums ir tie tuvākie, jo krievi ir no tālākām guberņām.”²²

Dr. hist. Ē. Jēkabsons par P. Radziņa gaitām 1907. gadā: „Savukārt 1907. gada jūnijā viņš rakstīja vecākiem par tikko viņa vadībā podpraporščiku kursus beigušajiem un mierīgo dienestu pēc tiem (ši iemesla dēļ viņš atlika uz mājām plānoto atvaļinājumu uz rudenī, kad no tā būs lielāka jēga, tāpat, šķiet, tajā brīdī P. Radziņš vēl neplānoja iestāšanos Ģenerālštāba akadēmijā). Vienlaikus viņš vēstulēs skar arī visā valstī joprojām aktuālo revolucionāro notikumu un to izraisīto pārmaiņu jautājumu. „Otra *duma* arī atvaļināta. Še viss pilnīgi mierīgs, kā arī agrāki – še, Lomžas guberņā, nav nekādas nemierības bijušas. Kijevā, kā šodien lasīju, ir 4. jūnijā zaldātu nemierības bijušas, bet tūliņ nobeigtas. Tagad gan var gaidīt, ka še un tur kādas nemierības būs vairāk nekā pa *dumas* laiku. Pēc mana aprēķina tagad Krievijā drīzumā mierīga dzīve nav gaidāma: politiskais līdzsvars nevar īsā laikā iestāties. Padzīvosim, redzēsīm, kas būs nākamībā. Pulka dzīvē gan nav gandrīz nekas ārkārtīgs jūtams, varbūt tikai tas, ka viss ir daudz dārgāks nekā agrāk. Tagad pat lēģeros spēlē mūziku, kura man caur vaļēju logu dzirdama, un tāpat arī viss cits iet savā ikdienišķā gaitā. Tikai oficiēru ļoti maz, tādēļ visiem ļoti daudz darba.”²³

P. Radziņa pulka vienības bija novietotas Sosnovicā pie Vācijas robežas, ko viņš izmantoja, lai iepazītu Vāciju. 1906. gada 24. novembrī P. Radziņš rakstīja vecākiem: „Drīz būs Ziemassvētki. Nezinu, kā tagad tos še pulkā pavadīs, jo oficiēru ir ļoti maz. Pa svētkiem, kad nav ko darīt un kur iet, tad ir diezgan garlaicīgi, kādēļ es svētkus gandrīz nekad ar prieku negaidu, īpaši ziemā, kad nevar nekur iet un mājās būt arī nav nekāda prieka. Ja iznāks, tad pa svētkiem uz divi vai trīs dienām domāju braukt uz Vāciju kādā robežas pilsētiņā, kur var būt oficiēra formā, ja tālu no robežas, tad nevar oficiēru formā būt. Tagad man labi braukt, jo tur Sosnovicā mūsu 2 bataljoni, un tagad tur būs man labs biedrs palkavnieks, kurš man apsolīja pasi sagādāt un pie kura varēšu apmesties.”²⁴ Viņš vecākiem raksta bieži un nākošajā vēstulē pēc trim dienām P. Radziņš raksta: „Šodien trešā Ziemassvētku diena. Pirmo dienu nodzīvoju visu dienu mājās. Vakar klubā bija Ziemassvētku eglīte priekš bērniem un priekš lieliem balle, kā tas katru reizi mēdz būt. Es gribēju aizbraukt uz Sosnovicu, bet pie manis atbrauca viens bijušais pulka oficiērs, tagad Lomžas apriņķa priekšnieks, un tādēļ paliku še. Šodien viņš aizbrauca. Es tagad rīt no rīta braukšu uz Sosnovicu uz kādām dienām. Tagad tur palkavnieks – mans labs pazīstams, un no turienes uz Vāciju. Tuvākā Vācijas pilsēta no turienes ir tikai 15 minūtes ceļa.”²⁵ Šo savu diezgan laisko dzīves periodu P. Radziņš izmanto, lai papildinātu savas zināšanas ne tikai militārās lietās, viņš arī aktīvi seko līdzi pasaules notikumiem. Dr. hist. Ē. Jēkabsons atzīmē, ka P. Radziņš aktīvi izmanto pulka bibliotēkas dotās iespējas un pasūta sev avīzes un žurnālus par 150 rubļiem, ieskaitot vācu valodā iznākošo „*Die Moderne Kunst*”, un gatavojas pasūtīt vēl izdevumus par 250 rubļiem. Tas ir pie pulka bibliotēkas gada budžeta 450 rubļi.

²² Turpat.

²³ Turpat.

²⁴ Turpat.

²⁵ Dr. hist. Ē. Jēkabsons. Ģenerāļa Pētera Radziņa karavīru gaitu sākums. Tēvijas Sargs, Nr.11 (2007, nov./dec.), 30.-32.lpp.

Par P. Radziņa mācībām Krievijas Ģenerālštāba akadēmijā dr. hist. Ē. Jēkabsons raksta: „Acīmredzot jaunais poručiks kara laikā ar japāņiem un arī pēc tā bija izcēlies ar savu militāro talantu, jo jau 1907. g. 20. augustā viņš tika komandēts kārtot iestājekšāmenus prestižākajā Krievijas militārajā akadēmijā Pēterburgā, kur konkurss bija tik liels, ka tika uzņemts tikai vidēji katrs trīsdesmitais kandidāts. P. Radziņš spīdoši izturēja abu pakāpju eksāmenus (sākotnēji – pie sava kara apgabala štāba, vēlāk – pašā akadēmijā) un 15. oktobrī tika ieskaitīts akadēmijas jaunākajā klasē kā klausītājs. 1908. gada decembrī vēstulē krusttēvam viņš rakstīja: „Pa dienu akadēmijā, pa vakaru mājās. Akadēmijā lekcijas beidzas 20-ā (decembrī) un sākas 7-ā janvārī, pa šo laiku varu krietni atpūsties un izgulēties. Pa darba dienām jau tik krietni izgulēties nesanāk, jo gulēt eju 1-os un 2-os un augšā ceļos 8-os, tātad sanāk 6–7 stundas.” Mācību laikā (1909. gada 1. oktobrī) viņu paaugstināja štābkapteiņa pakāpē. 1909. gada 21. augustā P. Radziņš ar I šķiru beidza akadēmijas otro klasi un tika ieskaitīts akadēmijas papildu kursā. 1910. gada 26. maijā viņš sekmīgi beidza arī papildu kursu ar diplomdarbu „Rezerves loma augstākās priekšniecības rokās” un tika paaugstināts par kapteini, bet jūnijā pieskaitīts Ģenerālštābam, komandējot viņu Varšavas kara apgabala štāba rīcībā. Diplomdarbs tika atzīts par spīdošu un tādēļ ne tikai publicēts Ģenerālštāba akadēmijas mēnešrakstā („*Akademičeskij Vestņik*”, bet arī iespiests grāmatas veidā un atzīts par izmantojamu augstākā komandējošā sastāva apmācībā. Kā akadēmijas beidzējam viņam izlaidumā tika piešķirti 300 rubļi zirga un piederumu iegādei.”²⁶

Pēc Ģenerālštāba akadēmijas beigšanas P. Radziņš tiek nosūtīts uz Varšavu, kur viņu uz vairākiem mēnešiem piekomandē pie 6. kājnieku divīzijas štāba. Tālāk viņu nosūta uz 32. Kremenčugas pulku rotas komandiera amatā. Karavīrs Semaks savās atmiņās par šo P. Radziņa dzīves periodu raksta: „Tas bija 1911. un 1912. gados. Varšavas garnizonā dienēja lielāks skaits latviešu karavīru. Tanī pašā laikā ģenerālis Radziņš, toreiz kapteinis, izpildīja cenza komandas dienestu ierindā vienā no 32. Kremenčugas pulka rotām. Tā kā latviešu tautības virsnieku Varšavā nebija daudz, tad par ikkatru latviešu virsnieku, kura vārds nāca latviešu karavīru ausīs, radās liela sajūsma un lepnums. Un tā kā uz Radziņu viņa kolēģi, krievu virsnieki, skatījās ar lielu ievēribu un cienību, tad arī mums, latviešiem, prieks par savu tautieti bija visai liels. Radziņš kā ģenerālštāba virsnieks bieži izpildīja adjutanta vietu 8. kājnieku divīzijas štāba operatīvajā daļā šīs daļas pastāvīgā adjutanta kapteiņa Popova prombūtnē. Taisni tur šo rindiņu autoram nācās redzēt un apbrīnot darbā savu stalto un gudro tautieti. Viņš gan bija kluss un mazrunīgs, bet laipns un atsaucīgs. Atminos, ka nelaiķa kolēģi ģenerālštāba virsnieki 8. divīzijas štābā uz mums, latviešiem, mēdza teikt: **„Jūs varat lepoties ar savu tautieti. Viņš ir gudrākais un spējīgākais virsnieks Varšavas kara apgabalā.”**

Atminos arī, ka jau 1911. un 1912. g. Varšavas kara apgabala štāba grāmatu veikalu logos bija saskatāmas vairākas militārzinātniska satura grāmatas un apcerējumi, kuru autors bija mūsu mīļais ģenerālis Radziņš. Kara spēļu dalībnieku vidū, kuras ik rudenus notika Varšavā, ģenerālštāba virsnieku klubā, Radziņš vienmēr bija redzams un atšķīrās no citiem ar saviem izciliem panākumiem.”²⁷

1912. gada novembrī P. Radziņš tika ieskaitīts dienestā kā ģenerālštāba virsnieks un iecelts 38. kājnieku divīzijas štāba adjutanta amatā Brestļitovskā. Dr. hist. Ē. Jēkabsons

²⁶ Dr. hist. Ē. Jēkabsons. Ģenerāļa Pētera Radziņa karavīru gaitu sākums. Tēvijas Sargs, Nr. 11 (2007, nov./dec.), 30.-32. lpp.

²⁷ Atmiņas par ģenerāli P. Radziņu. Latvijas Sargs, Nr. 41 (1930, 13. okt.).

apraksta šo viņa dienesta posmu: „Laiks ir saspringts. P. Radziņš nākamajā rudenī to raksturoja vārdiem: „visu laiku bija ļoti nemierīgs, kad katru dienu varēja gaidīt kara sākumu” un „izgājušo ziemu jau bija tā kā uz kara gaidīšanu”. Tikai 1913. gada pavasarī stāvoklis normalizējās, un martā tika atvaļināti dienestā aizkavētie zaldāti, kuriem bija jābūt atvaļinātiem jau rudenī. Šajā laikā P. Radziņš dzīvoja divīzijas štāba ēkas otrajā stāvā. Savu dienas režīmu viņš aprakstīja šādi: „Es dzīvoju kā jau nu vienmēr: pa dienu daru savus dienesta darbus, pēc tam pastaigājos un vakarā atkal vai nu ko daru, vai lasu (...), pusdienas man denščiks nes no viena pulka kluba.” Amats prasīja atrašanos biežos komandējumos. Savukārt 1913. gada aprīļa beigās sakarā ar divīzijas štāba priekšnieka paaugstināšanu amatā P. Radziņš bija uz vairākiem mēnešiem, līdz jaunieceltā priekšnieka ierašanās laikam, jāuzņemas viņa pienākumu pildīšana (ši iemesla dēļ kārtējo reizi neizdevās aizbraukt atvaļinājumā pie vecākiem uz dzimtajām mājām). Vasarā karaspēks izgāja no Brestļitovskas uz nometnēm, kas atradās 5–6 kilometrus no pilsētas, un divīzijas štāba priekšnieka vietas izpildītājs P. Radziņš sakarā ar to, ka šoreiz viņam nebija iekārtota dzīves vieta nometnēs, katru rītu plkst. 9 ar štāba zirgu no pilsētas devās uz turieni, bet ap plkst. 17 – atpakaļ. Arī Līgo svētki virsniekam pagāja, tikai vakarā pastaiģājoties, bet Jāņa dienā „izpildot dienesta darbus”. Vēstulē vecākiem 1913. gada 12. jūlijā, kurā P. Radziņš stāsta par šiem saviem pienākumiem, viņš nedaudz pauž arī savu dzīves filozofiju: „Jāstrādā jau ir visiem, kas grib ko sapelnīt vai uz priekšu tikt, bez darba jau nekas pats par sevīm nenāk: kā bez naudas neko nevar pirkt, tā bez darba neko nevar iegūt, un, ja grib savus pienākumus un darbus kārtīgi izpildīt, tad būs visur diezgan labi.” Šajā laikā ar lepnumu rakstīja, ka tikko Varšavā saticis kādu virsnieku kapteiņa dienesta pakāpē, kas gadsimtu mijā dienējis kā poručīks Viļņas kājnieku junkurskolā, kad Radziņš tur mācījies. Tagad abi bijuši kapteiņi, taču Radziņš ģenerālštāba kapteinis, „kas, zināms, ir daudz vairāk par vienkāršu kapteini”. Turpat viņš ar jaušāmām skumjām atzīmēja, ka no vecajiem biedriem, ar kuriem kopā mācījies, sakari ir vienīgi ar Valkas skolas un Viļņas junkurskolas biedru Žurbu Nikuli, kā arī vēlāko Latvijas armijas ģenerāli Jāni Kureli, kurš dienēja Pēterburgā.

1913. gada 3. novembrī P. Radziņš rakstīja vecākiem: „Pa ziemu vairāk mājās dzīvoju, un, ja nākas braukt dienesta darīšanās, tad uz kādu dienu, bet ne uz nedēļu vai vairāk, kā tas bija pa vasaru. Tagad pa ziemu man katru nedēļu sanāk braukt uz pulkiem, kuri nav Brestļitovskā, bet braukšana būs tā, ka no rīta aizbraukšu un vakarā būšu mājās, jo pulki nav tālu: 45, 68 un 93 verstis pa dzelzceļu, bez tam kādas reizes pa ziemu braukšu uz Varšavu. Varšava (200 verstis) ir no manis tālāk nekā no Jums Rīga, bet priekš manis, tā kā esmu ieradis, ļoti tuvu, un uz turieni tādēļ braucu apmēram ne retāk kā reizi mēnesī gan dienesta, gan savās vajadzībās. Pie tam arī dažreiz tā: aizbraucu vienu dienu un otru dienu agri no rīta esmu atkal atpakaļ. Dažādās dienesta darīšanās esmu visu Poliju tā izbraukājis, ka ir ļoti maz tādu vietu, kur vēl neesmu bijis, un tādēļ zinu to tikpat labi kā Jūs Vidzemi.”²⁸

Varšavā pirms I pasaules kara P. Radziņš izrāda interesi par tā kara vešanas tehnisko jaunumu – aviāciju. Viņš brīvprātīgi piesakās dienestam aviācijas rotā, kur apgūst aviācijas tehniskos un taktiskos pamatus. Par šo laiku viņš stāsta: „1914. g. es biju Krievijas armijas ģenerālštāba kapteinis un šī gada maijā mēnesī uz paša vēlēšanos biju piekomandēts pie aviācijas rotas izmācīties aviācijas darbību un dienestu. Toreizējā aviācija

²⁸ Dr. hist. Ē. Jēkabsons. Ģenerāļa Pētera Radziņa karavīru gaitu sākums. Tēvijas Sargs, Nr. 11 (2007, nov./dec.), 30.-32. lpp.

bija vēl ļoti maz attīstījusies un tādēļ praktiskie lidojumi notikās laikā – agri no rīta un vakarā. Mana darbība pastāvēja iekš tam, ka labā laikā no rīta un vakaros es atrados uz aerodroma vai darbnīcās, kamēr pārējā laikā lasīju visu tālaika aviācijas un degmotoru literatūru.”²⁹

Apgūstot lidošanas prasmes, P. Radziņš piedzīvoja avāriju, kuru apraksta Dr.hist. Ē.Jēkabsons: „Kopā ar pilotu veicot apmācību lidojumu ārpus Varšavas, lidaparāts nelielā augstumā cieta avāriju un ietriecās zemē. Lidmašīna bija sadragāta, sēdeklis, uz kura sēdēja P. Radziņš, pārplīsa, taču abi ar pilotu viņi palika nopietni neskarti, spēja aiziet līdz tuvākajai dzelzceļa stacijai un ar vilcienu atgriezās Varšavā.”

I pasaules karš

Tuvojošā kara dvesma gaisā bija jūtama kopš 1912. gada. P. Radziņš savās atmiņās raksta par tā laika izjūtām: „Ka politiskā atmosfēra bija ļoti sabiezējusi, to zināja katrs nopietns cilvēks un vēl vairāk ģenerālštāba virsnieks: sākot no 1912. gada tika pieņemti tik steidzīgi kaujas gatavības līdzekļi, kādi līdz tam laikam nebija piedzīvoti. 1913. gada beigās un 1914. gada sākumā bija neliels aplkums, bet tikai ārējā formālā pusē, iekšējais splepenais darbs tika vests ārkārtīgi intensīvi.”³⁰

1914. gada jūlija beigās sākas I pasaules karš. Par pēdējo pirmskara dienu noskaņojumu P. Radziņš raksta: „26. jūlijs bija svētdiena – pēdējā miera laika svētdiena pirms pasaules kara. No rīta es aizgāju uz aerodromu, bet pārkoņainās atmosfēras dēļ lidojumi nenotika; izlasījis laikrakstos par to, ka Serbija atbildes vietā uz Austroungārijas ultimātu ir pasludinājusi mobilizāciju, es aizgāju uz mājām. Visā pilsētā bija stipri jūtams nospiests gara stāvoklis.(..) Kad 28. un 29. jūlijā nekādi jauni rīkojumi nepienāca, tad atkal radās maza cerība, ka varbūt karš vēl tiks novērsts, lai gan laikraksti runāja tikai par karu. Arī 30. jūlijā no rīta vēl viss izrādījās mierīgi, jo pat laikrakstiem nebija vairs nekā jauna, uztraucoša, ko rakstīt. 30. jūlijā pēc pusdienas mani izsauca pie telefona korpusta štāba priekšnieks ģenerālmajors Asmuss un teica man, lai šodien pēc pusdienas nepārtraukti atrodas divīzijas štābā vai nu divīzijas štāba priekšnieks, vai es – ģenerālštāba adjutants, jo šovakar tikšot pasludināta mobilizācija. Šis paziņojums izgaisināja pēdējās cerības uz kara novēršanu. Starp plkst. 8 un 9 vakarā patiesi es atkal tiku pieaicināts pie telefona, un korpusta štāba priekšnieks man paziņoja, ka tiek izziņota vispārēja mobilizācija, ka šis telefoniskais paziņojums ir jāuzskata par oficiālu un jāiesāk darbība un ka rakstiskais paziņojums ar tūliņ tiks izsūtīts (XIX korpusta štābs arī atradās turpat Brest-ļitovskā). Es paziņoju par dabūto rīkojumu divīzijas štāba priekšniekam, kurš arī atradās štābā, divīzijas komandierim un arī citiem štāba darbiniekiem. Pēc tam tūliņ ķēros pie jau labi zināmā darba, labi zināmā tamdēļ, ka pagājušo ziemu bija rīkotas ļoti daudzas pārbaudījumu mobilizācijas gan savā divīzijā, kad man nācās spēlēt izpildītāja lomu, gan citās divīzijās, kur man nācās spēlēt pārbaudītāja lomu.

Mobilizācija 38. divīzijas daļās noritēja gludi un bez kādiem kavēkļiem. 38. divīzijai ar mobilizācijas pasludināšanu nācās mobilizēties pašai un vēl saformēt otru divīziju –

²⁹ P. Radziņš. Pasaules kara atmiņas. Aizsargs: militāri zinātnisks un literāriski sabiedriska mēnešraksts, Nr. 7 (1924).

³⁰ P. Radziņš. Pasaules kara atmiņas. Aizsargs: militāri zinātnisks un literāriski sabiedriska mēnešraksts, Nr. 7 (1924).

75. 38. divīzijas mobilizācijas ilgums, kā visām aktīvajām divīzijām, bija 6 dienas; otras kārtas divīziju, kā 75., mobilizācijas ilgums bija 12 dienas.³¹

P. Radziņš no aviācijas rotas nekavējoties tiek atkomandēts uz 38. divīzijas štābu, kur ātri vien 5. armijas sastāvā iesaistās sīvās kaujās pie Komorovas, Varšavas, Ravkas, Lodzas, Mlavas u.c. Interesanti un saistoši to dienu piedzīvojumus P. Radziņš apraksta savā darbā: „Pasaules kara atmiņas”, kas tiks nopublicēts ģenerāļa Pētera Radziņa rakstu krājumā, ko plāno izdot „Ģenerāļa Pētera Radziņa biedrība” 2016. gadā.

Savu pirmo kauju un attieksmi pret karu un Krievijas armiju viņš kodolīgi raksturo savā darbā „Pasaules kara atmiņas”. Šeit parādās P. Radziņa aukstasinība un nosvērtība, ko viņš saglabāja arī brīvības cīņās, kaut arī atšķirībā no I pasaules kara cīņām – rezultāts viņam vairs nebija vienaldzīgs: „Abi divīzijas komandieri, kā arī lielākā daļa virsnieku bija ļoti uztraukti un uzskatīja stāvokli par ārkārtīgi kritisku. Arī tagad vēl nevaru pateikt, kādēļ toreiz es uzskatīju stāvokli par ļoti labu – varbūt aiz noguruma biju palicis vienaldzīgs, varbūt tamdēļ, ka, atrodoties Volica-Bžozovā, redzēju, ka austrieši nenāk uz priekšu, nevajā mūs, bet varbūt arī tamdēļ, ka jau no pirmās kara dienas es nekad nepriecājos par krievu uzvarām, bet varbūt gan dažreiz otrādi. Turklāt es nekad nebaidījos, ka mums padotās karaspēka daļas var nokļūt katastrofiskā stāvoklī. Pateicoties tam, ka es nejutu līdzi ne krievu uzvarām, ne neveiksmēm, man bija vislielākā iespēja pilnīgi objektīvi novērtēt stāvokli. Šinī pirmajā kaujā es stāvokli novērtēju objektīvi, ne ar prātu, bet instinktīvi. Tikai vēlākās kaujās, sākot no novembra, biju spējīgs ar prāta palīdzību objektīvi novērtēt stāvokli.”³²

Šo kauju laikā P. Radziņam izveidojās draudzība ar štābrotmistru Ivaščenko, kurš bija beidzis Nikolaja ģenerālstāba akadēmiju ar II šķiru vienu gadu vēlāk par Radziņu. Štābrotmistrs Ivaščenko pēc tautības bija ukraiņis un viņu dzīves ceļi krustojās gan Lielajā karā, gan arī Ukrainas brīvības cīņās. Savās atmiņās par Lielo karu Radziņš atceras zīmīgu epizodi kādā no viņu pirmajām tikšanās reizēm: „Es ar štābrotmistru Ivaščenko izjāju tad, kad brigāde jau bija ceļā, un mēs jājam ātri, lai panāktu štāba priekšnieku. Lai tiktu garām kolonnai, mums bija jājāj blakus ceļam pa laukiem un arumiem. Uz vienas ežas mana zirga kāja aizķērās, tas kļuva un es nokritu zirgam pāri uz priekšu un sāniem. Kad biju nokritis, ieraudzīju, ka Ivaščenko turpināja rikšot uz priekšu. Es uzkāpu atkal zirgam mugurā, panācu Ivaščenko un jautāju, kamdēļ tas nav apstājies, redzēdams, ka es ar zirgu nokritu. Viņš man mierīgi atbildēja: „Es taču paskatījos un redzēju, ka nokrita zirgs un ka Jūs zem zirga nepakļūvat, bet nokritāt sāņus no zirga, tātad nekādas nelaimes nevarēja būt.” Te pirmo reizi sastapos ar to ukraiņiešu flegmatisko aukstasinību, kuru apraksta Gogolis savā „Tarass Buļba”. 1918. gadā es sastapu Ivaščenko Ukrainas armijā un pēc šī piedzīvojuma daudzi Ukrainas notikumi man kļuva saprotami.”³³

P. Radziņam nebija sveša tā virsnieku bravurīgā drosme, kura balstījās uz krievu virsnieku tā laika vērtību tradīcijām. Šī vērtību realitāte prasīja proporcionāli nesamērīgi daudz virsnieku upurus kara laikā, kas izteikti bija raksturīga krievu armijai: „Toreiz es nesapratu ne briesmas, ne karu, gluži otrādi – man bija ļoti patīkami iet pa tādu vietu, kur svilpo lodes. Štāba priekšnieks gāja pa gravas apakšu, bet es centos iet pa gravas

³¹ Turpat..

³² P. Radziņš. Pasaules kara atmiņas. Aizsargs: militāri zinātnisks un literārisks sabiedriska mēnešraksts, Nr. 7 (1924).

³³ P. Radziņš. Pasaules kara atmiņas. Aizsargs: militāri zinātnisks un literārisks sabiedriska mēnešraksts, Nr. 7 (1924).

augšmalu, lai būtu zem lodēm. Tā mēs nonācām izvēlētajā vietā: mūsu zirgus ievēda mežā, mēs paši palikām meža malā. Es apskaudu divīzijas komandieri un štābrotmistru Ivaščenko, kuri bija aizgājuši zem tiešās uguns, bet es ar štāba priekšnieku – slēpdamies no uguns – mežā.”³⁴ Viņš min arī šīs bravūrības zaudējumus skaitļos: „Zaudējumi izrādījās ļoti lieli: kājnieku pulkos ievainoti un krituši ap 30% virsnieku un ap 25% kareivju no daļu kaujas sastāva; artilērija zaudējusi tikai 2–3 kareivjus.”³⁵Viņam nākas piedzīvot un personiski izjust kara skaudrās sekas, pret kurām viņš nav vienaldzīgs, bet tomēr skatās ar zināmu filozofisku attieksmi, neļaujot tām sevi emocionāli ietekmēt: „Šādu skatu redzēju pirmo reizi, bet arī turpmākajā karā man tikai 2–3 reizes nācās redzēt kaujas lauku, kas tik bieži pārklāts ar kritušajiem. Še gulēja juku jukām austriešu un krievu līķi. Sevišķi daudz kritušo bija no 324. pulka, kuri gulēja rindās. Tie bija gājuši uzbrukumā biežās neveiklās ķēdēs un austriešu

P. Radziņš 1916. gadā

ložmetēji tos bija nopļāvuši. Bet arī austriešu ložmetēju vietās, kuras apzīmēja patruņu čaulu kaudzes, bija lielas kritušo grupas; tie krituši no mūsu artilērijas uguns. Mūsu sanitāri novāca kaujaslauku: ievainotos nesa uz lazareti, bet kritušos apglabāja.”

Neskatoties uz piedzīvotajām grūtībām un kara brutalitāti, P. Radziņš saglabā humora izjūtu, un, ja viņš būtu uzrakstījis apjomīgu grāmatu par Lielo karu, tad tā, iespējams, varētu pat konkurēt ar vispārzināmo Šveiku. Savā atmiņu stāstā P. Radziņš ar sev piemītošo sarkastisko humoru apraksta savas attiecības ar augstāko štābu, kura darbību viņš diezgan daudz un pamatoti kritizē, kura nav sveša arī mūsdienu armijas augstajiem štābiem: „Gājienā no Kopkiem uz Ulanovu korpusa štābs kā jau līdz šim, nododot ziņas par stāvokli, pieprasīja, kā mēs aizsargājušies: vai kā uzbrukuma gājienā, atkāpšanās gājienā vai flangu gājienā. Mums priekšniecība uzdeva jautājumu, kurš mums bija jāuzdod priekšniecībai, bet kuru mēs kautrējāmies uzdot. Ar atbildi gan mēs nekautrējāmies, – mēs ziņojām, ka izpildām uzdevumu pēc pavēles un ziņām, kādas korpuss devis. Par ienaidnieku mēs neko nezinām, kādēļ sākumā gājām arjergarda kārtībā, tagad flangu gājiena kārtībā un, ja maršs būs jāturpina līdz rītam, tad iesim uzbrukuma gājiena kārtībā. Uz šo mūsu ziņojumu mēs no korpusa štāba nekādu atbildi nesaņēmām.”³⁶

1915. gadā Radziņa pasaules kara ceļš viņu pirmo un pēdējo reizi Lielā kara laikā atved uz Latviju. Aprīlī un maijā viņa divīzija cīnās Šauļu un Jelgavas rajonā, bet drīz maija mēnesī viņu pārceļ atkal uz Poliju par Novogeorgijevskas cietokšņa štāba vecāko adju-

³⁴ Turpat

³⁵ Turpat.

³⁶ Turpat.

tantu. Šo P. Radziņa piedzīvoto kaujas epizodi cīņa pie Novogeorgijevskas cietokšņa apraksta dr.hist. Ē.Jēkabsons: „Drīz pēc tam cietoksni ielencā vācu karaspēks, un jūlijā–augustā pie tā norisinājās smagas aizstāvības kaujas. P.Radziņš bija to vidū, kuriem augusta sākumā, kad vācu karaspēks jau bija ieņēmis cietokšņa ziemeļu fortus, izdevās, paņemot līdzī svarīgākos dokumentus un karaspēka daļu karogus, lidmašīnā atstāt ielenkto cietoksni un ierasties Belostokā. Lidojums bija ļoti bīstams. Bijis jālido tikai formas tērpos, bez mēteļiem, jo „mašīnas celtspēja jau tā bija apgrūtināta līdz pēdējam”. Lidmašīna bijusi iepriekš mīnēta, lai, krītot ienaidnieka rokās, tas neiegūtu svarīgo dokumentāciju. Neraugoties uz ienaidnieka uguni, lidmašīnai izdevies šķērsot tā ieņemto teritoriju un nonākt Belostokā. Lidotāji bijuši laimīgi, kaut arī stipri pārsaluši, bet lidaparāta korpusā vairākās vietās bijušas redzamas ložu trāpījuma vietas. Divas šrapneļa lodes bija iestrēgušas arī propellerā, un jāsecina, ka tas nebija salūzis tikai laimīgas nejaušības dēļ.” Tālāk P. Radziņš no augusta līdz novembrim Belostokā Rietumu frontes štābā pilda sevišķā uzdevuma virsnieka pienākumus, novembrī ir 8.Sibīrijas divīzijas štāba priekšnieka vietas izpildītājs, decembrī viņš saņem kārtējo dienesta paaugstinājumu – pulkvežleitnanta dienesta pakāpi. 1916. gadā viņu iecel par 61.divīzijas štāba priekšnieku. Šajā laikā no oktobra līdz jūnijam pulkvežleitnanta P. Radziņa pakļautās daļas cīnās pozīciju karā Baltkrievijā. Vēlāk 61. divīzija tiek pārcelta uz Rumāniju, kur no augusta mēneša līdz septembrim piedalās kaujās pret Austroungārijas armiju Dobrudžā. Vēlāk 61.divīziju apvienoja ar 1.serbu brīvprātīgo divīziju un vēl četrām divīzijām. P. Radziņš atbildēja par šo apvienoto divīziju operāciju plānošanu un vadīšanu. Šo apvienoto grupu komandieris bija krievu kara akadēmijas profesors ģen. Simanskis. No 1917. gada 61. divīzija veda pozīciju karu pie Lejas Seretas³⁷.

1917. gada februārī Krievijā tiek gāzts cars un tiek izveidota pagaidu valdība. 1917. gada 12. martā P. Radziņš rakstīja savam krusttēvam: „Tagad Jums jauna valdība un tādēļ daudz pārgrozījumu – tagad esat atsvabinājušies no saviem vāciešu muižkungiem” (pauzot arī cerību par kara izbeigšanos rudenī, Vācijai piekāpjoties un slēdzot miera līgumu), bet 14.jūnijā, atradzamies Odesā dažu nedēļu ilgā atvaļinājumā veselības uzlabošanai: „Domāju, ka pār Jūsu pusi tagad jauna kārtība būs jau pilnībā iestājusies un atkal visi darbi iet savā gaitā bez nemieriem un dažādām pārtraukšanām. Par latviešiem ļoti maz lasu krievu avīzēs un tādēļ diezgan maz zinu, kā pie Jums iet, revolūcija un kāda kārtība ir un ko grib latvieši – kā latvieši grib savu nākamību ierīkot. Kā tagad rādās, tad vismierīgāk revolūcijas laiks ir pārgājis Latvijā un kārtība pastāv visu laiku. Tagad brīva Latvija pēc kara varēs iesākt labu dzīvi, jo nebūs vairs vācu muižnieku nospiešanas un nekārtības”³⁸.

Maijā P. Radziņu paaugstina pulkveža pakāpē, bet drīz sākas Krievijas armijas sabrukums. Pēc komunistu oktobra apvērsuma pulkvedis Radziņš turpina pildīt savu apvienoto divīziju štāba priekšnieka pienākumus. Neskatoties uz vispārējo haosu Krievijā un armijā, tomēr Rumānijas frontē izdodas noturēt noteiktu kārtību un disciplīnu. Tikai kad Sarkanā armija 1918. gada februāra beigās no Odesas iebrūk Besarābijā, Radziņš izformē sev pakļautās vienības un dodas uz Ukrainu (tajā laikā zem Rumānijas pakļautības).

Pulkvedis A. Plensners cariskās Krievijas armijas pulkvedi P. Radziņu raksturo kā virsnieku, kas sevi veido, balstoties uz savām zināšanām par vācu ģenerālštāba darbu

³⁷ Dr. hist. Ē. Jēkabsons. Ģenerāļa Pētera Radziņa karavīra gaitu sākums. Tēvijas Sargs, Nr. 11 (2007, nov./dec.), 30.-32. lpp.

³⁸ Turpat.

specifiku, kuru vēlāk ļoti sekmīgi izmantoja brīvības cīņās: „ka Radziņa teorijai praktika še dod dzīvību un ka no Radziņa kā teoretizējoša ģenerālštāba virsnieka, kas drošsirdīgi, bet tomēr nevarīgi vēro kaujas un notikumus pirmajās kara dienās, ātri aug ģenerālštāba virsnieks un karotājs vislabākā nozīmē – patiesas kara smadzenes un patiesa aktivitāte (...). Šīs smadzenes un aktivitāte viņš ir vienlīdz apbrīnojamas. Tas varbūt ir viņa dāvanu, viņa temperamenta rezultāts, bet ne mazumu te, domāju, spēlē lomu arī tas, ka viņš sevi audzinājis vācu ģenerālštābā – kā viņš pats saka, un kā tas, bez šaubām, arī toreiz bija – labākā pasaules ģenerālštāba domāšanas un rīcības garā.”³⁹

Kad 1918. gada sākumā zem Vācijas protekcijas tika izveidota Ukrainas hetmaņa Skoropadska valsts, kā daudzi tajā laikā Ukrainā atrodošies virsnieki, arī Radziņš iestājās Ukrainas armijā par Ģenerālštāba organizācijas un apmācības daļas priekšnieku. Hetmaņa Skoropadska armija bija vāja, jo hetmanis paļāvās uz Vācijas aizsardzību. Kad Vācijā izcēlās revolūcija un tā kapitulēja Antantei, vācu karaspēks vairs nenodrošināja hetmaņa Skoropadska aizstāvību, kā rezultātā Ukrainā izcēlās iekšējās nesaskaņas, kuru rezultātā pie varas nāca atamans Peļtura un pasludināja Ukrainas tautas republiku. Kad Peļtura par Ukrainas armijas štāba priekšnieku iecēla krievu ģenerālštāba ģenerāli Bronski, kuru P. Radziņš raksturoja kā „karstu patriotu, sevišķi godprātīgu, gudru un enerģisku cilvēku”⁴⁰, ģenerālis Bronskis aicina P. Radziņu pievienoties ukraiņu armijai, sakot: „Palīdzat Jūs tagad mums (Ukrainai), varbūt ka arī mēs palīdzēsīm kādreiz jums, latviešiem.”⁴¹. Kaut arī savos darbos ģenerālis P. Radziņš ir asi kritizējis Ukrainas valsts veidotājus un viņu kļūdas, viņš Ukrainā saskata lielu Eiropas spēlētāju un Baltijas valstu sabiedroto. „Krievija, zaudējot Ukrainu, zaudē pusi no sava spēka un paliek pilnā vārda nozīmē par Āzijas valsti. Ukrainai nav nekas vajadzīgs no Krievijas un, būdama patstāvīga, tā sāktu spēlēt lielu lomu visā Eiropas politikā. Krievija bez Ukrainas, turpretim, zaudē visu savu lomu Eiropā (...), ja Baltijas valstis turas ciešā savienībā, tad šo valstu kopējo spēku nevar ignorēt. Pie Baltijas valstu spēka nozīmes vislielāko lomu spēlēs Ukraina: ja tā būs atdalīta no Krievijas un vēl pievienosies Baltijas valstu savienībai, tad savienotais spēks būs pietiekošs priekš patstāvīgas aizsargāšanas, šim spēkam nedrīkstēs uzbrukt. Tātad varam teikt, ka *Ukrainas liktenis izšķirs arī Baltijas valstu likteni.*”⁴².

Pēc Ukrainas tautas republikas armijas sakāves Radziņš dodas uz Varšavu, kur apmetas mājā, kur dzīvojis pirms I pasaules kara.

Latvijas armijas virspavēlnieka štāba priekšnieks.

1919. gada oktobrī Latvijā risinājās dramatiski notikumi. Bermonta armija bija sākuši veiksmīgu uzbrukumu un ieņēmusi Daugavas kreisā krasta Rīgas rajonus. Latvijas armija ar zaudējumiem atkāpusies pāri Daugavai. 10. oktobrī tika dota pavēle atstāt Rīgu, kaut arī nekas neliecināja par Bermonta uzbrukuma turpināšanos. Pēc dienas ilga apjukuma šī pavēle tika atcelta. No 14. uz 15. oktobri dienas laikā Latvijas armijas vienības bija veikušas pretuzbrukumu pāri Rīgas tiltiem, uzbrukuma rotām ciešot paredzamus zaudējumus. Šo uzbrukumu nolūks bija novērst vācu uzmanību no plānotā placdarma Daugavgrīvas cietokšņa ieņemšanas Daugavas kreisajā krastā. 15. oktobrī plkst. 12.00 pulkveža Bolšteina vadībā ar sabiedroto flotes artilērijas atbalstu šī riskantā desanta

³⁹ A. Plesners. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Jaunatnes gada grāmata, 1931.

⁴⁰ P. Radziņš. Ko mēs mācāmies no Ukrainas pēdējo gadu vēstures Latvijas kareivis. 1920, Nr. 1., 4., 6., 9., 12.

⁴¹ Turpat.

⁴² P. Radziņš. Baltijas valstis un Ukraina. Latvijas Kareivis. 1920, 21. septembris.

operācija tika uzsākta un sekmīgi realizēta. Šī operācija tika izplānota pēc virspavēlnieka štāba priekšnieka pulkveža Eduarda Kalniņa personīgās iniciatīvas.

Tālaika situācijas nopietnību raksturo publicētais raksts Zemnieku savienības brošūrā: „Pulkvedis S. ar pulkvedi St., nobraukuši stacijā Rīga I, sāka apspriesties par stāvokli. Bija jāatzīst, ka tas ir neprātīgi – **atstāt bez cīņas plato dziļo Daugavu un atiet aiz viegli apejamās Juglas.**

No stācijas pulkveži S. un St. nogāja līdz Daugavas tiltiem, ceļā apjautādamies, vai nav redzēts virspavēlnieks ģen. Simansons; taču neviens nekā tuvāk nezināja sacīt.

Ienaidnieka pusē bija klusu. Tādēļ nosprieda rīkoties uz savu atbildību: **atsaukt virspavēlnieka atkāpšanās pavēli, paskaidrojot, ka noticis pārratums.**

Vilciņā, kurš stāvēja gatavs atiet, bija daudz virsnieku un kareivju. Pulkvedis S. tūliņ deva virsniekiem un kareivjiem pavēli atstāt vagonus un nostāties atsevišķās rindās; tad pulkvedis S. griezās pie virsniekiem un kareivjiem ar īsu uzrunu par notikušo pārratumu un aizrādīja, ka frontē viss mierīgi un ka tagad nav jāizpilda virspavēlnieka pavēle par atkāpšanos no Daugavas un Rīgas.⁴³

Šo dienu trauksmainos notikumus tēlaini savā grāmatā apraksta arī Ansis Gulbis:

„Grāfs fon der Golcs uzbruka ar 50 000 vīru labi apbruņotu armiju. Dažām daļām bija uz desmit vīriem ložmetējs.

Cēsu kauju revanšs bija sācies. Tagad operācijas vadīja grāfs fon der Golcs personīgi un bija vairāk kā pārliecināts, ka uzvara būs viņa pusē.

Trešās dienas vakarā vāci pārvaldīja visu Daugavas kreiso krastu no jūras līdz Ņekavai. Vēl viens lēciens uz Daugavas tiltiem un Rīga būtu kritusi. Šo lēcieni vāci neiegaumēja, to neparedzēja arī Vidzemes divīzijas komandieris Zemītāns, atvilkdami ar savu štābu uz Juglas pozīcijām un pārraudams saites ar Torņakalnā vēl karojošām savas divīzijas atsevišķām grupām.

Trīs dienas Rīgā valdīja ārkārtīgs uztraukums un apjukums. Tautas Padome un valdība bija pārcēlušās uz Cēsīm. Armijas virspavēlnieks ģenerālis Sīmansons bija pazaudējis visus sakarus ar atsevišķām karaspēka daļām un viņu štābiem. Kareivji un virsnieki pulcējās paši uz savu roku un apsprieda stāvokļa nopietnību. Iedzīvotāji slēpās savos dzīvokļos, citi atkal bēga gan pajūgos, gan kājām uz Vidzemes iekšieni. Vācu lielgabali drūmi dunēja, ārdīdami Rīgas namus un nogalinādami mierīgos iedzīvotājus. Igaunī atstāja divus bruņotus vilcienus, kas bija liels atbalsts šais kritiskās dienās.

Kad Torņakalns bija kritis un latviešu karaspēka daļas lielā nekārtība atkāpās pāri tiltiem uz Daugavas labo krastu, radās daži drošsirdīgi virsnieki un kareivji, kas uzņēmās tilta apsardzi Daugavas kreisajā krastā.⁴⁴

Oktobra vidū Varšavā ieradās Latvijas valdības delegācija ar Z.A.Meierovicu priekšgalā, lai lūgtu Polijas armijas atbalstu. Ulmanis, ja neskaita viņa publisko retoriku, nekad tā īsti neuzticējās Latvijas armijas spējām, pat neskatoties uz armijas uzvarām, kas mums atnesa savu valsti. Ģenerālis Balodis⁴⁵ savās atmiņās raksta par to dienu noti-

⁴³ L. P. Bermonta uzbrukuma apturēšana un virspavēlnieka štābs : piezīmes pie ģenerāļa P. Radziņa brošūras „Latvijas atbrīvošanas karš”. [Rīga : Latvijas Zemnieku savienība, 1921]. Tiesa, ir jāņem vērā, ka par to, kas deva pavēles atstāt Rīgu un kas atcēla šīs pavēles, ir pretrunīga informācija, un tā stipri atšķiras starp to dienu kauju dalībniekiem. Viņu atstādīšanai bija tiešs sakars ar pavēlēm par Rīgas atstāšanu, kuru izpilde Latvijas armijai būtu bijusi katastrofiska, kā to arī atzīmēja savā darbā „Latvijas atbrīvošanas karš” ģenerālis P. Radziņš.

⁴⁴ Ansis Gulbis. Zigrīds Anna Meierovics. Rīga: Avots, 1992. 131. lpp.

⁴⁵ **Ģenerālis J. Balodis** – Latvijas armijas virspavēlnieks Brīvības cīņu laikā no 1919. g. līdz 1920. g. Kara

kumiem: „Pirmā tāda liktenīgā diena, kas manā atmiņā uzglabājusies un kas saistīta ar ģenerāļa Radziņa vārdu, ir 1919. gada 13.oktobris. Atceros, todien pie manis Pļaviņās kā pie austrumfrontes virspavēlnieka ceļā uz Varšavu ieradās mūsu valdības delegācija ar Z.Meierovicu priekšgalā. Delegācija devās uz Poliju, lai iegūtu no maršala Pilsudska reālu palīdzību mūsu neatkarības cīņās pret toreiz kopēju ienaidnieku. Nelaiķis Meierovics mani valdības vārdā uzaicināja uzņemties Latvijas armijas virspavēlnieka posteni. Tas bija vakarā, mēs daudz spriedām un pārrunājām ar delegāciju, pārrunājām arī to, kam uzticēt štāba priekšnieka amatu. Es izprasīju laiku pēkšņā priekšlikuma pārdomāšanai līdz nākošajam rītam. Delegācija pārgulēja Pļaviņās pa nakti. Jau nākošās dienas notikumi sāka strauji risināties. Delegācija aizbrauca tālāk uz Varšavu, kur viņas ceļu nejauši krustoja no Dienvidkrievijas atgriezies ģen. Radziņš, bet es 16.oktobra

P. Radziņš Atbrīvošanās kara laikā 1919.-1920. gads

rītā saņēmu telegrammu – nekavējoties ierasties virspavēlnieka štābā Rīgā. Tās pašas dienas vakarā ierados Rīgā, bet jau otrās dienas rītā man bija jādodas pie ministru prezidenta K.Ulmaņa ar pirmo oficiālo vizīti kā jaunieceltajam virspavēlniekam. (..)

Bez manis Radziņš atrada štābā priekšā arī citus savus vecus paziņas. Tā toreizējais mūsu armijas aizmugures priekšnieks plkv. Silinieks nelaiķi labi pazina un nodeva par viņu viscildinošākās atsauksmes. „Ko tur daudz gudrosim,” runāja štābā. „Armijai nekavējoties vajadzīgs štāba priekšnieks, te viņš ir un pie tam labu labais.” Bet Radziņš ne par ko negribēja ļauties pierunāties. Kautrīgi, bet noteikti viņš vairījās no augstā amata: „Ne, tas man nav pa spēkam. Esmu tikko ieradies, nepārzinu jūsu apstākļus. Dodat man labāk kādu mazāku amatu. Es jau no visas sirds gribu strādāt Latvijas labā pēc savām spējām, ieceļat mani par operatīvās daļas priekšnieku.”

Ar viņam piemītošām apbrīnojamām orientēšanās spējām, viņš neticami ātri iejutās un iestrādājās savā jaunajā darbā. Kopā ar štāba vadību mēs viņu pēc kartēm iepazīstinājām ar frontes stāvokli, un jau nākošās dienās viņš kopā ar mums deva rīkojumus karaspēkam, kuru toreiz vēl savām acīm nebija redzējis. Te nu gan jāpiebilst, ka viss tas bija iespējams arī tādēļ, ka divīziju un pārējo armijas vienību priekšgalā stāvēja kaujās norūdīti vīri, kuri bija savu uzdevumu augstumos. (..)

Un nebija ja toreiz arī daudz laika apskatīties apkārt: jau 3. novembrī uzsākām izšķirošo triecienu pret Bermontu. Niknās cīņas uz dzīvību un nāvi ilga 8 dienas un beidzās ar Rīgas atsvabināšanu no Bermontu bandām. Tas bija izšķirošais lūzums mūsu kara operācijās, tālāk jau gāja vieglāk. Šī uzvara iepina pirmo nevīstošo ziedu Radziņa vainagā, kuru šodien pateicīgā tauta noliek uz viņa kapa kopiņas. Tālāk nāca šī skaistā slavas vainaga

turpmākie ziedi – lielo uzvaru dienas: Jelgavas ieņemšana 21.novembrī, Latgales atbrīvošanas sākums nākošā gada 3.janvārī – un tā tālāk līdz mierlīgumam.⁴⁶

Ne vienmēr kaujas laukā izšķirošā nozīme ir ieroču daudzumam un karavīru morālei. Liela nozīme ir karavadonim, kas vada armiju. Kā senie romieši teica: „Lauvu bars, kuru vada aita, vienmēr zaudēs aitu barām, kuru vada lauva.” Pulkvedis A. Plensners par to raksta: „Lielākais ieguvums⁴⁷ no Meierovica brauciena uz Varšavu bija ģenerālštāba pulkveža **Radziņa** atvešana. Mūsu sabiedrības lielākā daļa nav vēl tagad skaidrībā, ka ar šo ģeniālo karavīru un cilvēku bija atvesta arī mūsu galīgā uzvara kā pār bermontiešiem, tā komunistiem. Radziņš oktobra nogalē stājās pie Virspavēlnieka štāba priekšnieka uzdevuma un veica to tik patstāvīgi un neatkarīgi, ka šī iemesla dēļ sākumā štāba virsniekos viņu dēvēja par latviešu Ludendorfu. Šī piedēvēšana gan kā radusies, tā nemanot un ātri izzuda, jo kļuva skaidrs, ka šis vīrs nav nekam piekārtojams. Drīz karavīri apzinājās, ka te darīšana ar lielāko militāro talantu, kāds mums, blakus kaujiniekam Briedim, bijis un diez vai kādreiz vēl būs. Mūsu politiskās intrīgas saēda šo vīru, iekams vēl mūsu armija būtu no viņa guvusi visu, ko tā varēja gūt. Kas zina, vai mūsu vēsture būtu gluži tāda pati, ja nebūtu nejēdzīgi gājuši bojā Meierovics un Radziņš. Viņu liktenī bija kas līdzīgs Kalpaka liktenim.⁴⁸”

Par to, kā notika Varšavā Latvijas ārlietu ministra Zigfrīda Anna Meierovica satikšanās ar pulkvedi P. Radziņu, apraksta A. Gulbis grāmatā „Zigfrīds Anna Meierovics”: „Zigfrīds Meierovics Varšavā liktenīgi satikās ar dažiem latvju pārbēdzējiem no Krievijas. Tur bija Arhangeļskas lielrūpnieks S., pazaudējis savus kuģus, namus, kantorus un preces, kāds ārsts un inženieris, vairāki krievu armijas virsnieki, pārbēguši no Ukrainas. Satikšanās iznāca gluži nevilsi, viesnīcā pie pusdienu galda. Uzklusot sarunas latvju valodā, Zigfrīds pirmais stādījās priekšā tautiešiem un nosēdās viņu vidū. (..) Viens no virsniekiem ar pulkveža nozīmēm piecēlās no galda un tuvojās Zigfrīdam Meierovicam.

„Vai varat man ziedot dažas minūtes privātai sarunai?” viņš jautāja.

„Katrā ziņā. Varbūt tūliņ?”

„Labprāt.”

Zigfrīds dzīvoja turpat viesnīcā. Viņš aicināja pulkvedi savā istabā.

„Pēteris Radziņš.” Pulkvedis stādījās no jauna priekšā.

„Es atvainojos, ka runāju slikti latviski. Esmu, daudzus gadus Krievijā dzīvodams, piemirsis. Es varētu labāk izteikties krieviski.”

„Lūdzu.”

„Nesen atpakaļ atstāju Ukrainu, kur biju Petļuras armijas štāba priekšnieks. Negribu tuvāk minēt iemeslus, kas mani spieda likvidēt šo dienestu. Tur par daudz sarežģītu notikumu, un varbūt kādā kara vēstures lappusē tiks atzīmēta patiesā gaita divu armiju iznīcināšanas kaujās Ukrainā. Esmu karavīrs ar kara akadēmijas izglītību un negribētu mainīt savu profesiju ar kādu citu, manam raksturam un izglītībai svešu. Biju jau gandrīz izšķīries piedāvāt savus pakalpojumus Anglijas koloniju armijai, kad sākās vācu uzbrukums Rīgai un manu uzmanību saistīja Latvijas Republikas apdraudētais stāvoklis. Kā noteikts pretlielnieks biju arī domājis par piedalīšanos Latgales atbrīvošanā. Bet šī operācija man šķita pārāk niecīga, un es negribēju Latvijas valdību apgrūtināt ar saviem

⁴⁶ Ģenerālis J. Balodis, bijušais virspavēlnieks. No kauju biedra atvadoties. Jaunāko ziņu pielikums, 1930, Nr.231.

⁴⁷ Otrs Z. A. Meierovica ieguvums Varšavā bija 25 000 šautenes un miljons patronu tām.

⁴⁸ Aleksandrs Plensners. Pret Vētrām un Negaisiem. Grāmatu Draugs, 1982. 112.-113. lpp.

Latvijas armijas virspavēlnieka štāba apspriede – (no kreisās) štāba priekšnieks pulkvedis Radziņš, operatīvās daļas priekšnieks pulkvedis-leitnants Bachs, armijas virspavēlnieks ģenerālis Balodis, galvenās artilērijas pārvaldes priekšnieks pulkvedis Kalniņš, organizācijas daļas priekšnieks pulkvedis Kurelis, inspekcijas daļas priekšnieks pulkvedis-leitnants Luters. Foto no Latvijas karēvis arhīva.

pakalpojumiem. Karot ar vācu ģenerāli fon der Golcu, kas slēpjas aiz viltus kņaza Avalova mēteļa, ir daudz vilinošāk. Vai varu Latvijas Republikai piedāvāt savas zināšanas un piedzīvojumus šai karā?"

„Pieņemu ar pateicību Latvijas Republikas valdības vārdā jūsu piedāvājumu, pulkveža kungs!” Zigfrīds Meierovics sniedza Pēterim Radziņam roku.

„Kad jūs brauksiet atpakaļ uz Rīgu, ministra kungs?”

„Rītvarak. Pēc audienes pie ģenerāļa Pilsudska.”

„Vai man izbraukt jau šodien?” jautāja pulkvedis.

„Es priecātos dalīt ar jums savu kupeju atpakaļceļojumā uz Rīgu. Es varēšu ar jums pārrunāt par savas sarunas iespaidiem ar Polijas valsts galvu.”

„Vai jūs domājat aizskart arī militārus jautājumus, ministra kungs?”

„Militāra palīdzība ir mana brauciena mērķis.”

„Kāda rakstura? Dzīvā spēka vai ieroču un municijas piegādāšana?”

„Mūsu armija vēl nav izveidota un vāji apbruņota. Mums svarīga katra palīdzība.”

Pulkvedis nekā neatbildēja. Bija redzams, ka viņš negrib izteikties.

„Vēl viens diskrēts jautājums.”

„Lūdzu!”

„Cik Latvijas armijai ir štiku?”

„Pagaidām 30 000. Ar izsludināto mobilizāciju būs 40–50 000.”

Pulkvedis Radziņš atvadījās, noteikdams, ka rītvarak ieradīsies.

Zigfrīdu Meierovicu šī saruna iepriecināja. Tas bija pirmais panākums viņa ceļojumā, saistot šo nosvērto, akadēmiski izglītoto pulkvedi armijā⁴⁹

No šī apraksta mēs varam secināt, ka, neskatoties uz savu ilgo prombūtni no Latvijas, pulkvedis P. Radziņš no Varšavas seko notikumiem Latvijā. Tikai viņam raksturīgā pieticība, kas raksturīga ģeniāliem un dziļiem cilvēkiem, liedza viņam apgrūtināt Latvijas valdību ar saviem pakalpojumiem jau agrāk. Tālāk A. Gulbis apraksta Zigfrīda Meierovica, viņa pavadoņes Ludmilas un pulkveža P. Radziņa atgriešanos mājās, kas raksturo P. Radziņa nopietno attieksmi pret saviem pienākumiem un dienestu, kā arī piemin viņa noslēgto dabu un īpaši attiecībā uz militāriem jautājumiem.

„Pulkvedis Radziņš bija iespiedies kupejas stūrī un nelikās dzirdam Ludmilas runu. Viņš bija Varšavā iegādājies Baltijas kartes vairākos izdevumos un tās jo sīki pārstudējis. Rīgas frontes simts verstis garā kaujas līnija viņam nelikās sarežģīta. Viss atkarājās no latviešu karapulkiem un varonības, uzsākot kara uzbrukumu. Atgaiņšanās taktiku viņš

⁴⁹ Ansis Gulbis. Zigfrīds Anna Meierovics. Rīga: Avots, 1992. 136.-138. lpp.

neatzina. Bija jārēķinās ar ziemas tuvumu, kad Daugavu pārklās ledus un tā nebūs vairs aizsargvalnis Rīgai. Tad, bez šaubām, ienaidnieks nebūs piekalts savās pozīcijās, un tas pats uzsāks ofensīvu.(..)

„...Tagad, pulkveža kungs, jums jāgādā par normālu dzīvi un apstākļiem.” Ludmila griezās pie Radziņa.

Uzrunātais pulkvedis uz šo izaicinājumu nereaģēja. Viņš vispār maz runāja un par kara lietām ārpus dienesta un sava kabineta nekad.⁵⁰

Ģenerālis J.Lavenieks⁵¹ savās atmiņās atzīmē grūto stāvokli un ģenerāļa P. Radziņa nozīmi uzvaras izcīnīšanā: „Šeit jāpiemin, ka Radziņam pārņemot Latvijas armijas virspavēlnieka štāba vadību, mūsu armijas stāvoklis bija ļoti smags un visai nopietns. Latgales divīzija bija pārgājusi Daugavas kreisajā krastā, bet tālāk arī netika. Laika apstākļi bija tādi, ka Daugava tuvākās dienās varēja aizsilt. Ja tas notiktu, bermontieši viegli, ar maziem zaudējumiem, pārietu Daugavas labajā krastā, kur mums tobrīd atradās tikai novērošanas posteņi. Rezerves spēki bija visai ierobežoti un tie paši galvenām kārtām sastāvēja no jaunformētām vienībām. Arī no austrumfrontes bija paņemtas visas tur pieciešamās vienības. Ja bermontiešiem šādos apstākļos izdotos pāriet Daugavu, Rīga būtu bīstami apdraudēta un Latgales divīzija ielenkta.

Ja tomēr nenotika visļauņākais, ko pieminētos apstākļos varēja sagaidīt, bet Latvijas armija ar nelieliem spēkiem un pavisam trūcīgu apbruņojumu uzvarēja, tad tas ir plkv. Radziņa nopelns. Pēc armijas virspavēlnieka štāba vadības pārņemšanas plkv. P. Radziņš īsā laikā iepazinās ar mūsu armijas stāvokli un izstrādāja operatīvo plānu pretuzbrukumam, ko arī ģeniāli izvadīja. Protams, ka te nav jāaizmirst arī mūsu varonīgie cīnītāji, kas bija apņēmušies ziedot sevi uzvarai.”

Savukārt ģenerālis Ed.Kalniņš šo saspringto brīdi savās atmiņās attēlo šādi: „Viņam (pulkvedim P. Radziņam. *Piez. A. P.*) stāvēja priekšā grūts uzdevums – īsā laikā iepazīties ar armijas un valsts stāvokli. Latvijā viss organizējās un izveidojās zem lielgabalu dunoņas. Ģenerālis Radziņš ar gaišu prātu, plašām militārām zināšanām un bagātiem piedzīvojumiem kā pasaules kara kaujas laukos, tā pilsoņu karā, aukstasinīgi un mierīgi ķērās pie steidzamā darba. Rokas klēpī nevarēja turēt nevienu minūti. Jau novembra mēneša pirmās dienās mūsu jaunā, cīņas apgarotā nacionālā armija iesāka izšķirošo triecienu pret ienīsto ienaidnieku. Rīgā kara troksnis norima jau 11.novembrī, Bermonts bija atsviests uz Jēlgavu. Tā laimīgi sāka ģenerālis Radziņš savas atbildīgās karavīra gaitas Latvijā.”⁵²

Ansis Gulbis grāmatā „Zigfrīds Anna Meierovics” apraksta pulkveža P. Radziņa pārdomas, izstrādājot Latvijas armijas uzbrukums plānu. „Ģenerālštāba pulkvedis Pēteris Radziņš bija iecelts par armijas štāba priekšnieku un strādāja pie uzbrukuma plāna grāfa fon der Golca–Bermonta armijai. Simts kilometru fronte no Daugavgrīvas līdz Jaunjelgavai viņam bija pārskatāma kā uz delnas un izlūku piegādātie materiāli deva iespēju

⁵⁰ Turpat. 142.-143. lpp.

⁵¹ Ģenerālis **Jānis Lavenieks** (1890-1969) kopā ar Radziņu karoja Ukrainas hetmaņa Skoropadska armijā. Par izrādīto varonību 1919. gada oktobra sākumā Torņakalna rajonā pret bermontiešiem tika apbalvots ar III šķiras Lāčplēša Kara ordeni. 1930. gadā viņš pabeidza Kara akadēmiskos kursus (ģenerālis P. Radziņš ir Virsnieku akadēmisko kursu priekšnieks no 1928.-1930.g.). 1935. gada martā iestājās studentu korporācijā Tervetia. 1940. gadā slimības dēļ atvaļināts. Vācu okupācijas laikā no 1943. gada bija Karavīru Palīdzības organizācijas priekšsēdētāja pirmais vietnieks. Parakstījis Latvijas Centrālās Padomes memorandu. 1944. gadā devies uz Vāciju. 1950. gadā emigrējis uz ASV, kur 1969. gadā miris, apbedīts Ņubransvikā. 2015. gada 10. augustā pārapsēdīts Rīgas Brāļu kapos.

⁵² Jaunākās ziņas. Ģenerālis Ed. Kalniņš. Ģenerāļa Radziņa piemiņai. 1930, Nr. 229.

novērtēt ienaidnieka spēku dislokāciju. Cik liels varēja būt ienaidnieka karaspēks? Trīsdesmit, četrdesmit tūkstoši vai pat vairāk? Kamdēļ šī nedēļām ilgā vilcināšanās uzsākt ofensīvu, pie kam ienaidnieks taču zināja, ka pretiniekam šīnī pusē Daugavai uz pusi mazāk dzīvā spēka? Vai neticēja savai uzvarai? Pēc nelaimīgā pasaules kara šaubījās par sava karaspēka spējām? Varbūt bailes no angļu–franču flotes iznīcināšanās artilērijas uguns? Ludendorfa taktikas iegaumēšana, uzgulties ar savu pārspēku vājākam ienaidniekam izdevīgā momentā – šīnī gadījumā nogaidīt Daugavas aizsalšanu?

Šīs pārdomas pulkvedis Radziņu ilgi nodarbināja; viņš bija kaujas virsnieks un pieradis izšķirošos brīžos rīkoties noteikti un ātri. Viņš nevarēja piedot krievu armijas virsvadības tūlību pasaules karā, kura katru reizi pirms izšķirošām kaujām bezdarbībā it kā sagaidīja ienaidnieku un tad atkāpās. Tā tas bija noticis, vāciem sturmējot Georgijevs cietoksni, kurā viņš, Radziņš, bija štāba priekšnieks un viņam izdevās ar lidmašīnu izbēgt no gūstniecības. Tas atkārtojās visās frontēs: smagums, tūlīgums, bet ne franču armijas taktiskā elastība.

Armijas virspavēlnieks pulkvedis Balodis piekrita Pētera Radziņa kaujas plānam, un uzbrukumam vajadzēja sākties novembra pirmajās dienās. Bija saņemti ieroči un munīcija no Polijas, Francijas, Igaunijas un armija pietiekoši apbruņota.⁵³

Turpmāk A. Gulbis raksta par to, kas notiek Latvijas armijas štābā, par pulkveža P. Radziņa apbrīnojamo aukstasinību pirmskaujas laikā: „Štāba priekšnieks pulkvedis Radziņš savā kabinetā bija pārliecies pār sīki izstrādātu visu kaujas lauku, visas frontes aptverošu karti, kas bija viegli piestiprināta pie gara, vienkārša galda. Viss kaujas lauks stiepās trīs simti kilometrus, sākot no Daugavas, augšup pa Daugavu līdz Latgalei un straujā nogriezienā līdz Igaunijas robežām. Sakarā ar Čičerina miera piedāvājumu karadarbība pret lieliniekiem bija apklususi, tomēr atvilkt karaspēku no šīs frontes un to pārsviet Rīgas frontē nevarēja, riskējot ar jaunu lielinieku ieplūdumu atbrīvotajā Vidzemē. Vissvarīgākā kaujas līnija no Rīgas līdz Krustpilij, kur otrā Daugavas krastā bija koncentrēta Bermonta armija. Gatavojot uzbrukumu ienaidniekam Rīgas frontē, kaujas plānā ietilpa ienaidnieka maldināšana, uzbrūkot tam visā līnijā, lai tas neatgistu, kurā virzienā tam draud ģenerālu uzbrukums, ar to saistot pretinieka spēkus visā frontē.

Pulkvedis Radziņš, pasaules karā krievu armijā ieņemdams vairākkārt štāba priekšnieka amatu dažādās karaspēka daļās, bija guvis daudz piedzīvojumu. Arī sauszemes spēku sadarbību ar floti viņš vadījis Melnā jūrā un pie Donavas.

„Pulkveža kungs, visas izredzes uz pabalstu no ārienes ar dzīvo spēku ir zudušas,” virspavēlnieks Balodis, ieņākdams Radziņa kabinetā, to uzrunāja: „Mums jārēķinās vienīgi ar pašu spēkiem.”

Radziņš nekā neatbildēja, kontrolējot izlūku ziņas, kuras bija tikko ienākušas. Vissvarīgākais bija izzināts: Bermonts šo nakti uzbrukumu negatavoja, iniciatīva palika latviešu rokās.

Pulkvedis Balodis nervozi staigāja par kabinetu. Viņš pilnīgi uzticējās savam štāba priekšniekam pulkvedim Radziņam, sevī noslēgtam un klusam. Viņa izstrādāto kaujas plānu viņš akceptēja, armijai bija nodota pavēle rīt sākt uzbrukumu, visi priekšdarbi sagatavoti, sīkumi apsvērti un ņemtas vērā dažādas varbūtības. (..)

Jā, uzbrukumam bija jāsākas. Tas vairs nav atliekams. Tomēr savādi, ka šis pulkvedis Pēteris Radziņš, kas izstrādāja kaujas plānu, nemaz neuztraucas. Vai viņa matemātiskie aprēķini sakarā ar uzbrukumu būtu tik pareizi, ka viņam nav iemesla uztraukties? Vai

⁵³ Ansis Gulbis. Zigfrīds Anna Meierovics. Rīga: Avots, 1992. 169.–170. lpp.

viņš varbūt tā pieradis pie lielajām krievu armijas kaujām, ka uzskata priekšā stāvošo kauju par nenozīmīgu šaha spēli, kur, sacenšoties ar pretinieku, kauliņi pabīdāmi vislielākā dvēseles mierā? Patiesībā spēlētājs bija viņš, pulkvedis Balodis, un kā armijas virspavēlnieks viņš arī atbildēs par spēles iznākumu.”⁵⁴

9.novembrī pienāk kauju izšķirošais kulminācijas brīdis. Uzbrukumā Latvijas armija dodas bez rezervēm. Cik riskants bija šāds uzbrukums, apraksta A. Gulbis un attēlo arī to spriedzi, kas valdīja sabiedroto pusē:

„Lielās kaujas frontē ilga jau veselu nedēļu. Bija pienācis tas kritiskais brīdis, kad nacionālās armijas virspavēlniecībai bija jāatzīstas: nākošās divdesmit četrās stundās jāizšķiras Latvijas liktenim, jo Bermonts bija dabūjis no Virgoliča Lietuvā un no Vācijas papildspēkus un pārgāja straujā pretuzbrukumā. Šo stāvokli vēroja Sabiedroto misiju priekšstāvji un bija ļoti uztraukti. Viņu simpātijas bija Latvijas pusē. Sabiedroto flote pabalstīja katru jaunu uzbrukumu ar artilēriju. Bija jau izšauti tūkstoši šāviņu, tam nodarīti lieli zaudējumi, bet pilnīgi iznīcināt ienaidnieka artilēriju nevarēja, jo tas slēpās Pārdaugavas apdzīvotā rajona mājās un dienu no dienas mainīja savas pozīcijas. Vienīgi dzīvs spēks varēja ienaidnieku satriekt, bet dzīvā spēka nacionālai latviešu armijai bija daudz mazāk nekā ienaidniekam.

9.novembrī bija nolemts dot ienaidniekam galveno triecienu, un armijas virspavēlniecība par to informēja Sabiedroto floti un Latvijas akreditētos militāros priekšstāvjus.

„Vai jums ir rezerves?” uzprasīja Francijas priekšstāvis kolonels Diparkē.

„Mums rezervju nav,” atbildēja Pēteris Radziņš.

„Kas garantē jums uzvaru?”

„Mūsu armija frontē.”

„Ģenerāluzbrukums pretiniekam bez rezerves ir va banguē⁵⁵. Reti šī spēle izdodas.”

„Maršalam Zofram Marnas kaujā arī nebija rezerves, Parīzes komandants ģenerālis Galiens izvāca no Parīzes visu garnizonu, ja nemaldos, divas divīzijas, un gāja maršalam Zofram palīgā. Un Marnas kauja glāba Franciju.” pulkvedis Radziņš ieblida.

„No kurienes jums šīs ziņas?” Diparkē jautāja.

„Ģenerālštāba virsnieks nedrīkst nezināt lielu vēsturisku kauju notikumus un pielietoto taktiku. Tā ir zināmā mērā viņa ābece.”⁵⁶

Tālāk A. Gulbis apraksta virspavēlnieka štābu pirms izšķirošajiem notikumiem:

„Pēdējo dienu cīņās bija noskaidrojies, ka ienaidnieks kļuvis elastīgāks un pārsivēdis jaunas karaspēka daļas visā frontē, no jūrmalas līdz Jaunjelgavai dažādos virzienos; dažās vietās, sevišķi Daugavgrīvas rajonā, tas bija atspiests atpakaļ, bet citās savukārt pāvirzījies uz priekšu.

Latvijas nacionālās armijas virspavēlnieka štābs šonakt negulēja. Bija izdarāmi tik daudz rīkojumu, sarindojumu, kā pēc alfabēta dodamas pavēles visā frontē, lai, gaismai austot, katra karaspēka daļa izpildītu tai nozīmēto uzdevumu, un kaujas ritms, Sabiedroto flotei atklājot visspēcīgāko uguni, kādu tā līdz šim attīstījusi, ievirzītos straujā uzbrukumā. Nevarēja nerēķināties ar ienaidnieka pretuzbrukumumu, viņa apslēptiem nodomiem, un izlūkiem bija jāsausta viņa vājāk aizsargātās pozīcijas. Tā vairs nebija miermīlīga šaha spēle, bet cīņiņš uz dzīvību un nāvi.

⁵⁴ Turpat. 180.-181. lpp.

⁵⁵ Va banque (franču val.) – uz visu banku.

⁵⁶ Ansis Gulbis. Zigfrīds Anna Meierovics. Rīga: Avots, 1992. 187.-188. lpp.

Štāba priekšnieks pulkvedis Radziņš izrādīja ārēji vislielāko mieru, viņam viss šķita skaidrs, viņš zināja katras karaspēka daļas ieņemtās pozīcijas, zināja tām izstrādāto instrukciju saturu, pēc kurām viņām rīkoties, un instinktīvi paredzēja jaunu pozīciju iekarošanu jau pēc pirmām divpadsmit stundām. Viņš ticēja nacionālās armijas varonībai, jo nedēļu ilgstošās kaujas bija viņu pārliecinājušas, ka latviešu karapulki stādāmi daudz augstāk par krievu armijas vienībām pasaules karā: drošsirdīgāki un elastīgāki, morāli attīstītī un gara inteligēnces apdvesti. Virsnieku sastāvs ideāls: ne kundziskās augstprātības un šķiru uzskatu apsēsti, nodevībai nepieejami, baudkāres nealkstoši un intrigu riņķī nemeklēdami sava personīgā labuma un godkāres. Jā, patiešām apbrīnojami, ka štāba vismazākais noslēpums netika izpausts ienaidniekam, kur abu pretinieku cīņas fronte bija sasniedzama ar roku, vērojamas kustības vienā un otrā pusē. Tas liela mērā bija iedzīvotāju nopelns, kuri simpatizēja nacionālai armijai, ticēdami viņas uzvarai pār svešiem iebrucējiem ar viduslaiku krustnešu ideoloģiju un arīgi biedinošiem tēriem. Viņi bija viduslaiku komunisma imperiālisti, šīs pašas varas jauno laiku atmežgotāji. Pulkvedī Radziņu uztrauca vienīgi ienaidnieka apslēptie nodomi, jo pēdējā nedēļā tas varēja dabūt papildspēkus no Lietuvas un Vācijas un gatavojot pretuzbrukumu ar jauno armiju. (..)“⁵⁷

Emocionālo spriedzi, kas vienmēr pavada karavīru pirms kaujas neatkarīgi no tā, vai tu esi kareivis, kurš ierakumos gaida komandiera pavēli sākt uzbrukumu, vai arī tu esi komandieris, kurš ir izstrādājis kaujas plānu un varbūt tieši šajā brīdī viņš netiek tieši apdraudēts, bet atbildība par kaujas iznākumu un savu karavīru dzīvībām ir milzīga. Ir vajadzīga liela drosme gan no kareivja, kuram jāceļas no ierakuma uzbrukumā, gan no komandiera, kurš, skatoties pulkstenī, sper soli nezināmajā. Lai cik arī nebūtu labi izstrādāts kaujas plāns, nekad nevar visu paredzēt, jo ienaidnieks arī cīnās par uzvaru. A. Gulbis apraksta pēdējos Latvijas armijas virspavēlnieka iekšējos pārdzīvojumus pirms izšķirošā kaujas kulminācijas uzbrukuma sākuma.

„Šis straujais lēciens no rotas komandiera līdz armijas virspavēlniekam viņam neglaimoja: viņš bija uzņēmies par daudz lielu morālu atbildību, nostādāmie izšķirošu notikumu degpunktā un riskēdams ar savu personīgo atbildību. Pulkvedis Zemitāns bija darījis to pašu, bet ar neveiklo Rīgas priekšposteņu aizstāvēšanu, uzbrūkot Bermontam karu nepieteikušam, atcelts no amata un nobīdīts pie malas. Arī vēlāk Zemitānam, Dievs zina, vai uzticēs armijās kādu atbildīgu posteni, atvaļinās no aktīvā armijas dienesta un piešķirs nelielu pensiju dzīves minimumam. Šī cilvēka dzīve ir aprakta, un tāds liktenis būs arī viņam, Balodim, ar šīs dienas kaujas neveiksmēm. Bet šīm neveiksmēm būs vēl daudz traģiskāks noslēgums: to tūkstošu jauno dzīvību upurēšana, kas cīnās frontē un kritīs par upuri nevienādā cīņā ar ienaidnieku. Vistraģiskākais tomēr būs tas: vēsturē minēs viņu kā nespējīgu karavadoni, viņam būs krievu ģenerāļu slava, kuri iegrūda savu valsti postā un noveda līdz anarhijai.

Vai tāds liktenis būtu arī latviešu tautai? Tā nepārcietīs neveiksmes un meklēs vainīgos, kas šīs neveiksmes nav pratuši novērst. Un viņš, pulkvedis Balodis, būs tas, uz ko metīs akmeņus vai ko nolīnčos. Jo tauta izmisumā spēj atriebt visnežēlīgāk.

„Nu, pulkveža kungs, ar Dieva palīgu!“ virspavēlnieks uzrunāja sava štāba priekšnieku, kad iedunējās Sabiedroto flotes pirmie lielgabala šāvieni, atklājot šīs dienas uzbrukumu.

Pulkvedis Radziņš raudzījās virspavēlniekā. Tad, pārmetis trīs reizes krustu, noteica:

⁵⁷ Ansis Gulbis. Zigfrīds Anna Meierovics. Rīga: Avots, 1992. 188.-189. lpp.

„Ar Dieva palīgu Dāvids uzsāka cīņu ar Goliātu un to uzvarēja.”

„Šis salīdzinājums ir pareizs. Es gribētu ticēt, ka Bībeles leģendas mūsu dienās nav vēl zaudējušas savu morālo nozīmi un spēku. Lai Dievs mums palīdz.” Un pulkvedis Balodis arī pārmeta trīs reizes krustu.

Kā zinām, pāris dienas vēlāk 11.novembrī ieskanējās Pētera baznīcas zvani, vēstot vēsti, ka Rīga ir brīva. 18. novembrī sākās cīņas par Jelgavu un 21. novembrī tika atbrīvota Jelgava un Latvijas jaunā armija trieca sakauto vācu-krievu armiju uz Lietuvu.

Pulkvedis Radziņš, uzņemoties mūsu karaspēka operatīvo vadību, ļoti labi apzinājās tieši armijas morālā spēka nozīmi kaujas operācijās un kura veidošanai viņš piešķīra īpašu nozīmi. Pulkvedis A. Plensners⁵⁸ raksta: „Pulkvedis Radziņš, pārņēmis mūsu operāciju plānošanu un vadību, reiz teica: „Mūsu karavīri nav vēl gluži pārvarējuši 9. oktobrī radušos piekautā psiholoģiju. Kāda jauna neveiksme var likt tai atdzīvoties. Tāpēc mums jānodod katru dienu kāds uzbrukuma uzdevums. Tomēr tikai tāds un tā sagatavots, ka var būt droša pārliecība, ka tas izdosies. Mums jāatdod karavīriem uzvarētāju psiholoģija. Uzvarētāju drosme.” Tā arī notika. Lielais karavīrs ieguva tūlītēju citu karavīru uzticību un apbrīnu visos, kam nācās ar viņu sastapties un darboties. Drupinot pretinieku kara laukā, bija tagad ļoti vienota arī visas tautas griba uzvarēt. Patriotisms likās skāris pat t.s. profesionāli noziedzīgo slāni: zādzības, laupīšanas un citi noziegumi bija tikpat kā pilnīgi nostājušies. Netika dzirdēta kāda atstāta dzīvokļa izlaušanās.”⁵⁹ Žanis Unāms savukārt atzīmē ģenerāļa Radziņa aukstasinību pat vissmagākajos kaujas brīžos „Viņš nekad nezaudē galvu. Arī ģen. J.Balodis liecina, ka viņa štāba priekšnieks „uztraukumu un paniku nav pazinis pat visgrūtākajos kaujas brīžos”. Kāds cits augstāks virsnieks par šo ģenerāļa Radziņa rakstura īpašību saka: „Nāk atmiņā viņa paša vārdi grāmatā par Latvijas neatkarības cīņām. – Pēdējais rīkojums dots un štāba priekšnieks iet mierīgi gulēt. Laikā, kad norisinās vissīvākās kaujas, kurās izšķiras valsts un tautas likteņi – štāba priekšnieks saldi dus. Tas izklausās paradoksāli, bet ir pareizi. Stāvoklis vispusīgi apsvērts, operāciju plāns dziļi pārdomāts un pavēles izsūtītas. Ielaukšanās to izpildīšanā radītu tikai liekus traucējumus un satricinātu paļāvību vadonim.”⁶⁰

Tikpat sekmīgi 1920. gadā mūsu armija veica plkv. P. Radziņa izstrādāto Latgales atbrīvošanas operāciju. Latvijas armijas panākumi nostiprināja plkv. P. Radziņam izcila taktiķa un stratēģa slavu; viņš kļuva par mūsu lielāko militāro autoritāti.

Mūsdienā Latvijā plaši atzīmē 11.novembra svētkus kā uzvaru pār Bermonta karaspēku un daudz pieticīgāk Latgales atbrīvošanu. Tomēr ģenerālis uzvaru pār Krievijas Sarkano armiju vērtē kā nozīmīgāku: „Latgales atbrīvošanas kara nozīme ir ļoti liela; man liekas, ka uzvarai Latgalē ir lielāka nozīme nekā uzvarai pret Bermontu. Karojot pret Bermontu, mēs vedām karu pret ienaidnieku bez idejas, bez tēvijas; šo ienaidnieku centās apkarot arī Sabiedrotie un palīdzēja mums vislielākā mērā kā morāliiski, tā materiāli. Karojot pret Bermontu, mūsu karaspēkā darbojās kā nacionālā sajūta, tā šķiras naidis pret reakcionāro muižniecību. Latgales atbrīvošanas karā Sabiedrotie vairs mums nepalīdzēja. Mūsu karaspēkā darbojās gan nacionālā sajūta un arī naidis pret sarkano

⁵⁸ Pulkvedis **Aleksandrs Plensners** (1892–1984). Karavīrs, rakstnieks un publicists. Avīzes „Latvijas kareivis” dibinātājs un redaktors. Latvijas militārais atašejs Berlīnē (1937.–1940.g.). Latviešu zemes pašpārvaldes ģenerāldirektors, Latvijas pašaizsardzības spēku priekšnieks (1941. g.), Latviešu leģiona ģenerālspektora štāba priekšnieks (1943. g.–1944. g.).

⁵⁹ Aleksandrs Plensners. Pret Vētrām un Negaisiem. Grāmatu Draugs, 1982. 126.–127. lpp.

⁶⁰ Žanis Unāms. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Grām.: Trīs brīvības cīņu vadoņi: Kalpaks; Balodis; Radziņš. Rīga: Valters & Rapa, 1934, 69.–85. lpp. Sērija: Jaunais zinātnieks; Nr. 23.

teroru, bet, no otras puses, mūsu karaspēkā un tautā tika vesta propaganda arī par labu šim sarkanam teroram. Mūsu karaspēkam bija jākaro ar ļoti lielu ienaidnieku – veselu lielvalsti – ienaidnieku, kurš bija uzvarējis visas baltās krievu armijas. Tikai ar šo uzvaru mēs pierādījām visai pasaulei, ka mums ir pilnīgi noteikta nacionāli valstiska apziņa, kura nepadodas nekādiem vilinājumiem ne uz labo, ne uz kreiso pusi. Tikai ar šo uzvaru mēs ieguvām Latvijas austrumu robežu. Ja mēs nebūtu karojuši un uzvarējuši padomju Krievijas karaspēku, tad mēs ne tikai nekad nepievienotu Latgali pie Latvijas, bet nekad mēs nebūtu ieguvuši arī mieru un drošību no Krievijas puses.”⁶¹ Nākas atzīmēt, ka visspilgtāk ģenerāļa P. Radziņa militāri taktiskais, operatīvais un stratēģiski politiskais talants parādījās tieši cīņās par Latgali, kur pretim stāvēja Sarkanā armija, kaimiņos Lietuvas un poļu armijas ar strīdīgo Daugavpils statusu. Par to, kā un kādos apstākļos pulkvedis Radziņš plānoja un vadīja Latgales atbrīvošanu, stāsta savās atmiņās pulkvedis A. Plensners:

„Skaita ziņā padomju karaspēks sākumā bija mazāks, bet apbruņojumā daudz pārāk. Kad bija dzirdamas arī štābā bažas par mūsu spēku sekmēm pret lieliniekiem, Radziņš tikai pasminēja savu mefistofelisko smīnu. Vajagot tikai nodrošināt panākumus jau pašā sākumā, tad arī tālākās sekmes būšot drošas. Drīz kļuva jaušams, kā viņš šos sākuma panākumus pūlas nodrošināt. Decembra mēnesī, sevišķi mēneša otrā pusē, viņš bieži aicināja pie sevis Polijas militāro pārstāvi majoru Miškovski. Arvien ilgāk viņš apspriedās ar to, ieslēdzoties t.s. kāršu istabā. Parasti pēc tādās sarunas Miškovskis devās pie savas priekšniecības Polijā, un, kad atgriezās, tūlīt atkal sekoja saruna ar štāba priekšnieku pulkvedi Radziņu tādā pat slepenībā. Nekad Radziņš netika pieaicinājis kādu trešo personu vai izdevis pārrakstīšanai kādas piezīmes.

Tikai pašās decembra beigās kļuva jaušams, ka pulkvedis Radziņš noslēdzis ar poļu armijas vadību savstarpēju vienošanos par kopdarbību Latgales atbrīvošanā. Šī kopdarbība bija sevišķi vajadzīga tāpēc, ka bez tās lielinieki tanī situācijā varētu ātri un viegli palielināt savus spēkus. Lielinieki bija sakāvuši krievu baltās armijas: Kolčaku Sibīrijā, Deņikinu Ukrainā, Judeņiču pie Narvas, bez tam 31.decembrī Igaunija bija noslēgusi pamieru ar padomju Krieviju. Tai tagad atbrīvojās līdz šim igauņu saistītie spēki tieši mūsu kreisajā spārnā, kur bijām samērā vājāki.

Daudzo spiegu dēļ mūsu virspavēlniecība visas karaspēka sūtīšanas uz austrumiem atlika līdz pēdējam brīdim, cik iespējams slēpti. Arī kreisās aprindas centās aizkavēt armijas pārvietošanu uz Latgali, **uzaicinot dzelzceļniekus uz streiku**, kas neizdevās. Mūsu armijas vadība domāja, ka arī šaubīgie kļūs ticīgi, ja pašā sākumā Latgales frontē izdosies gūt redzamus panākumus.”⁶²

Latvijas armija kopā ar sabiedroto Polijas armiju veiksmīgi uzbruka un būtībā sakāva Sarkanā armiju Latgales frontē, kad 1920. gada 1.februārī Latvijas valdības pārstāvji noslēdza ar padomju Krieviju slepenu pamiera līgumu, par kuru ģenerālis P. Radziņš savā grāmatā „Latvijas atbrīvošanas karš” raksta: „Tātad, sākot no 1. februāra, no vienas puses, karš it kā bija pabeigts, bet, no otras puses, karš bija jāturpina likumīgi un oficiāli. Vispirms pamiers bija slepens un jātur pilnā slepenībā: tātad atklāti un oficiāli karš turpinājās un karaspēkam pamiers nedrīkstēja būt darīts zināms, jo to varētu uzskatīt par pamiera laušanu. Ja karaspēks nezina par pamieru, tad viņam ir jāturpina karš.”⁶³ Šis

⁶¹ P. Radziņš. Latvijas atbrīvošanas karš: 1. un 2. daļa. (2005., elektroniskais izdevums). 127. lpp.

⁶² Aleksandrs Plensners. Pret Vētrām un Negaisiem. Bruklina: Grāmatu Draugs, 1982. 156.-157. lpp.

⁶³ P. Radziņš. Latvijas atbrīvošanas karš: 1. un 2. daļa. (2005., elektroniskais izdevums). 115.lpp.

pamiers nekādā veidā nepārtrauca kara darbību un pat līdz martam notika sīvas kaujas un tikai ar spēku izdevās piespiest Krievijas karaspēku ieņemt pamiera līgumā noteiktās demarkācijas līnijas. Kaut arī ģenerālis P. Radziņš pakļāvās politiskai valsts vadībai, viņš savā grāmatā asi kritizē tās netālredzīgo rīcību. Tas iezīmē ģenerāļa konfliktu ar politiskajām partijām un īpaši ar kreisajām, kurām viņš ne bez pamata stipri neuzticējās. Viņš raksta: „Tātad uz pamiera iesākšanās laiku mēs bijām panākuši lielu – apmēram divkārtēju spēku pārsvaru. Bez skaitliskā spēku pārsvara mēs bijām ieguvuši vēl lielāku morāliskā spēka pārsvaru: mūsu karaspēks bija visur un vienmēr guvis tikai uzvaras un nebija cietis nevienu neveiksmi, nebija cietis arī daudz maz lielākus zaudējumus; turpretim padomju Krievijas karaspēks bija cietis tikai neveiksmes, daudzas karaspēka vienības bija iznīcinātas un pārējās lielā mērā demoralizētas. Šinī pašā laikā, pa labi no mums, poļu karaspēks bija vēl lielākā mērā satricis pretim atrodošās padomju Krievijas armijas daļas: poļi bija ieņēmuši jau Drisu un no turienes draudēja iet uz Polocku. Padomju Krievijas fronte bija pilnīgi pārrauta un nebija līdzekļu, ar ko aizturēt mūsu un poļu tālāko iebrukumu, ja tāds būtu noticis.”⁶⁴

Ģenerālis P. Radziņš norāda gan uz krievu aģentu ietekmi mūsu politiskajās partijās un to nodevību, gan uz nekorekto un stratēģiski tuvredzīgo „nodevību” attiecībā uz mūsu sabiedroto poļu armiju: „Mūsu pamiera slēgšana – slepeni no mūsu sabiedrotiem – poļiem – pierādīja ienaidniekam, ka mēs vairs nevaram karu turpināt, vai nu spēku trūkuma dēļ, vai arī mūsu iekšējais stāvoklis neļauj mums karot. Ja nu mēs vai negribam, vai nevaram vairs karu turpināt, tad padomju Krievijai ir pilnīga iespēja draudēt mums ar kara turpināšanu, ja mēs negribētu pieņemt viņas miera noteikumus. Turpretim, ja mēs ar pamieru nebūtu steigušies un nebūtu slēguši to slepeni no mūsu sabiedrotās Polijas, tad Krievijai būtu jābaidās, ka mēs kopīgi ar Poliju varam turpināt uzbrukumu un ieņemt Pleskavu, Ostrovu un Polija – Vitebsku un Smoļensku. Padomju Krievijas diplomātiem bija mūsu kārtis atklātas, un tādēļ tie nedomāja piekāpties, bet vilcinājās ar miera slēgšanu, nogaidot rezultātus citās frontēs. Mūsu kārtis viņiem bija atklātas tanī ziņā, ka ar saviem aģentiem, kuri skaitījās par dažādiem mūsu politisko partiju locekļiem, tie skaidri zināja, ka Latvijas karaspēks vairs uzbrukumā nepāries: ja Latvijas karaspēks pats vairs uzbrukumā pāriet nevar, tad Latvijai ir jābaidās no tā, ka padomju Krievija var pāriet uzbrukumā. Tātad Latvijai ir jāpiekāpjas un jāpieņem visi Krievijas miera noteikumi. Latvijas politika nestrādāja saskaņā ar stratēģiju; es to neattiecinu uz Latvijas valdību, bet attiecinu tikai uz Latvijas politiskām partijām, kuras bija padevušās to Padomju Krievijas aģentu aģitācijai, kuri bija mācējuši iekļūt šinīs partijās.”⁶⁵ Ar šo savu konsekvento bezkompromisa attieksmi viņš sev ieguva daudzu politiķu nelabvēlību, kuri izmantoja jebkuru iespēju, lai nomelnotu mūsu Brīvības cīņu ģenerāli. Ģenerālis Ed. Kalniņš raksturo ģenerāli P. Radziņu kā karavadoni, kurš nav ērts valdošajiem politiķiem: „Valsts aizsardzības jautājumos viņš bija noteikts. Šinī ziņā viņam piemita īpašība atklāti izteikt savas domas, kaut arī tas nāktu viņam personīgi par ļaunu. Pateicoties šādai īpašībai, viņam radās politiski pretinieki. Daži no viņiem centās pat nostādīt ģenerāli nepareizā apgaismojumā”⁶⁶.

Diemžēl arī daži mūsdienu vēsturnieki neizprotamu iemeslu dēļ turpina šīs tradīcijas. Kā piemēru var minēt „2013. gada vēsturnieka” titula ieguvēju Latvijas Universitātes

⁶⁴ Turpat. 120.lpp.

⁶⁵ P. Radziņš. Latvijas atbrīvošanas karš. (2005, elektroniskais izdevums). 120. lpp.

⁶⁶ Ed. Kalniņš. Ģenerāļa Radziņa mūža darba piemiņai. Latvijas Kareivis, Nr. 231 (1930, 11. oktobris).

Vēstures un filozofijas fakultātes Latvijas un Austrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures katedras profesoru Aivaru Strangu, kas ģenerāli P. Radziņu raksturo šādi: „kurš bija pazīstams ar saviem galēji labējiem uzskatiem un amorālo dzīvesveidu” (neminot nevienu faktu šim „amorālajam dzīvesveidam”)⁶⁷. Pētījumā par ebrejiem Latvijā viņš nepārprotami pārkāpj ne tikai vēsturnieka, bet arī cilvēcisko ētikas un pieklājības normu ievērošanas sarkano līniju, kas bija tik ļoti raksturīga pagājušā gadsimta kreiso sociāldemokrātu uzvedības normai, kuriem nepārprotami savā darbā simpatizē profesors Aivars Stranga: „Klubā (*Nacionālais klubs. Piez. A. P.*) sastāvēja vai tam simpatizēja samērā daudzi studenti, ierēdņi, aizsargi un pat armijas virsnieki, skandalozo ģenerāli P. Radziņu ieskaitot.⁶⁸” un vēl: „1928. gadā beidzot, par laimi, no armijas komandiera amata tika atbrīvots odiozais P. Radziņš, šovinistisko dēkaiņu patrons.”⁶⁹ Nedaudz piezemētāks ir Latvijas Kara muzeja direktora vietnieks pētniecības darbā J. Ciganovs, kurš uzskata, ka: „P. Radziņš ir nozīmīga, bet divdomīga persona”⁷⁰. Lieki piebilst, ka neko skandalozu, neskaitot kreiso sociāldemokrātu nepamatotos apvainojumus un intrigas, ģenerālim Radziņam viņa nelabvēļi piedēvēt nevar. Tāpat ģenerālis strikti iestājās pret karavīru jebkādu darbību politikā un, viņam esot komandiera amatā, viņš nevienam nevarēja būt par „patronu”, ieskaitot arī „odiozos dēkaiņus”.

Lai arī ko neteiktu ģenerāļa Radziņa nelabvēļi, bet mums visiem vajadzētu saprast, kādu drosmi un pārliecību par saviem spēkiem ģenerālim Radziņam vajadzēja, lai uzņemtos vadību pār armiju „kuru viņš acīs nav redzējis”, brīdī, kad mūsu armijas vadībā valdīja zināma nenoteiktība, karaspēku, kurš līdz šim nepārtraukti bija atkāpies. Šo augsto komandiera atbildības cenu viņš ļoti labi apzinājās: „Kara vadīšana prasa nepārtraukti visintensīvāko nervu darbu; šē ir jāaprēķina darbība, kad daudzi dati pilnīgi nezināmi, kad katru brīdi izdevības vietā var nākt negaidīta neizdevība un, beidzot, kad ir jāuzņemas atbildība par tūkstošu cilvēku dzīvībām, kad jāvada tūkstoši un desmiti tūkstoši cilvēki un no šīs vadīšanas atkarājas visas tautas un valsts liktenis.”⁷¹ Var tikai apbrīnot, cik ātri un precīzi, pilnīgi svešos apstākļos, trijās dienās viņš pilnībā izprata situāciju un izstrādāja uzbrukuma plānu pret tehniski stiprāku karaspēku!!! Uzbrukuma plāns bija gatavs 1. novembrī, bet sakarā ar Sabiedroto flotes negatavību sniegt artilērijas atbalstu tas tika pārcelts uz 3. novembri. Ģenerālis Radziņš ļoti labi apzinājās, ka no sākuma nav ko cerēt, ka Latvijas karavīri spēš gūt lielus panākumus – tie no sākuma bija jāsaģatavo morāli. Viņš vēlāk par to raksta: „Tāpēc sākumā jāved tikai tādas operācijas, kas samērā viegli izpildāmas, t. i., kurās frontes daļās flotes artilērijas uguns jau būs satriekusi ienaidnieku. Tur uzbrukt, ieņemt šās vietas un sākumā apmierināties ar maziem, bet drošiem panākumiem. Sākumam te pietiks. Ja mēs katru dienu uzbrūkam un ja šiem mūsu uzbrukumiem ir tomēr katru dienu panākumi – lai arī tie visniecīgākie – tad mēs ar to pieradinām savu karaspēku uzvarēt, un ar to pašu pieradinām ienaidnieku pie viņa neveiksmēm, ieaudzējam tam neuzticību uz viņa spēkiem un vadoņiem.”

Pateicoties ģenerāļa P. Radziņa drosmei, zināšanām, pieredzei un mūsu Latvijas armijas karavīru varonībai, mēs šodien varam lepoties, ka esam vienīgā valsts, kura, vienlaicīgi karojot divās frontēs pret Krieviju un Vāciju, uzvarēja abas. Šīs uzvaras bija

⁶⁷ A. Stranga. Latvijas vēsture 20. gs. Rīga: Jumava, 2005.

⁶⁸ A. Stranga. Ebreji un latvieši Latvijas parlamentārās republikas laikā 1918. –1934. 1997. 121. lpp.

⁶⁹ Turpat. 128. lpp.

⁷⁰ Aizsardzības Ministrijas Sabiedrisko attiecību sēdes 05.03.2015. protokols Nr. 99., Rīgā.

⁷¹ P. Radziņš. Latvijas atbrīvošanas karš. (2005, elektroniskais izdevums). 50. lpp.

viennozīmīgs priekšnoteikums, lai Baltijas jūras krastā dzimtu jauna nācija ar savu valsti – LATVIJU.

1920. gada janvārī pulkvedis P. Radziņš piedalījās pirmajā Baltijas valstu konferencē, kura norisinājās Helsinkos. Augustā šī konference turpinājās Latvijā – Bulduros un Rīgā oktobrī notika Latvijas, Polijas, Igaunijas, Somijas un Ukrainas armiju pārstāvju apspriede, lai izstrādātu militārās konvencijas projektu, tajā Latviju pārstāvēja ģenerālis Radziņš. Viņš bija cieši pārliecināts, ka Latvijas armija mieru spēš nodrošināt tikai militārās savienības ietvaros kopā ar kaimiņvalstīm. Ģenerālis rakstīja: „Baltijas valstu neatkarība dibinās tikai uz Baltijas valstu visciešāko savienību, tai ir jātop par nepieciešamu priekš visām tām politiskām grupām un tautas šķirām, kuras stāv par Latvijas neatkarību. (...) Katram nacionāli domājošam Baltijas valstu pilsonim ir jābūt pārliecinātam, ka viņa valsts intereses ir savstarpēji cieši saistītas – ka vienu valsti apdraudošais ienaidnieks reizē ar to apdraud arī otru; – ja vien viena no viņām zaudēs savu neatkarību, tad zaudēs arī citas. (...) Tikai tad, ja visas Baltijas tautas būs negrozāmi pārliecinātas par šīs ciešās savienības vajadzību, t. i., par to, ka attiecībā pret ārējo ienaidnieku visiem ir jārikojas kopīgi, tikai tad vajadzības gadījumā, kad vienam draudēs briesmas, – visi patiešām uzstāsies kā viena valsts un viena tauta; – tikai tad mūsu ienaidnieks neuzdrošināsies apdraudēt mūsu neatkarību.”⁷²

Pēc Latgales atbrīvošanas un divas dienas pēc miera noslēgšanas ar Krieviju 1920. gada 13. augustā pulkvedi Pēteri Radziņu paaugstināja par ģenerāli un atvaļināja no aktīvā dienesta. Jau šajā laikā izpaudās to nelabvēļu intrigas pret ģenerāli Radziņu. Ģenerālis J. Lavinieks savās atmiņās par to laiku raksta: „Ierindas karavīri palika neziņā, kādēļ

⁷² P. Radziņš. Patstāvība un savienība. Latvijas kareivis, 1920, Nr. 244.

Latvijas delegācija Baltijas valstu konferencē Bulduros. 1920. gada augustā (no kreisās): pulkvežleitnants K. Ramats, P. Radziņš, Z. Meierovics, K. Ulmanis, Rainis, Dr. K. Kasparsons, V. Zāmuels un H. Albats. Fotogrāfs nezināms

ģenerālim Radziņam, kas bija tik sekmīgi izvadījis armiju brīvības cīņās, tagad tā bija jāatstāj, kamēr augsti amati tiek doti tādiem, kurus Latvijas brīvības cīņu laikā uzskatīja par nepiemērotiem ļoti atbildīgiem armijas virspavēlnieka štāba priekšnieka amatam.”⁷³

Ar Ministru kabineta lēmumu 1920. g. 13. augustā ģenerālim Pēterim Radziņam kā pirmajam Latvijas armijas karavīram tiek piešķirts III šķiras Lāčplēša kara ordenis Nr. 1 un viņš tiek iecelts par Lāčplēša kara ordeņa domes pirmo locekli.

1920. gada 11. novembrī tika atzīmēta pirmā Lāčplēša dienas gadadiena. Par godu tai valsts prezidents Čakste Brīvības laukumā pasniedza pirmajiem 288 Lāčplēša ordeņa kavalieriem augsto valsts apbalvojumu. Viņu vidū bija arī ģenerālis Pēteris Radziņš. Apbalvojums ģenerālim Radziņam tika piešķirts „Par pretinieka tiešu izlūkošanu Pārdaugavā un piedalīšanos kaujā 1919. g. 11. novembrī par Rīgas atbrīvošanu”. Tomēr arī šajā tik nozīmīgajā notikumā neiztiek bez netaisnības, par kuru norāda ģenerālis J. Lavenieks: „Lielākā daļa virsnieku bija ieskatos, ka Lāčplēša kara ordeņa I šķira, tūlīn pēc armijas virspavēlnieka, pienākas patiesajam uzvaras kaldinātājam ģenerālim P. Radziņam. Diemžēl jāsaka, ka ģenerālis to tomēr nesaņēma, jo, acīmredzot, te gadījās vīri, kas, izmantojot ordeņa statūtu nepilnību, parūpējās, lai I šķiras ordenis ietu viņam secen.”⁷⁴

Latvijā iestājas miers. Valsts bija izcīnīta, tagad bija jāsāk tās veidošana. Sabiedrībā izraisījās diskusijas par to, kādai ir jābūt valsts aizsardzībai un armijai. Sociāldemokrāti un pārējie kreisie spēki uzskatīja, ka Latvijai armija nav vajadzīga, ka tie ir lieki valsts tēriņi, jo no miermīlīgās padomju Krievijas Latvijai draudu nav. Citi savukārt uzskatīja, ka pēc I pasaules kara Eiropā ir iestājies „mūžīgais miers”, ka visus nākotnes konfliktus atrisinās izveidotā Tautu Savienība. Ģenerālis aktīvi oponenta pret šiem maldīgajiem uzskatiem. Viņš bija pārliecināts, ka nākotnes karš ir neizbēgams un ka tam ir jāgatavojas visā nopietnībā un savlaicīgi, jo armiju var sagraut vienā dienā, bet, lai to izveidotu, ir vajadzīgi desmitiem gadu.

1920. gada 29. oktobrī ģenerālis P. Radziņš „pēc paša vēlēšanās” tika atvaļināts no armijas. Šis atvaļināšanas iemeslus apraksta dr. hist. Ē. Jēkabsons: „Patiesais iemesls atvaļināšanai gan bija tā dēvētā vrangeliāde. Latvijā esošie krievu baltgvardi bija nelegāli organizējušies, lai pārietu Vrangeļa rīcībā Dienvidkorejā vai Savinkova rīcībā Polijā. Nekādu īpašu seku kustībai nebija, Latvijas valdība par to nezināja, taču sociāldemokrātiem izdevās panākt P. Radziņa atkāpšanos. Ģenerālis tiešām bija informēts par vērešanu un bija uz to pievēris acis. Lielā mērā viņa rīcību noteica mutiska vienošanās ar Polijas militāro atašeju Miškovski. Polijas arhīvos ir liecības, ka jau 1920. gada jūnijā viņi abi apsprieduši krievu partizānu organizēšanas iespēju Latvijā un viņu izmantošanu pret sarkano armiju Drisas un Polockas rajonos.”⁷⁵ Sociāldemokrātu līderi Satversmes sapulcē asi uzstājās pret ģenerāli Radziņu, cenšoties viņu maksimāli nomelnot: „Apvainodams Satversmes sapulces vienu daļu, ka tā pret sociāldemokrātu interpelāciju reaģējot ar mugurkaula smadzenēm, J. Celms, kura runu uzņēma ar ilgiem aplausiem no kreisā spārna, starp citu sacīja: „Ir minētas noteiktas personas, pret kurām mēs prasām, lai tiktu vesta visstingrākā izmeklēšana, un kuras lai neizbēgtu pelnītam sodam. Šī noziedzība gājusi pat tik tālu, ka minētā štāba vienai atbildīgai personai ir bijusi sava ārējā politika. Vienu ārējo politiku ir vadījis ārlietu ministrs Meierovica kungs, **otru – štāba priekšnieks Radziņa kungs. Abas šīs politikas galu galā izrādījušās par Latvijas de-**

⁷³ Jāņa Lavenieka atmiņas, kas publicētas 1960. gadā trimdā, korporācijas „Tervetia” izdevumā.

⁷⁴ Turpat..

⁷⁵ Ē. Jēkabsons. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Tēvijas Sargs, Nr. 5 (2005, maijs), 28.-30.lpp.

mokrātiskai valstij naidīgām, izrādījušās par noziedzīgām, un es gribu teikt – par Latvijas demokrātisko interešu nodevīgām politikām” (L.S.Sap.stenogr.1257.l.p.)⁷⁶. Par kādām „demokrātiskām vērtībām” patiesi iestājās sociāldemokrāti var spriest pēc cita šīs partijas biedra Fr. Mendera runas Satversmes Sapulcē: „Radziņa kungs, kurš ieņem atbildīgu vietu štābā, pie kam šai atbildībai nav tikai militārs raksturs vien, bet arī zināms politisks raksturs, nav parūpējies, vai patiešām notiek tas, par ko rakstīts Derentāla vēstulē. To Radziņa kungs nav uzskatījis par vajadzīgu ziņot štābam un nav uzskatījis par vajadzīgu ziņot ārlietu ministram. (...) Mums, sociāldemokrātiem, uzstājoties pret Vrangeļa armiju, ir arī vēl revolucionārs pienākums. Ja lieta iet par revolūcijas aizstāvēšanu, kurā ir piliens mūsu Latvijas strādniecības darba un vesela jūra strādniecības asiņu, **tad mēs iesim kopā ar Krievijas padomju valdību**”⁷⁷. Diemžēl kreisie spēki savu panāca un ģenerālim bija jāaiziet. Vēlāk, jau tālajā 1942. gadā pulkvedis G. Grīnbergs⁷⁸ skarbi un kodolīgi raksturoja ģenerāļa P. Radziņa atstādināšanu no amata: „Ievērojot šīs Radziņa izcilās zināšanas un spējas, nav brīnums, ka viņš kara laikā ieņēma visai atbildīgus amatus krievu ģenerālštābā. Atgriezies Latvijā un stājies virspavēlnieka štāba priekšgalā, Radziņš ar savu lietpratīgo un drosmīgo vadību krasi ietekmēja mūsu spēku tālāko kauju norisi. Bet tiklīdz bija apklusuši pēdējo kauju trokšņi, Radziņu padzina no armijas: moris savu pienākumu bija izpildījis, moris varēja iet. (...) Viens no daudzajiem ģenerāļa Radziņa „grēkiem”, kuru dēļ viņu atvaļināja no armijas, bija tas, ka viņš bija atvieglojis krievu emigrantiem izceļošanu no Latvijas, no kuriem daži tad, sekojot savam cara virsnieka pienākumam, bija iestājušies pretlielinieciskās armijās. Tāda Radziņa rīcība bija visai apsveicama, jo tā atbrīvoja mūsu izpostīto zemi no sveša elementa un bez tam stiprināja fronti, kas bija uzsākusi nevienādu cīņu pret jau toreiz bīstamo kultūras ienaidnieku.

Bet mūsu komunistiem un viņu līdzskrējējiem, saprotams, tas nepatika, un Latvijas valdība pakalpīgi izpildīja viņu vēlējumus un upurēja Radziņu.”⁷⁹

Pulkvedis A. Plensners apraksta savās atmiņās to netaisnību, kas tika nodarīta no politiķu puses attiecībā pret ģenerāli P. Radziņu: „Taču, godinot viņu par Armijas virspavēlnieka panākumiem, likās it kā nošķirts vai atplaisāts viņa štāba priekšnieks pulkvedis Radziņš. Laikam taču nebija pietiekošu zināšanu par to, cik nozīmīga mūsu armijas sekmēs bija **tieši viņa** darbība un galva. Dalīta slava gan laikam nav „divkārša slava”, bet tikai pusīte. Un tāpēc labāk, ja tā var būt vesela, nedalīta. Pret patstāvīgo Radziņu bija jūtama arī kāda politiska neuzticība un nepatika (varbūt Latgales operācijas un vēl cita dēļ, sevišķi kreisā pusē, kas palika līdz viņa mūža galam). Par viņa galu, likās,

⁷⁶ K. Mīlgrāvis. Sociāldemokrātu un Zāmuēla uzstāšanās pret ģen. Radziņu 1920. g. Patiesība, 1924, Nr. 17.

⁷⁷ K.D. Kreisie sociāldemokrāti un ģenerālis Radziņš. Darba balss, 1924, Nr. 19.

⁷⁸ Pulkvedis **Gustavs Grīnbergs** (1884.–1981.). Stājies Latvijas armijas dienestā kā kapteinis, no 15.12.1922. lektors Karaskolā. No 1924. gada pulkvežleitnants. Apguvis papildkursus Polijas Augstākajā karaskolā (1925.). Latvijas militārais atašejs Polijā (1924.–1928.). Pasniedzējs Virsnieku kursos Karaskolā (1929.–1930.). Kara ministrijas padomes sekretārs (1930.–1931.), pulkvedis (1931.), Zemgales divīzijas štāba priekšnieks (1931.–1934.). 1935. g. atvaļināts no dienesta. 1936. g. absolvē LU Juridisko fakultāti, strādājis Krimināltiesību katedrā. Daudz publicējis darbus tiesību zinātnē. No 1940. gada augusta zvērīnāts advokāta palīgs Tukumā, vēlāk – Jelgavā, no 1943. – Tukumā. 1941.–1944. gados Jelgavā izdeva laikrakstu „Zemgale”. 1944. g. izbrauca uz Vāciju. 1946.–1947. gados ANO Palīdzības un rehabilitācijas aģentūras universitātē krimināltiesību katedras vadītājs, docents. 1947. ieguvis tiesību zinātņu doktora grādu Ukrainu universitātē Minhenē. No 1951. gada dzīvoja ASV. Miris 1981. gada 20. oktobrī Ketskilā, Ņujorkas pavalstī. http://vesture.eu/index.php/Gr%C4%ABnbergs_Gustavs

⁷⁹ G. Grīnbergs. Ja būtu klausījuši ģenerāli Radziņu. Tukuma ziņotājs, 1942, Nr.13.

politīki daudz neskuma. Kad viņu, likvidējot virspavēlniecību, atbrīvoja no dienesta, paaugstināja gan arī viņu par ģenerāli, bet palaida **bez pensijas**. Sak, iztiek, kā vari, tu esi savu padarījis un mums vairs neesi vajadzīgs. Nebrīnīsimies, ka neredzam viņu arī sekojošā godināšanā.”⁸⁰

Pēckara laiks

Pēc sekmīgi aizvadītajām brīvības cīņām ģenerālim Radziņam bija jāaizvada samērā pieticīga dzīve, pelnot sev iztiku ar militārām lekcijām karaskolā un publicējot dažādus rakstus par militārām un sabiedrībai aktuālām tēmām. Ģenerāli Pēteri Radziņu var uzskatīt par ietekmīgākā tā laika militārā laikraksta „Latvijas kareivis” krusttēvu. Par tā tapšanu savās atmiņās stāsta laikraksta galvenais redaktors A. Plensners: „Radziņš, konstatējis mūsu uzskatu saskaņu, teica, ka nebūs arī domstarpību par līdzekļiem. Atgādinājis vecu militāristu parunu – pēc dienesta neprasies, bet arī no dienesta neatsakies, – viņš noprasija, kā es domāju jauno laikrakstu nosaukt? Atteicu, ka mums ir jau no 1917. gada izstāvējies nosaukums „Latvijas Kareivis”, kas saprotams visādi.

„Labi,” noteica Radziņš, „tā lai arī paliek. Ziņojiet tikai, kad jūs varat sākt, bet neaizmirstiet, ka nedrīkst vilcināties, kamēr vēl darbojamies abi,” viņš smīnēdams pieminēja.

Janvāra nogalē varēju pieteikt štāba priekšniekam pulkvedim Radziņam, ka ar 1. februāri varam sākt izlaist „Latvijas Kareivi”, sākumā trīsreiz nedēļā, bet tikko būs nokārtotas iespēšanas un papīra vajadzības, tas varēs iznākt kā dienas laikraksts. Reizē es lūdzu, lai pulkvedis Radziņš dotu kādu ievadījuma rakstiņu pirmajam numuram. Viņš to apsolīja. Citos gadījumos attiecīgo tekstu priekšniecībai parasti pasniedz jau gatavu. To neskaitāmas reizes biju darījis pie citiem priekšniekiem, bet Radziņam tādu palīdzību neuzdrošinājos piedāvāt, jo labi sapratu, ka **viņam** tāda palīdzības piedāvāšana liktos ne vien lieka, bet arī apvainojoša. Teicu gan, ka, apzinoties zinām, kas un kā jādara, lūdzu un sagaidu, ka būšu pasargāts no „labiem padomiem”, lai cik augstas personas tos dotu. Radziņš atteica, ka, cik tas no viņa atkarāsies, varot būt mierīgs. Viņš pats stāvēt par darītāja patstāvību. Un jāsaka, ka nekad neesmu juties neatkarīgāks, kā nodibinot un vadot „Latvijas kareivi”.

Savu misiju apzinoties, spara pilni bijām sapulcējušies tovakar ne vien tie, kam bija tiešais darbs, bet arī vairāki citi: literāti, mākslinieki un interesenti jaunā laikraksta tapšanā. Pirmais numurs ātri bija „pilns” un burtliču salikts, bet nevarējām „aplauzt”, jo gaidīju apsolīto štāba priekšnieka pulkveža Radziņa rakstiņu, ko gribēju ievietot „priekšā”, t. i., pirmajā lappusē. Kļūvis nepacietīgs, telefonēju viņam un lūdzu pasteidzināt savu rakstiņu. Pārsteigts pulkvedis Radziņš teica, ka viņš savu rakstiņu nosūtījis man ar ziņnesi jau pirms pāris stundām. Ziņnesis atgriezies un ziņojis, ka rakstiņu nodevis, noliekot man priekšā uz galda. Tagad izbrīnījies biju es un teicu, ka nekā neesmu saņēmis. Radziņš solījās sameklēt ziņnesi un noprāsīt, kas īsti noticis. Kamēr mēs tā runājām, iejaucās Jānis Grīns, teikdams, ka viens kareivis taču man kādu rakstiņu nodevis, bet es to nelasījis un iemetis papīru kurvī. „Tas bija kāda „pirmziemnieka”, vēl pat nepratēja kricelējums, kurš, domāju, bija arī gribējis parādīties laikrakstā,” atteicu. Noliecies es tomēr rakstiņu kurvī sameklēju un sāku burtot, kas tur īsti ir. Latīņu burti gāja juku jukām

⁸⁰ Aleksandrs Plensners. Pret Vētrām un Negaisiem. Grāmatu Draugs, 1982. 167.-168.lpp.

ar krievu burtiem, bet parakstā ieraudzīju „pulkvedis Radziņš”. Tātad nu vajadzīgais bija rokā. Telefonēju štāba priekšniekam, ka noticis pārpratums. Lūdzu Jāni Grīnu rakstiņu atšifrēt un pārakstīt. Nekad vēl agrāk nebiju redzējis kādu Radziņa rokas rakstījumu. Viņa rokraksts bija nepārspējami slikts. Ne tā saturs.⁸¹ Vēlāk tapa Radziņa nozīmīgākais darbs „Latvijas atbrīvošanas karš”, kurā viņš apraksta Latvijas armijas operācijas pret Bermontu (I daļā) un pret Sarkano armiju (II daļā). Šajā grāmatā izpaužas viņa apviegotais stratēģa un taktiķa talants. Spēja vienlaicīgi iedziļināties detaļās un tai pat laikā redzēt visas operācijas kopainu, kā arī ņemt vērā politiskos aspektus. Viens no neapšaubāmi labākajiem militārās vadības aprakstiem, kas izdoti latviešu valodā, ir viņa darbs „Kara vadonis”. Ģenerālis Radziņš, balstoties uz savām plašajām kara vēstures zināšanām un personīgo pieredzi, raksturo karavadoņa uzdevumus, pienākumus un rakstura īpašības, kādas nepieciešamas, lai uzvarētu kaujā. Tas būs interesants ne tikai armijas komandieriem un virsniekiem, bet izraisīs pārdomas politiķos. Vēl var atzīmēt tādus ģenerāļa Radziņa darbus kā „Stratēģiskās problēmas pēc pasaules kara piedzīvojumiem”, „Taktika”, „Artilērijas daudzums un sastāvs”, „Atmiņās no pasaules kara” u. c.

Ģenerālis P. Radziņš šajā dzīves posmā iesaistījās politiskajā valsts dzīvē, piedaloties 1920. gadā Satversmes sapulces vēlēšanās no „Bezpartejisko karavīru listes” Nr. 13.⁸² un 1922. gadā I Saeimas vēlēšanās no „Kristīgās nacionālās savienības” kandidātu saraksta. Tomēr abas vēlēšanas viņam nebija veiksmīgas. Tā kā ģenerālis savos uzskatos bija nacionāli patriotisks, viņa dzīves ceļš krustojās ar Latvijas nacionālo klubu (LNK), kurā viņš iestājās 29. jūlijā 1922. gadā. Vēlāk LNK viņu iecēla goda virsaiša amatā. Vēsturnieks U. Krēšlīņš LNK raksturo šādi: „Vērtējot LNK pirmo gadu kopumā, ir jāatzīst, ka ārēji Klubs atstāja nevainojamu – principiālas un idejiskas organizācijas – iespaidu, ko vēl vairāk pastiprināja vairāku sabiedrībā pazīstamu cilvēku līdzdalība tajā. (...) Redzamākā persona nenoliedzami bija Kluba Virsaitis P. Radziņš, taču līdzās viņam Kluba biedru sarakstos varēja atrast arī publicista E. Blanka, žurnālista P. Laša, rakstnieka J. Jurēvica un citu sabiedrībā pazīstamu cilvēku vārdus.”⁸³ Diemžēl LNK nebija monolīta organizācija un tajā notika iekšēja cīņa par pārstāvētajām vērtībām, kas, kā norāda U. Krēšlīņš, lika ģenerālim P. Radziņam aiziet no LNK: „P. Radziņš bija atteicies no līdzdarbības LNK valdē nevis laika trūkuma vai militārās karjeras apsvērumu dēļ, kā to skaidroja valdes oficiālais viedoklis, bet gan tāpēc, ka viņš „nevēlas kopā strādāt ar jaunekļiem, kādi ir pašlaik valdē”.⁸⁴ Tiesa, atsakoties no Virsaiša amata, ģenerālis P. Radziņš nebija izstājies no kluba

⁸¹ Turpat. 162.-164.lpp.

⁸² „Bezpartejisko karavīru liste” iestājās par:
Zemi par dzimtu pirmā kārtā Latvijas brīvības izcīnītājiem – bijušajiem un tagadējiem karavīriem;
Latvijas neatkarību;
Noteikti demokrātisku valsts iekārtu;
Stipru, apzinīgu, disciplinētu armiju;
Drošību pret ārējiem ieaidniekiem;
Ekonomiskās dzīves atjaunošanu;
Valsts robežu noregulēšanu;
Mieru, kārtību, darbu, maizi;
Valsts pamatu nostiprināšanu;
Taisnīgu agrārjautājuma atrisināšanu;
Attiecību noskaidrošanu ar Krieviju, Vāciju un citām valstīm;
Kultūru, cilvēcību, likumību;
Svešumā izklīdušo latviešu atgriešanos dzimtenē.

⁸³ U. Krēšlīņš. Aktīvais nacionālisms Latvijā (1922.-1934.). Rīgā, 2001.

⁸⁴ Turpat.

un 1924. gada februārī pēc atkārtota lūguma uzņemties Virsaiša amatu viņš atbildēja ar atteikumu, argumentējot to ar viņa lēmumu atgriezties militārajā dienestā.

Sev mieru un atpūtu ģenerālis guva savās tēva mājās Valkas novada Lugažu pagasta „Jaunvīdedzēs”, kur palīdzēja brālim viņa lauku darbos. Tāpat viņš neatteica apkārtējiem zemniekiem, kuri griezās pie viņa pēc padoma lauksaimniecības un lopkopības jautājumos. Pret arājiem, kā viņš dēvēja zemniekus, ģenerālis Radziņš izturas ar visaugstāko cieņu. 1921. gada janvārī „Latvijas kareivī” viņš rakst: „Arājiem ir jādod lielāka atzinība par to, ka viņi vislabāk saprot valsts slikto stāvokli. Viņi teic, ka tās nodevas, kādas tie tagad dod, ir stipri par smagām, ja tik lielas nodevas paliks arī uz priekšu, tad lauksaimniecībām ir jāizput, bet, tā kā valsts atrodas izbūves stāvoklī, tad valstij ir šīs nodevas nepieciešamas un tādēļ šimbrīžam tās ir jādod bez kurnēšanas; – kad valsts būs galīgi nostiprinājusies, tad varēs prasīt nodevu pamazināšanu un tad varēs atkal iesākt saimniecību uzlabošanu. Tātad šie klusie arāji ar vislielāko pašapziņu nāk valdībai pretim un izrāda vislielāko patriotismu, – tie nedomā par savu labumu, bet par savas tēvijas labklājību. Tie nedomā ne par 6, nedz 8 stundu darba laiku, bet strādā no krēslas līdz krēslai, jo maize nāk nevis no nostrādātā stundu skaita, bet gan no īstā, noteiktā laikā izpildītā darba. Nevis mūžīgi aprēķini un teorētiski slēdzieni, bet daba ar savu veselīgo vienkāršību rāda, kas ir jādara un kad un kā ir jādara. Visās tautās un valstīs arāji – zemes strādnieki ir visveselīgākais un spēcīgākais elements miesā un garā: mūsu Latvijas arāji ir arī skaitliskā ziņā vislielākā iedzīvotāju daļa, tāpēc – arāju savienības un arāju organizēšanās mums ir jāapsveic ar vislielāko prieku.”⁸⁵

Latvijas armijas komandieris

1921. gadā likvidēja armijas virspavēlnieka amatu un tās otrais virspavēlnieks ģenerālis Jānis Balodis atvaļinājās no militārā dienesta. Tā vietā tika izveidots armijas karaspēka inspektora amats, kuru ieņēma ģenerālis Mārtiņš Peniķis, kurš brīvības cīņās vadīja Vidzemes divīziju. Par periodu no 1921. gada līdz 1924. gadam ģenerālis J. Lavenieks raksta: „Mēģinājumi izveidot miera laika armiju un noorganizēt tās apmācību nedeva panākumus ne toreizējam ģenerālštāba priekšniekam, nedz armijas inspektoriem. Drīz vien šos amatus likvidēja un to vietā 1924. gadā nodibināja armijas komandiera posteni. Šinī amatā atkal bija jāaicina Latvijas brīvības cīņu izcilais uzvaru izplānotājs un izvadītājs – ģenerālis P. Radziņš.”⁸⁶ Un tā 1924. gada 24. februārī „Latvijas kareivī” tiek publicēta valsts prezidenta pavēle, kurā teikts:

„**Ģenerālis Radziņš** ar valsts prezidenta pavēli iecelts par armijas komandieri. Ar to pašu pavēli karaspēka inspektors tiek pārdēvēts par armijas komandieri, un viņam tiek piešķirtas pastāvošos noteikumus karaspēka inspektoram paredzētās tiesības un pienākumi. Reizē ar to tiek nodibināts armijas komandiera štābs, tādām nolūkam tiks izdalītas attiecīgās daļas un amati no Galvenā štāba sastāva.”⁸⁷

Cik nopietna situācija bija armijā, liecina sociāldemokrātu raksts laikrakstā „Patiesība”, kur ģenerāļa P. Radziņa pretiniekam V. Zāmuēlam⁸⁸ vajadzēja aicināt ģenerāli

⁸⁵ P. Radziņš. Laucinieku domas Ziemeļlatvijā. Latvijas kareivis, 1921, Nr. 6.

⁸⁶ Jāņa Lavenieka atmiņas, kas publicētas 1960. gadā trimdā, korporācijas „Tervetia” izdevumā.

⁸⁷ Latvijas kareivis. 1924, Nr. 46.

⁸⁸ **Voldemārs Zāmuēls** (1872. –1948.) bija Latvijas politiķis, jurists un tiesas senators. 1924. g.

komandiera amatā: „Tas bija 1920. g. 4. un 5. novembrī. Toreiz sociāldemokrāti, kurus pabalstīja Zāmuels, bija gatavi iet kopā ar Krievijas padomju valdību, ja tikai ģenerālis Radziņš būtu apdraudējis Krievijas lielinieku revolūciju. Tagad laiki un prāti tā sagrozījušies, ka tie paši sociāldemokrāti un tas pats V. Zāmuels, kuri 1920. gadā apvainoja Radziņu valsts nodevībā, tagad to pašu ģenerāli ieceļ par mūsu armijas komandieri. Vai tiešām sociāldemokrāti un arī Zāmuels būtu aizmirsuši, ko toreiz ar skaļu bravūru runāja.”⁸⁹

Stājoties amatā, ģenerālis P. Radziņš labi apzinājās modernā kara virzību un attīstības tendences, kas neapšaubāmi liecināja par tehnisko daļu bruņojuma modernizēšanas nepieciešamību. Īpašu uzmanību ģenerālis pievērsa gaisa spēku attīstībai. Jau 1921. gadā viņš paredzēja aviācijas izšķirošo lomu kaujas darbībā un neklūdījās. „Lidošanas tehnika soļo ļoti ātri uz priekšu, un, bez šaubām, ir jādomā, ka tos lidmašīnas tipus, ar kuriem pasaules karš tika pabeigts, nākošā karā varēs redzēt tikai muzejos. Bet ja nu jau pēdējā karā lielas kaujas priekšrocības bija tam, kurš bija ieguvis priekšrocības gaisā, tad nākamajā karā šīs priekšrocības būs vēl daudz lielākas. Par to nav šaubu, ka karš iesāksies gaisā un uzvara gaisā būs pirmais solis uz vispārīgo uzvaru. Pārskatot lidotāju darbību pēdējā karā, mēs varam daudz maz patiesi stādīt sev priekšā to ainu, kā iesāksies kara darbība nākamajā karā, ja šis nākošais karš sāktos tuvā nākotnē, kad vēl nebūs lielu tehnisku pārgrozījumu. (..) Uzvara gaisā būs pirmais solis uzvarai uz zemes. Tādēļ vispirms ir jācenšas nepieļaut ienaidnieka lidotājus uz kaujas lauka un, it īpaši, pašā kara spēka rajonā: vispirms ir jāapsargā gaisa.”⁹⁰ Tāpat, saprotot vācu armijas taktikas priekšrocības un kaujas vešanas mākslu, P. Radziņš uzsvēra nepieciešamību ieviest Latvijas armijā kaujas reglamentu, ņemot par pamatu Vācijas armijas izstrādāto. Neskatoties uz to, ka Latvijas armijas virsniekiem bija labi zināms un tāpat arī krietni ērtāks Krievu armijas kaujas taktikas reglaments.

Ģenerālis P. Radziņš aktīvi sekoja visam jaunajam armiju doktrīnu attīstībā Eiropā un pasaulē. Ģenerāli J. Hartmanis raksta: „Ģenerāli Radziņu cienīja ne vien tā štābā, bet visā armijā kā militāru autoritāti ar plašām teorētiskām zināšanām un lieliem kaujas piedzīvojumiem. Kad atgriezies no Francijas kara akadēmijas, iepazīstināts ar franču jaunākajiem uzskatiem kara mākslā, ar pārsteigumu konstatēju, ka ģen. Radziņam neesmu atvedis neko jaunu. Viņš bija pilnīgi informējies par jaunākiem virzieniem stratēģiskā un taktiskā domā. Sarunās ar ģenerāli izcēlās tā asais skats un ātrā, pareizā stāvokļa uztvere. Sarežģītos stāvokļos viņš parasti atrada ļoti vienkāršu, loģisku izeju.

Tas viss, piemēram, izcēlās, sadarbojoties ar viņu kara spēlēs, lauku izjādēs, vai arī citā darbā. Ģen. Radziņam piemita arī lielas organizatoriskas spējas, kuras izpaudās mūsu armijas noorganizēšanas darbos pēc kara.”⁹¹

Pats ģenerālis P. Radziņš raksturoja, kādai ir jābūt armijai: „Ja Latvija vēlas armiju ne priekš skaistuma un reprezentācijas, bet priekš tiešām īstām, varbūtīgām kara vajadzībām, tad Latvijai arī jāorganizē tāda armija, kura būtu piemērota viņas ģeogrāfiskam,

---

15. janvārī izveidoja valdību. Šīs valdības veidošanā piedalījās arī LSDSP biedri Fēliks Cielēns, Ansis Buševics un Ansis Rudevics, kas gan paši tajā nepiedalījās. (https://lv.wikipedia.org/wiki/Voldem%C4%81rs_Z%C4%81mu%C4%93ls)

⁸⁹ K. Miļgrāvis. Sociāldemokrātu un Zāmuela uzstāšanās pret ģen. Radziņu 1920. g. Patiesība, 1924, Nr. 17.

⁹⁰ P. Radziņš. Aviācija un viņas nozīme karā. Latvijas kareivja militārais pielikums, 1921, Nr. 7.

⁹¹ M. Hartmanis. Ģenerāļa Radziņa atcerei. Latvijas kareivis, 1930, Nr. 230.

politiskam un saimnieciskam stāvoklim.”⁹² Būdams Latvijas armijas komandieris, ģenerālis Radziņš konsekventi gatavoja Latvijas armiju kara vajadzībām.

Latvijas vecākie un augstākie virsnieki, kuriem ir bijis gods dienēt kopā ar ģenerāli, šādi raksturo viņu kā komandieri.

Pulkvedis G. Grīnbergs:

„1924. gadā grupai godīgu patriotu izdevās panākt Radziņa atpakaļuzņemšanu armijā. Sekoja vairāki skaisti ražīga darba gadi, kad armija Radziņa vadībā sasniedza ievērojamas sekmes gatavības ziņā modernā kara vešanai.”⁹³

Pulkvedis A. Plensners:

„Ja nu tie, kas vēl nesen bija mūsu ienaidnieki un nav nekādi mūsu labvēļi arī tagad, savos oficiālos militāros izdevumos pieskaita mūsu armiju apmācības un disciplīnas ziņā pie vislabākām Vakareuropas armijām – tad gan ikvienam būs skaidrs, cik liela daļa pateicības par to pienākas ilggadīgajam armijas komandierim un militārās doktrīnas pamatu licējam – ģenerālim Radziņam.”⁹⁴

Ģenerālis J. Lavenieks:

„Bagātīgiem piedzīvojumiem kara laukā un plašajām militārajām zināšanām apveltītais armijas komandieris P. Radziņš veica Latvijas armijas izveidošanu, saliedēšanu un apmācību noorganizēšanu ar lielu prasmi un teicamām sekmēm.

Kara spēles un manevri ģenerāļa P. Radziņa laikā deva virsniekiem ļoti daudz pamācoša, kas palika arī turpmāk viņu taktisko zināšanu pamatā.

Virsnieku apmācībās armijas komandiera auditorija dažbrīd bija ļoti raiba. Tur bija gan vecās krievu skolas virsnieki, no kuriem daži bija grūti pārliecināmi, ka 1914. gada kara vešanas taktika šodien vairs neder, gan arī tādi, kas beiguši kara laika saīsināto (4 mēn.) karaskolas kursu. Beidzot netrūka arī tādu, kas virsnieka dienesta pakāpi bija ieguvuši par cīņās parādīto varonību. Noorganizēt apmācības tik raibam klausītāju sastāvam nebija viegli, bet armijas komandiera štābs to arvien izkārtoja ar atzīstamām sekmēm.

Manevru iztīrījamos ģen. P. Radziņš tik pārliecinoši un precīzi formulēja un pierādīja savu uzskatu vai lēmumu pareizību, ka pat ietiepīgākajiem oponentiem bija jāpiekāpjas un jāpiekrīt.”⁹⁵

Trimdas vēsturnieks **Edgars Andersons** par Radziņu kā komandieri raksta: „... kopš 1924. g. – Radziņš bija armijas komandieris – pirmais istais komandieris Latvijas vēsturē. Radziņš bija spēcīga personība un ģeniāls karavadonis, un viņam bija daudz skauģu.”⁹⁶

Ģenerāļa Radziņa pēdējie dzīves gadi

⁹² P. Radziņš. Patstāvīga armija un milicija. Latvijas kareivis, 1920, Nr. 72.

⁹³ G. Grīnbergs. Ja būtu klausījuši ģenerāli Radziņu. Tukuma ziņotājs, 1942, Nr. 13.

⁹⁴ Ž. Unāms. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Grām.: Trīs brīvības cīņu vadoņi: Kalpaks; Balodis; Radziņš. Sērija: Jaunais zinātnieks; Nr 23. Rīga: Valters&Rapa, 1934. 69.-85. lpp.

⁹⁵ Jāņa Lavenieka atmiņas, kas publicētas 1960. gadā trimdā, korporācijas „Tervetia” izdevumā.

⁹⁶ J. Rislaki. Kur beidzas varavīksne. Rīga: Jumava, 2004. 170. lpp.

Konflikts starp Latvijas kreisajiem spēkiem un ģenerāli Radziņu turpinās, esot viņam komandiera amatā, kad valdībā bija kreisie spēki. Viņa kompromitēšanā iesaistījās kreisie spēki kopā ar Padomju Savienības vēstniecību, kā arī galēji labējie avantūristi, kuri centās izmantot ģenerāļa P. Radziņa nacionālos uzskatus. Kā rakstīja pulkvedis G. Grīnbergs: „...kara gājiens pret Radziņu nerimās, viņu ielenca arī vesels komunistu spiegu bars, kas visādi centās to izspiegot un sakompromitēt.”⁹⁷

1927. gadā sociāldemokrātu valdības laikā, kad Ministru prezidents bija M. Skujenieks un ārlietu ministrs F. Cielēns, tika izveidots slepenais izlūkdienests. „Radziņš nebija precējies, bet tas vēl nav viss: viņam pat nebija savu māju. Viņš dzīvoja pie dažādiem draugiem – virsniekiem. Radziņa dzīvesveids un attiecības modināja interesi. 1927. gadā, kad Latvijas Ārlietu ministrija nodibināja slepeno izlūkdienestu, kuru vadīja atvaļinātais virsnieks Sergejs Staprāns, viens no uzdevumiem bija sekot Radziņam.”⁹⁸

1928. gada aprīlī ģenerālis P. Radziņš atkal ir spiests „pēc paša vēlēšanās, veselības stāvokļa dēļ” atstāt komandiera amatu. Šoreiz viņš netiek atvaļināts, bet tiek iecelts par Virsnieku akadēmisko kursu priekšnieku, kas ir viņa pēdējais amats un devums Latvijas armijai, sagatavojot augstākos virsniekus.

Vēsturnieks Ē. Jēkabsons apraksta vienu epizodi (tādas bija vairākas) attiecībā uz tām intrigām, kas tika izvērstas pret ģenerāli: „Iemesls bija sociāldemokrātu izraisītais skandāls sakarā ar Armijas komandiera štāba operatīvās daļas virsleitnanta J. Ikšes darbību. 1927. gada rudenī viņš sarunās ar citiem virsniekiem izplatīja baumas, ka notiek gatavošanās militāram apvērsumam P. Radziņa un vēl dažu ģenerāļu vadībā sakarā ar Latvijas un PSRS tirdzniecības līguma ratifikāciju. Daži J. Ikšes sarunu biedri ziņoja par to Pēterim Radziņam un viņš nekavējoties uzsāka izmeklēšanu. Iejaucās Valsts prezidents un J. Ikše disciplinārā kārtā tika atvaļināts. 1928. gada janvārī apcietināts un notiesāts uz sešiem mēnešiem virssardzē. Taču kreisie spēki apvainoja Pēteri Radziņu reakcionāros uzskatos un līdzīgas pārliecības virsnieku pulcēšanu štābā. Sarūgtinātā ģenerāļa aiziešana no amata tika atspoguļota kā vainas atzīšana, kaut arī oficiāli tika skaidrots, ka viņš aiziet veselības stāvokļa dēļ. Viņš tiešām bija noskaņots nacionāli un pretkreisi. Vēsturnieks E. Andersons to skaidro ar P. Radziņa nespēju samierināties ar demokrātijas īpatnībām (demokrātijas trūkumus asociējot ar šo iekārtu vispār). Tas lika ģenerālim Radziņam 1922. gadā saistīties ar galēji labējo Latvijas nacionālo kustību, kurā viņš tika iecelts „virsaiša” goda amatā (1924. gadā, atgriežoties dienestā, viņš no kluba izstājās saskaņā ar aizliegumu karavīriem sastāvēt politiskās organizācijās). Arī kara ministra rakstītājā P. Radziņa 1925. gada atestācijā teikts: „Nav gluži tīrs no politiskiem iespaidojumiem.” Tomēr nevar uzskatīt, ka viņš būtu bijis informēts par jaunākā virsnieka Ikšes sadzīvīkajā līmenī paustajām atziņām, kuras nevar nosaukt par reāliem apvērsuma gatavošanas plāniem. Galu galā jau 1927. gadā pats P. Radziņš uzstājas pret politisko tiesību piešķiršanu kareivjiem, jo uzskatīja, ka tādā gadījumā lielākā viņu daļa būs partiju biedri, un tas var beigties ar armijas un valdības (ja tajā dominētu karavīriem nevēlamas partijas pārstāvj) konfrontāciju.”⁹⁹

Laikrakstā „Pēdējā brīdī” tiek aprakstīta padomju specdienestu iesaiste ģenerāļa Radziņa nomelnošanā, kura tika veikta, iespējams, sadarbībā ar fašistiem, vai arī tie tika izmantoti savu mērķu labā:

⁹⁷ G. Grīnbergs. Ja būtu klausījuši ģenerāli Radziņu. Tukuma ziņotājs, 1942. Nr. 13.

⁹⁸ J. Rislaki. Kur beidzas varavīksne. Rīga: Jumava, 2004. 170. lpp.

⁹⁹ Ē. Jēkabsons. Ģenerālis Pēteris Radziņš. Tēvijas Sargs, Nr. 5 (2005, maijs), 28.-30.lpp.

„Pagājušajā rudenī Rīgā ieradies no rietumiem kāda bankrotējuša politiķa dēls N. ar sevišķu uzdevumu organizēt stipru fašistisku centru, kas kādreiz varētu uzņemties valsts vadību.

N. rīcībā ir bijuši naudas līdzekļi un tas noīrējis elegantu dzīvokli Ķertrūdes ielā. Bet lai maldinātu sekotājus, iestājies universitātē un skaitījies par studentu, kaut gan neko nav darījis. Lai savervētu organizācijas dibinātājus, tad ģērbies ļoti eleganti un, nežēlodams naudas summas, arvienu apgrozījies virsnieku vidū, šad tad izmezdams pa vārdam par mūsu pārlieko demokrātismu, par stingrās rokas nepieciešamību valsts darbā.

N. bijuši arī savi piekritēji un samērā īsā laikā nodibinājies fašistiska rakstura pulciņš. Pulciņa apspriedēs izvirzīts jautājums par organizācijas valdības izvēli un kā vispiemērotākais minēts nelaiķis ģenerālis Radziņš, kas esot ļoti noteikts savos uzskatos un populārs. Radziņš par to neko nav zinājis.

Pirms jautājuma izlemšanas N. vairākas reizes braucis gan uz Poliju, gan uz Vāciju, kur palicis pāris nedēļas, pēc kam atgriezies un turpinājis savu darbu, līdz kamēr iekritis, jo savus plānus pārāgri atklājis pulciņa biedram – virsniekam. Minētais virsnieks turpinājis tālāk darboties minētajā pulciņā, bet par notikumu gaitu ziņojis priekšniecībai.

Kad bijis savākts pietiekoši daudz materiālu, attiecīgo ieskatu aģenti agrā rīta stundā ieradušies N. dzīvoklī, lai to apcietinātu, bet nodoms nav izdevies, jo N. par briesmām laikus informēts un paspējis laikus pazust.

Reizē ar N. nozušanu visas organizācijas dvēsele un arī naudas maks bijis prom, ka tā droši vien izirusi.

Kas Radziņu pazīst, tas droši var sacīt, ka tas būtu noraidījis arī šo avantūristu uzaičinājumu, ja tie būtu paspējuši pie viņa griezties. Tomēr kreisās aprindas, sevišķi sociāldemokrāti, Radziņu turēja par pašu „latviešu fašisma” ideju tēvu, kurš it kā pulcinot ap sevi „stiprās varas” piekritējus. Šādam uzskatam nav ne mazākā pamata, jo bēdīgie incidenti ar Vrangelļa sarakstīšanos it kā baltās armijas organizēšanai Latvijā, pučista Intes lietā, kurā, starp citu, tika minēts ģenerāļa Radziņa vārds, un spiegotājas Bindžes lietā, no kuras Radziņam bija tā nelaime īrēt vasarnīcu, izskaidrojami tikai ar ģenerāļa Radziņa pārāk atklāto dabu un uzticēšanos svešām personām, kā arī to, ka vaļširdīgi pauž savus konservatīvos politiskos uzskatus, un to uztvēra galējā labā spārna afēristi un demagoģi, kuri savā labā centās izmantot ģenerāļa Radziņa lielos nopelnus un popularitāti. Viņš bija tikai karavadonis, politiķis tas nevarēja un negribēja būt, kur nu vēl diktators.”¹⁰⁰

Šajā sakarā arī interesants raksts tika publicēts žurnālā „Nedēļa” un pārpublicēts interneta vietnē „www.tvnet.lv”, kas arī aplicina padomju specdienestu iesaistīšanos ģenerāļa P. Radziņa diskreditēšanā un atstādināšanā no amata. Atšķirībā no tā laika Latvijas politiķiem Krievijas vara ļoti labi saprata, cik bīstama ir Krievijas nākotnes plāniem ģenerāļa P. Radziņa atrašanās Latvijas komandiera amatā, un, iespējams, ka Radziņš ne tikai spētu nospēlēt lielu lomu Latvijas cīņā par neatkarību, bet varētu arī ietekmēt pārējās Baltijas valstis topošajā karā ar Krieviju: „Vilma Zepa aizbēga uz padomju Krieviju, bet Birkerta pieminētā tante bija viņas māsiņa Antonija Bindže, kura bija Sarkanās armijas Galvenās izlūkošanas pārvaldes (GIP) kadru darbiniece. Antonija Bindže bija tā persona, kura iedzina nāvē Latvijas armijas komandieri ģenerāli Pēteri Radziņu. Profesors Edgars Andersons rakstīja: „... Radziņš saistījās ar galēji labējā spārna Nacionālo klubu, kas simpatizēja fašistu kustībai. Radziņam nelabvēlīgās kreisās aprindas panāca ļoti respektētā ģenerāļa atvaļināšanu, izmantojot Nacionālā klubā iefiltrēto elementu klubam radīto

¹⁰⁰ Vai nelaiķis ģen. Radziņš bijis Latvijas fašistu vadonis? Pēdējā brīdī. 1930, Nr. 230.

neslavu un padomju aģentes Antonijas Bindžes un Padomju Savienības militārā atašeja Kārļa Langes afēru, kurā Radziņš bija neapzināti un nejauši iekļauts. Ģenerālis Radziņš pēc tam vēl darbojās kā virsnieku akadēmisko kursu priekšnieks, pēc tam izdarīja pašnāvību." O. Niedre un V. Daugmalis papildina E. Andersona stāstīto: „1926. gadā pie varas nāca tā sauktā kreisā valdība – Skujenieka–Cielēna kabinets, kurā līderi bija sociāldemokrāti (Rainis tajā bija izglītības ministrs. – B. R.). Zināmas virsnieku aprindas uz šo valdību raudzījās ar neuzticību. Šo apstākli veikli izmantoja K. Langes aģente Antonija Bindže, kuras vīrs ieņēma atbildīgu posteni dzelzceļa virsvaldē, bet brālis strādāja Maskavā GPU (Galvenā pretizlūkošanas pārvalde. – red.), bet pašreiz esot saistīta ar fašistiskām organizācijām ārzemēs, kuras esot norūpējušās par politisko situāciju Latvijā. Tā kā Latvija ir PSRS robežvalsts, tad starptautisko fašistu kustību (20.–30. gados vārdu „fašisms” lietoja citādā izpratnē nekā pēc Otrā pasaules kara – par fašistu uzskatīja fašisma vai vispār pilsoniskās diktatūras piekritēju. – B. R.) interesējot Latvijas bruņoto spēku stāvoklis, piemēram, vai tie spēšot Krievijas agresijas gadījumā pretoties. Daži virsnieki, piemēram, armijas štāba apmācības daļas kapteinis Zandbergs un ģenerālis Radziņš kādu laiku pat dzīvojoši Bindžes vasarnīcā pie Baltežera.”¹⁰¹

Bez šaubām, ka šādi notikumi nevarēja neizsaukt neizpratni Latvijas armijas virsnieku aprindās, kur ģenerālis P. Radziņš bija ļoti liela autoritāte un kur viņš tika augstu vērtēts pēc paveiktā. Ģenerālis J. Lavenieks savās atmiņās raksturo tā brīža noskaņas: „P. Radziņš nekad nemeklēja atbalstu politiskajās partijās, ne atsevišķos cilvēkos, bet vienmēr paļāvās uz saviem spēkiem. Savu tiesību robežās viņš bija stingrs un nelokāms. Nelokāms viņš bija arī pret žīdu deputāta Dubina un „siseņu” komandiera B. Kalniņa iegribām un prasībām. Kreisie Saeimas nogrupējumi ģenerālim bija nelabvēlīgi, jo viņš, lūk, esot cīnījies Krievijas dienvidos pret komunistiem, tātad – monarhists.

Acīmredzot P. Radziņa apvainotāji un kritiķi bija jau piemirsuši, ka ģenerālis tieši bija cīnījies pret monarhistiem, vadot Latvijas armiju cīņā pret Bermontu–Avalovu. P. Radziņa nelabvēļi visam tam vēl pievienoja baumas, ka armijas komandieris gatavojot „puču”, kas, protams, bija kaila nepatiesība. Bet ļaunprātīgi palaistās baumas nemitējās! Sakarā ar visu to paklīda valodas, ka P. Radziņu atbrīvo no armijas komandiera amata. Kad tas beidzot apstiprinājās, izmantojot sanāksmi uz kara spēlēm, divīziju un pulku komandieri pārrunāja, kā reaģēt uz kreiso elementu iespaidoto demokrātiskā centra valdību un valsts prezidenta neattaisnojamo rīcību.

Paredzētais P. Radziņa atvietošanās nebija armijā populārs. Apspriedes dalībniekiem bija skaidrs, ka armijas komandiera maiņa nāks vienīgi par ļaunu Latvijas armijas stiprumam (1939.–1940. gadā tas arī pilnīgi apstiprinājās) un par to sevišķi uzgavilēs Latvijas valsts grāvēji. Sanāksmes dalībnieku lielākā daļa ieteica visiem iesniegt atlūgumus no dienesta. Dzirdēja arī aizrādījumus, ka armiju taču nevar atstāt bez vadības un tāda rīcība līdzinātos streikam, kas armijā neiederas. Ilgās debates nekādu atrisinājumu nedeva.

Par apspriedi kāds liels garnizona priekšnieks bija tanī vakarā paziņojis valsts prezidentam. Prātu nomierināšanai P. Radziņu tūliņ neatcēla no armijas komandiera amata, bet aizkomandēja uz ārzemēm „it kā” ārstēšanās nolūkā. P. Radziņam atgriežoties no ārzemēm, iecēla par Augstākās militārās skolas priekšnieku, bet viņa vietā par armijas komandieri nāk cits.”¹⁰²

¹⁰¹ http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/292940-rainis_istas_un_sadomatas_sensacijas

¹⁰² Jāņa Lavenieka atmiņas, kas publicētas 1960. gadā trimdā, korporācijas „Tervetia” izdevumā.

Ļoti tiešs morālo aspektu vērtējumos par ģenerāļa P. Radziņa atstādināšanu ir „Semaks karavīrs”, kurš laikrakstā „Latvijas sargs” vērtē politiķu veikumu: „Tagad, kad Radziņš vairs nav starp mums un viņam nodarītās pārestības vairs nevar par labu griezt, neviļus rodas jautājums: vai mēs esam pietiekoši mācējuši cienīt Radziņu, kā to prata viņa kolēģi un apakšnieki krievu armijā, un vai viņš ir saņēmis, dzīvs būdams, to atzinību, kas viņam pienācās par izcili lielajiem nopelniem Latvijas atbrīvošanā? Vai liekuļi un pašlabuma meklētāji nav sarūgtinājuši mūsu aizgājušo Lāčplēsi un vai pseidodemokrāti nav pilinājuši varoņa slimajā sirdī nāves zāles? Kā izskaidrojama to politiķu nevarība, kuri balamutīgi solījās lauzt un tomēr nelauza pilsoniskās vienības koalīciju tanī brīdī, kad demokrātiskais valsts galva spieda Radziņu atlūgties no armijas komandiera amata. Vai nav uzkrītoši, ka to, ko neuzdrošinājās kreisā valdība, par lielu izbrīnu un rūgtumu visiem Latvijas pilsoņiem, izdarīja pilsoniskā valdība?”¹⁰³

Par sekām, kādas radīja uz mūsu valsts nākotni un īpaši karavīriem, trāpīgi apraksta pulkvedis G. Grīnbergs: „Vēlākie traģiskie notikumi skaidri pierādīja šo vārdu patiesību: mūsu karavīri nevarīgi noskatījās, kā boļševiki slepkavoja mūsu robežsargus līdz ar viņu ģimenēm un pēc tam kā „uzvarētāji”, nodevēju un žīdu sveikti, pārpludināja mūsu zemi. Bet mūsu armijai tauta ziedoja veselu trešo daļu no sava nabadzīgā budžeta. Ap 50 milj. Ls katru gadu aizgāja armijas ēdināšanai un apģērbšanai, toties nekas netika atlicināts lidmašīnu un tanku iegādei.

Tādu atbildīgo valsts vadītāju rīcību nevar citādi nosaukt, kā par nodevību vai vieglprātību. Kur nu tagad palikuši mūsu karavīri? Tie noslepkavoti vai arī cieš savās nožēlojamās vergu gaitās tālajā Sibīrijā vai polāros ziemeļu apgabalos. Bet varēja būt pavisam citādi. Un pēdējo boļševiku moku gadu mēs jau nu nekādi nebūtu piedzīvojuši, ja būtu paklausījuši ģen. Radziņam. Sekodami Radziņa tālredzīgajam padomam, mēs būtu saglabājuši mūsu lieliskos armijas kadrus un, karam sākoties, būtu varējuši kādas 200 000 lielas latviešu armijas grupas sastāvā vīt sev nevīstošus slavas vaiņagus...”¹⁰⁴

Par ģenerāļa Radziņa darbu virsnieku audzināšanā savās atmiņās dalās ģenerālis Ed. Kalniņš: „Sevišķi izceļami viņa neatsveramie nopelni mūsu armijas virsnieku izglītošanā. Šinī darbā viņš bija ļoti iecienīts virsnieku saimē, kurā viņš baudīja plašu atzinību kā ievērojama militāra autoritāte.”¹⁰⁵

Ģenerāļa Radziņa cilvēciskās īpašības

Ģenerālis Ed. Kalniņš.

„Man, stāvot pie viņa zārka, neviļus nāca atmiņā mūsu pirmā iepazīšanās! Īsi pēc ierašanās Rīgā liktenīgajās deviņpadsmitā gada oktobra dienās viņš vienā drūmā vakarā bija ienācis armijas štābā manā darba istabā iepazīšanās nolūkā. Telpas bija aukstas, tikai kamīnā kūtri dega dažas malkas pagales. Mēs nosēdāmies pie uguns un sākām sarunāties. Saruna no sākuma negribēja veikties, – mēs vēl bijām sveši, bet jau pēc dažām minūtēm mēs sapratāmies, piesēdāmies viens otram tuvāk un nogrimām dziļā domu apmaiņā. Īstā laikā nodibinātā sapašanās allaž valdīja mūsu starpā un man kā viņa tuvākajam palīgam artilērijas lietās bija patīkami un viegli strādāt viņa vadībā. Visus šos

¹⁰³ Semaks karavīrs. Atmiņas par ģenerāli P. Radziņu. Latvijas sargs, 1930, Nr. 41.

¹⁰⁴ G. Grīnbergs. Ja būtu klausījuši ģenerāli Radziņu. Tukuma ziņotājs, 1942, Nr. 13.

¹⁰⁵ Ed. Kalniņš. Ģenerāļa Radziņa piemiņai. Jaunākās ziņas, 1930, Nr. 229.

gadus man nācās bieži sastapties ar neaizmirstamo ģenerāli. Man nācies viņu redzēt gan labās, gan sliktās dienās, dažkārt pārdzīvojot ar viņu smagus brīžus, kurus liktenis sūta katram izcilam darbiniekam. Atskatoties pagātnē, es sajūtu dziļu, neizdzēšamu cieņu pret aizgājušo karavīru. Mums dažkārt grūti izprast vienu otru cilvēku un man liekas, ka ģenerālis daudzreiz ir dzīvē palicis neizprasts.

Ģenerālis nemācēja slēpt savus uzskatus, kaut arī tas nāktu viņam par ļaunu. Man liekas, ka mēs vistuvāk viņam pienāksim, ja mērosim viņu kā karavīru, ja meklēsim ģenerāli tanī darbā, kurā ritēja viņa dzīve un viņa domas un kurā beidza pukstēt viņa sirds.¹⁰⁶

„Visos šinīs gados ģenerālis ziedojis savus spēkus armijas nostiprināšanai un izveidošanai, rūpējoties par tās apbruņojumu, apmācību un audzināšanu. Sevišķi ģenerālis pazīstams kā liela autoritāte stratēģiskos un taktiskos jautājumos. Lielu ievērību viņš piegriezta virsnieku izglītībai, paceldams to līdz Vakareiropas augstumiem. Ģenerālis Radziņā bija augstāko militāro izglītību baudījis bijušā krievu ģenerālštāba akadēmijā, bet savā darbā viņš bija ļoti vispusīgs. Viņš labi pārzināja bez kājnieku jautājumiem arī citu ieroču šķirņu dienestu, labprāt uzklausa speciālistu domas. Privātā dzīvē ģenerālis bija ļoti sirsnīgs un patīkams. Viņš sabiedrībā labprāt nemilēja runāt par dienesta jautājumiem vai politiku, bet vairāk mīlēja jautras sarunas, neatteicās pastāstīt arī vienu otru asprātīgu anekdoti. Valsts aizsardzības jautājumos viņš bija noteikts. Šinī ziņā viņam piemita īpašība atklāti izteikt savas domas, kaut arī tas nāktu viņam personīgi par ļaunu. Pateicoties šādai īpašībai, viņam radās politiski pretinieki. Daži no viņiem centās pat nostādīt ģenerāli nepareizā apgaismojumā. Šodien, šķiroties no sava iemīlotā un cienītā kaujas biedra un bij. priekšnieka, armija sajūt lielo zaudējumu. Ģenerāļa lielie darbi paliks neizdzēšami valsts tapšanas vēsturē un mūžīgā piemiņā karavīru sirdīs un domās.¹⁰⁷

Pulkvedis Teodors Andersons.

„Ar ģenerāli P. Radziņu tuvāk iepazīnos pēdējos 2 gados, kad viņš dzīvoja manā dzīvoklī Pārdaugavā. Ģenerālis P. Radziņš gan izīrēja dzīvokli Voldemāra ielā 23, pretim armijas štābam, bet tas bija neiekārtots. Iekārtojās savu dzīvokli, viņš pārgāja uz turieni tikai šā gada augustā. Nelaiķis daudz strādāja: gāja gulēt p. 1–2 naktī, bet cēlās jau p. 7. r. Viņš lasīja ļoti daudz, ne tikai militārus, bet arī filozofiskus rakstus. Interesējās arī par reliģioziem jautājumiem. Ar viņu bija ļoti patīkami parunāties. Bieži diskutējām par visdažādākajiem jautājumiem. Pēc sava rakstura bija ļoti jūtīgs un bieži katru sīkumu ņēma tuvu sirdij, lai gan arī nekad to neizrādīja un likās, ka ir vienaldzīgs. Tāpēc bieži pārdzīvoja sarūgtinājumus. Kā militārs speciālists un armijas dzīves pazinējs, ļoti augsti vērtējams. Ģenerālis P. Radziņš bija vairāk vācu kara literatūras un mākslas cienītājs. Es esmu beidzis Francijas kara akadēmiju un tamdēļ piegriežos vairāk franču kara mākslai. Tomēr mums nebija jautājuma, kurā nesapratos. Nelaiķis visu šo laiku dzīvoja ļoti kļušu un veda kārtīgu dzīvi. Vakaros mēs bieži sēdējām kopā. Reti gāja viesībās un ballēs. Ne labprāt draudzējās ar citiem, bet mīlēja allaž būt viens. Pārmet, ka ģenerālis Radziņš nodarbojās ar politiku. Noteikti apgalvoju, ka tas nav patiesība. 2 gadu laikā es neredzēju pie viņa nevienu politiķi un vispār viņam nebija ar tiem sakaru. Pat nemīlēja runāt par politiskiem jautājumiem. Bija tikai virsnieks, kurš atdeva savu darbu un zināšanas mūsu armijas izveidošanai. Sabiedrībā, kur reti rādījās, bija jautrs, sirsnīgs un atsaucīgs. Labprāt mīlēja pasmieties un pajokot. Bija ļoti izpalīdzīgs katram, kas pie tā griezās. Dzīvē

¹⁰⁶ Turpat.

¹⁰⁷ Ed. Kalniņš. Ģenerāļa Radziņa mūža darba piemiņai. Latvijas kareivis, 1930, Nr. 231.

bieži noslēdzās sevī, bet kur vajadzēja – nebaidījās pateikt savu domu atklāti, lai gan tas dažreiz sagādāja nepatīkšanas un uzbrukumus. Pazīstu kā lielu patriotu. Daudz strādāja un rakstīja par stratēģiju, taktikas un militāriem jautājumiem.”¹⁰⁸

Jaunāko ziņu pielikums.

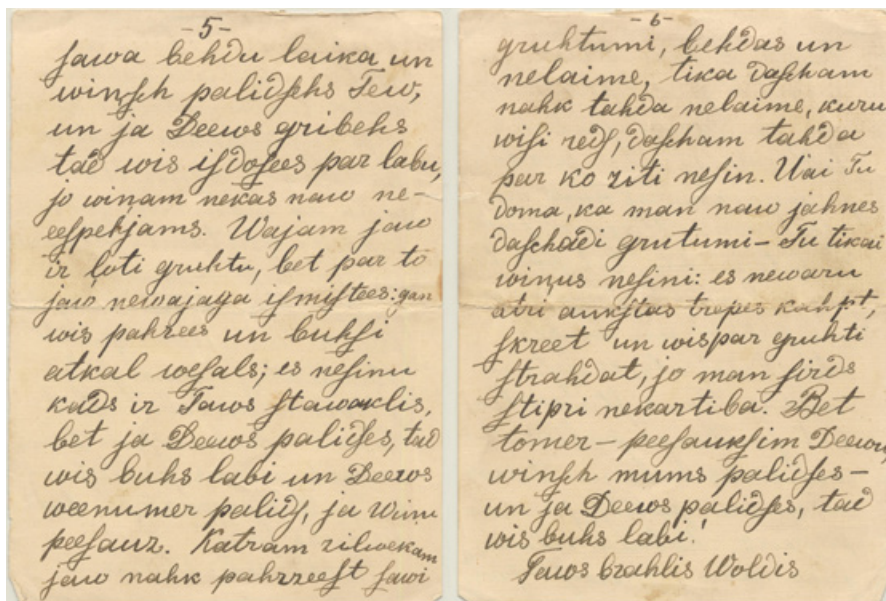
„No dabas uzkrītoši noslēgts, mūždien ieracies darbā, viņš nemeklēja sabiedrību. Bet satiksmē ar cilvēkiem, kā īsts eiropietis, vienmēr bija laipns, smaidošs, dzirkstoši asprātīgs. Pret draugiem vaļširdīgāks, tomēr rezervēts, nekad familiārs. Ne darbā, ne privātās sarunās lieku vārdu neteica. Ja nepiekrita, parasti cieta klusu un ironiski smīnēja, vai īsti un nepārprotami paskaidroja savu viedokli. Viņa atbildes arvienu trāpīja mērķi.

Vienmēr nosvērts un apvaldīts, stingra rakstura cilvēks, viņš prata pārvarēt savu nervozitāti un nenervozēja citus.

Nekad neesam redzējuši ģenerāli Radziņu dusmīgu un uzbudinājumā, – darba biedri vienā balsī saka. – Dažkārt viņš gan izlikās bargs, kad dienests prasīja, bet nekad neļāva dusmām vaļū. Nekad nepacēla balsi, kurā parasti izskanēja tērauda asums.

Ģenerāļa Radziņa aukstasinība kļuvusi leģendāra. Arī šai ziņā viņš bija īsts karavīrs un karavadonis. Nāk atmiņā viņa paša vārdi grāmatā par Latvijas neatkarības cīņām.

¹⁰⁸ T. Andersons. Divi pēdējie gadi kopā ar ģenerāli Radziņu. Jaunākās ziņas, 1930, Nr. 229.

Ģenerāļa P. Radziņa rakstītās vēstules fragments brālim: „...sava bēdu laika un viņš palīdzēs Tev, un ja Dievs gribēs tad vis izdosies par labu, jo viņam nekas nav neiespējams. Vajam jau ir ļoti grūti, bet par to jau nevajag izmisties, jo viss pāries un būs atkal vesels; es nezinu, kāds ir tavs stāvoklis, bet ja Dievs palīdzēs, tad vis būs labi un Dievs vienmēr palīdz, ja viņu pielūdz. Katram cilvēkam jau nāk pārciest savi grūtumi, bēdas un nelaime, tikai kādam nāk tāda nelaime, kuru visi redz, kādam tāda par kuru citi nezina. Vai Tu domā, ka man nav jānes dažādi grūtumi – tu tikai viņu nezini: es nevaru ātri augstās trepēs kāpt, skriet un vispār grūti strādāt, jo man sirdi stipri nekārtība. Bet tomēr – piesauksim Dievu, viņš mums palīdzēs – un ja Dievs palīdzēs, tad vis būs labi. Tavs brālis Voldis (Ģenerālis P. Radziņš vēstulēs parakstās ar savu otro vārdu Voldemārs, saīsinājumā Voldis). Vēstules fragments no Teiksmas Slaidiņas (brāļa mazmeitas) ģimenes arhīva..

Pēdējais rīkojums dots, un štāba priekšnieks iet mierīgi gulēt. Laikā, kad norisinās vissīvākās cīņas, kurās izšķiras valsts un tautas liktenis, – štāba priekšnieks saldi dus. Tas izklausās paradoksāli, bet ir pareizi. Stāvoklis vispusīgi apsvērts, operācijas plāns dziļi pārdomāts, to izpildīšana radītu tikai liekus traucējumus un satricinātu paļāvību vadonim.

Par ģenerāli Radziņu stāsta, ka pasaules kara laikā, esot par divīzijas štāba priekšnieku, viņš kārtīgi pirms pusdienām gājis ārā paskaldīt malku. Tāpat viņš nekad nepazaudēja mieru un aukstasinību atbrīvošanās cīņu laikā. Spilgts piemērs 1919. g. 18. novembra vakarā, valsts gada svētkos, kad Nacionālajā teātrī pirmo reizi uzveda Raiņa „Daugavu”. Pēkšņi izplatījās valodas, ka bermontieši pārrāvuši mūsu fronti pie Jelgavas šosejas. Radziņš šo baumu mierīgi pārbaudīja un kad tā apstiprinājās, deva ātras un lietišķas pavēles. Ap pusnakti Cēsu pulks jau bija ienaidnieku padzinis un pārrāvumu likvidējis.

Apmeklējot ģen. Radziņu viņa dzīvoklī, Voldemāra ielā 23, uzkrita ārkārtīgi trūcīgā iekārta. Istabas bija gandrīz tukšas. Viss dzīvoklis atgādināja karavīra telti. Bet kabinets, kurā ģenerālis pavadīja visu savu brīvo laiku, bija pilns grāmatām un rakstāmgalds apkrauts visjaunākajiem militārizdevumiem. Nepiekusis viņš nodevās savām studijām un idejām. Personīgajai dzīvei viņam neatlika laika. Savai ārienei un ērtībām viņš nepiegrieza nekādu vērību. Tie viņam šķita smieklīgi sīkumi.

Modernam kara vadonim jābūt vispusīgam – ekonomistam, psihologam, juristam, starptautisko attiecību un tiesību zinātnījam. Jo tagad vairs necinās armijas vien, bet nācija pret nāciju, un uzvar tas, kam stiprāka ekonomika, augstāka izglītība. Tāpēc ģenerālis Radziņš nebija šaurs militārlietpratējs. Un tomēr viņš bija kaujas ģenerālis vārda labākā nozīmē. Tas izpaudās visā viņa rīcībā, runā, attiecībās pret sabiedrību. Karaspēka apmācībās iztīrājot rezultātus, vienmēr izvirzījās viņa neapstrīdamā autoritāte. Še viņa aprautās, asās piezīmes trāpīja kā pātagas cirtieni.

Aprīnrojamas bija viņa darbaspējas, lielā centība un nodošanās darbam, studijām. Ar to viņš no lauku jaunekļa kļuva par ievērojamu karavadoni. Viņa gaišais prāts un lielais talants izpaudās jau ģenerālštāba akadēmijā, kur viņa diplomdarbu, taktisko apcerējumu par „Rezerves lomu augstākās priekšniecības rokās” ne vien iespieda savā mēnešrakstā, bet izdeva arī grāmatā, ko krievu armijā plaši izmantoja. Ģenerālis Radziņš bija vienīgais ievērojams militārpsihologs mūsu armijā, kurš prata novērtēt, ko no karaspēka var sagaidīt visdažādākajās situācijās.

Bet nosvērts, mierīgs, vienmēr smaidošs – ārēji, viņš glabāja sevī dziļi jūtošu sirdi. To noskārta tikai daži tuvākie draugi. Kāds atklātībā izteikts asākas vārds šo kaujās rūdīto ģenerāli varēja smagi sāpināt. Bija reizes, kad viņš dienām ieslēdzās savā dzīvoklī un nevienu nelaida iekšā. Neviens nezina, kas tur notika, ko viņš pārdzīvoja savā vientulībā. Šo noslēpumu viņš paņēmis līdz kapā.

Nesen, sastapdams kādu labu paziņu, viņš teicis:

Nu būšu drīz ierīkojies, tad atnākat ciemā.

Bet jauno dzīvokļa iekārtu viņš nesagaidīja. Kā dzīvojis, tā viņš mira – gluži viens, it kā karavīra teltī.¹⁰⁹

Ģenerālis J. Balodis.

¹⁰⁹ Ģenerālis Radziņš kā cilvēks. Jaunāko ziņu pielikums, 1930, Nr. 230.

„Man jāliecina, ka visās šais vētrainās pārbaudījumu dienās virspavēlnieka kopdarbība ar sava štāba priekšnieku tiešām noritēja ideālā saskaņā. Un citādi tas arī nevarēja būt, ņemot vērā nelaiķa satīcīgo un sirsnīgo raksturu. Atceros tās neskaitāmās stundas, kuras mēs divatā pavadījām pie kara operāciju kartēm. Radziņš parasti daudz staigāja pa istabu un bieži dzēra ūdeni no lielās karafes, kura atradās manā kabinetā. Ne jau nu no uztraukuma, jo uztraukuma un panikas viņš nepazīna arī visgrūtākos kaujas brīžos. Mēs abi, lieli pīpmaņi būdami, tad piesmēķējām pilnu istabu dūmu. Šajās stundās tika kopēji iztīrāti operāciju plāni.

Tomēr velti domāt, ka līdz ar uzvarām mazinājās štāba priekšnieka darbs. Jaunā armija pieauga, izveidojās un arvien vairāk gūlās uz štāba priekšnieka pleciem. Kā jau tas visās mazās valstīs parasts, katrs savās vajadzībās centās griezties pie „visaugstākās priekšniecības”. Bez liekas formalitātes un birokrātisma, bet lietišķs un lakonisks, Radziņš arvien bija pieejams un palīdzētājs.

Ne vien kā kara vadītājs ģen. Radziņš ieiet mūsu vēsturē – ne mazāki nopelni viņam ir kā armijas izveidotājam un apmācītājam. Nav jāaizmirst, ka mūsu nacionālajā armijā saplūda virsnieki no dažādām armijām, ar dažādu izglītību un tradīcijām – visi tie bija jāsakausē vienā saskaņotā latvju virsniecībā. Šajā darbā Radziņa izcilajām zināšanām, kuras viņš ar neatlaidīgu centību papildināja līdz pat savai pēdējai stundai, bija sevišķi liela nozīme. Tā dzīvos mūsu nacionālā karavīrā, kamēr vien pastāvēs mūsu nācija, un tā ir viņa nemirstība, kuru pats viņš cēlis un kuru neviens viņam nevar ņemt.

Žurnālisti tagad bieži griežas pie manis, lai es atstāstot viņiem kādu raksturīgu epizodi no nelaiķa dzīves. Man uz to jāatbild: visraksturīgākais ir tas, ka nav nekādas epizodes manā kopdarbībā ar viņu. Un kādas gan varētu būt epizodes šī vienmēr klusā, kautrīgi atturīgā un mierīgā cilvēka dzīvē? Bet ja jau gribat tādu, tad šeit vienu epizodi atstāstīšu. Rīgā ieradās un noturēja sēdi sabiedroto augstākās kara padomes sūtītā ģen. Niseka komisija. Sēdē piedalījās daudz pazīstamu personu, bija klāt arī Judeņičs. Kad visi bija runājuši, griezās pie Radziņa, lai arī viņš šajā svarīgajā apspriedē sāka savu vārdu. „Bet ir jau viss pateikts, kas vajadzīgs”, viņš atbildēja, „ko es vēl tur lai saku?” Un tā arī viņš neteica ne pušplēsta vārda. Tāds bija viņa raksturs: viņš visu sevi ielika klusā darbā un nemīlēja bez vajadzības runāt un sevi parādīt.

Pēdējo reizi viņu satīku, uz saeimu iedams. Viņš nāca mani pavadīt, un mēs, sarunās nogrimuši, nemaz nepamanījām, ka bijām nostaigājuši pa ielām vairākas stundas. Mēs runājām par virsnieku kursiem. Nelaiķis sirsnīgi priedējās par mūsu tagadējo virsniecību – cik sekmīgi virzās uz priekšu viņas apmācība, cik laba ir viņas tagadējā izlase un cik saskaņota ir viņas saime. Es toreiz gan nedomāju, ka tas būs viņa pēdējais novērtējums un veltījums mūsu armijai. Bet Radziņš, varēja redzēt, bija arī dziļi sarūgtināts.

Tagad bieži runā par šo viņa sarūgtinājumu un stāsta pat, ka tas esot viņu novedis kapā. Kas viņu sarūgtināja, ar ko viņš bija neapmierināts? Tiešām šķita, ka šajā apdāvinātajā karavīrā pēdējā laikā norisinās klusa traģēdija. Nelokāms, aukstasinīgs, kāds viņš bija kā karavīrs, tikpat trausls un jutlīgs viņš bija savā personīgā dzīvē.”¹¹⁰

D. Liepiņš.

„Visi karavīri, ar kuriem par Radziņu gadījies runāt, to raksturo kā priekšzīmīgu kolēģi un apdāvinātu karavadoni. Ne visur ievērodams vajadzīgo uzmanību kā politisks diplomāts (kas viņš pēc sava amata arī nebija), Radziņš bija mūsu labākais stratēģis. Žur-

¹¹⁰ J. Balodis. No kauju biedra atvadoties. Jaunāko ziņu pielikums, 1930, Nr. 231.

nālistam Radziņš vērtīgs arī no citas puses: viņam bija ļoti plaša erudīcija visdažādākos militāros jautājumos un savus uzskatus viņš saistoši mācēja izteikt rakstos. Viņa valoda bija skaidra, loģiska un interesanta.”¹¹¹

Ģenerālis J. Lavenieks.

„Dienesta attiecībās P. Radziņš bija vienkāršs, atklāts un ar visiem draudzīgs, neatkarīgi no dienesta pakāpes. Bet dabīgi radusies distance tomēr pastāvēja un to arī neviens nemēģināja pārkāpt. Šī distance tomēr bija tāda, kas dibinājās uz dziļu cienību, ko visi izjuta, nākot saskarē ar šo patiesi izcilo karavīru. Ģenerālis ne tikvien pūlējās saprast savus karavīrus, bet izturējās pret viņiem ar lielu taktu un iecietību.

P. Radziņš labprāt mīlēja uzturēties sabiedrībā un bija atjautīgs un asprātīgs sarunu biedrs. Viņam sevišķi tuvu draugu nebija, kādēļ jutās vientuļš. Nepelnītā atcelšana no armijas komandiera amata viņu vēl vairāk sarūgtināja un aizvainoja.”¹¹²

Žanis Unāms.

Pēteris Radziņš – šis darba ģenerālis – kā cilvēks tomēr bija ļoti noslēgts un savai iekšējai pasaulei nevienu nelaida pārāk tuvu. Radziņš nebija precējies. Kāds viņa labs paziņa, kas drusku tuvāk vērojis ģenerāļa dzīvi, sniedz apm. šādu Radziņa cilvēcīgās sejas raksturojumu: – Mūžu dienu ieracies darbā, Radziņš nemeklēja sabiedrību.

Ģenerālis R. Bangerskis.

„Daudzus jautājumus, kas bija dienas kārtībā, mums nācās diezgan plaši noskaidrot un izdebatēt, līdz pareizais atrisinājums nebija atrasts, pie kam ģen. Radziņš vienmēr centās savos projektos un izklāstos ieturēt lietderības viedokli, mazāk vērības piešķirot formālai pusei. Ģen. Radziņa mūža darbs mūsu valsts tapšanas un pēckara laikmetā ir pārāk liels un plašs, lai tā novērtējumu varētu ietilpināt īsā atmiņu veltījumā.”¹¹³

Ed. Mednis.

„Mūsu armijas laikraksts arī bija tā sapratis savu mērķi (*stiprināt Latvijas armijas morāli. Piez. A. Purviņš*) un ir aizvien centies to sekmēt. Jāatzīst, ka armijas vadoņu vidū šī mērķa sekmētājos aizvien atradies ģen. Radziņš. To viņš darījis ne vien teorijā, bet vēl jo vairāk praksē. Kopš pirmā numura vairāk kā 10 gadus mūsu armijas presē ir parādījušies daudzi ģen. Radziņa vērtīgi atzinumi, īpatnējas pārdomas, vērojumu bagātas atmiņas. Ģenerālis kā militāru rakstu autors aizvien centās piegriezt lielu vērību arī rakstu iekšējai uzbūvei, ārējai izteiksmei. Sākumā, kā daļa bijušo krievu armijas virsnieku, kuriem jaunībā nebija dota iespēja apmeklēt latviskas skolas, viņš uzskatīja, ka vēl nepārvalda pietiekoši latvju rakstu valodu. Pirmos rakstus tas vēl iesniedza krieviski. Bet tad jo ātri viņš pārgāja uz latvju valodu, pārsteidzot ar neatlaidību un sekmēm šai ziņā vienu otru redakcijas darbinieku. Tā drīz vien viņš jo precīzi izteica domas pat sarežģītos taktikas un stratēģijas jautājumos, kas nebija viegli, jo šajā virzienā mūsu terminoloģija toreiz vēl tikai izkopās un veidojās.”¹¹⁴

¹¹¹ D. Liepiņš. Ģenerāļa P. Radziņa piemiņai. Pēdējā brīdī, 1930, Nr. 229.

¹¹² Jāņa Lavenieka atmiņas, kas publicētas 1960. gadā trimdā, korporācijas „Tervetia” izdevumā.

¹¹³ R. Bangerskis. Ģenerāļa Radziņa atcerei. Latvijas kareivis, 1930, Nr. 231.

¹¹⁴ Ed. Mednis. Ģenerālis Radziņš un armijas prese. Latvijas kareivis, 1930, Nr. 231.